

IJAAR

INTERNATIONAL
JOURNAL OF ACCOUNTING AND FINANCE RESEARCHES

ULUSLARARASI
MUHASEBE VE FİNANS
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

IJAIFR

INTERNATIONAL JOURNAL OF ACCOUNTING AND FINANCE RESEARCHES

ULUSLARARASI MUHASEBE VE FİNANS ARAŞTIRMALARI DERGİSİ Cilt: 4 - Sayı: 2

INTERNATIONAL JOURNAL OF ACCOUNTING AND FINANCE RESEARCHES

Sorumlu Editör

Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN – Sakarya Üniversitesi

Editörler

Prof. Dr. Fevzi Serkan ÖZDEMİR – Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Haluk BENGÜ – Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Alan Editörleri

Prof. Dr. Selahattin KARABINAR (Muhasebe) – İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. M. Başaran ÖZTÜRK (Finans) – Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Editör Yardımcıları

Doç. Dr. Gencay KARAKAYA - İstanbul Ticaret Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Metehan KÜÇÜKER – Malatya Turgut Özal Üniversitesi

Arş. Gör. İsmail Hakkı ÜNAL – İzmir Demokrasi Üniversitesi

Dil Editörleri

Dr. Öğr. Üyesi Merve KIYMAZ KIVRAKLAR – Ardahan Üniversitesi

Arş. Gör. Dr. Mustafa KOÇ – Sakarya Üniversitesi

Mizanpaj Editörleri

Dr. Öğr. Üyesi Metehan KÜÇÜKER – Malatya Turgut Özal Üniversitesi

Arş. Gör. İsmail Hakkı ÜNAL – İzmir Demokrasi Üniversitesi

Yayın Kurulu Sekreterleri

Öğr. Gör. İdil ÖZKAN – Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Öğr. Gör. Serpil ÇELİK – Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

E-ISSN 2687-3540

Bu dergide ileri sürülen fikirler makalelerin yazarlarına aittir.

IJAFR (UMFAD), Ulakbim Dergipark sistemi (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijafr>)

üzerinden makale kabul etmektedir. Hakem değerlendirmeleri de kör

hakemlik sistemi ile bu arayüz üzerinden gerçekleştirilmektedir. Tayin edilmiş

olan hakemlere değerlendirme süresi olarak 4 hafta verilmektedir. Yazarlar da

tüm süreç içinde ivedilikle bilgilendirilmektedir.

IJAFR, ASOS indeks ve İdealOnline veri tabanlarında taranmaktadır.

Ayrıca TR DİZİN (ULAKBİM) başvurusu gerçekleştirilmiş ve izleme aşamasına alınmıştır.

IJAFR yılda iki defa (Haziran ve Aralık aylarında) yayınlanan, akademik ve hakemli bir dergidir.

Dergimizin amacı; Muhasebe ve Finans Alanındaki bilimsel çalışmaların etik değerlere ve yayın koşullarına bağlı olarak değerlendirilmesi ve içerdiği görüşler yazarlarına ait olmak kaydıyla bilim camiası ve uygulamacılarla paylaşılmasıdır.

Muhasebe ve Finans bilim alanları altında sınıflandırılabilir tüm çalışmalar, dergimizin kapsamını oluşturmaktadır. Bununla birlikte

Kamu Finansmanı, Devlet Muhasebesi ve Vergi Muhasebesi de disiplinler arası nitelik taşıdığından bu alandaki çalışmalar da kapsama dahildir.

Makale gönderme adresi

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijafr>

İNDEKSLER

ASOS
indeks

E-ISSN 2687-3540

Views expressed in International Journal of Accounting and Finance Researches are those of authors.

Authors have to apply IJAFR (UMFAD) system on <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijafr> to submit their papers due to blind peer review. Assigned referees should complete their evaluations in 4 weeks and authors are informed about the process immediately.

IJAFR is scanned in ASOS index and IdealOnline databases. In addition TR INDEX (ULAKBIM) application has been made and has been taken to the monitoring phase.

IJAFR is published two times (in June and December) a year as an international academic and peer-reviewed journal.

Aim of this review is evaluation of the submitted articles (scientific research or studies) in the disciplines of Accounting and Finance with regards to our ethic policy and publication guidelines and sharing these articles' aspects, thoughts (which directly belongs their authors) with scientific community and practitioners.

All studies that can be classified under the fields of Accounting and Finance are the scope of our journal.

However, since Public Finance, Government Accounting and Tax Accounting are also interdisciplinary, studies in this field are also covered.

For Manuscript Submission

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijafr>

INDEXES

ASOS
indeks

BILIM DANIŞMA KURULU / SCIENCE ADVISORY BOARD

Prof. Dr.	Abdülmeccid NUREDİN	Uluslararası Vizyon Üniversitesi	Gostivar	Makedonya
Prof. Dr.	Agim MAMUTİ	Mother Teresa University	Üsküp	Makedonya
Prof. Dr.	Ahmet Vecdi CAN	Sakarya Üniversitesi	Sakarya	Türkiye
Prof. Dr.	Ali ALAGÖZ	Selçuk Üniversitesi	Konya	Türkiye
Prof. Dr.	Ali CEYLAN	İstanbul Ticaret Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Prof. Dr.	Antonella RUSSO	Universita degli Studi di Napoli	Napoli	İtalya
Prof. Dr.	Ayşe Banu BAŞAR	Anadolu Üniversitesi	Eskişehir	Türkiye
Prof. Dr.	Banu Esra ASLANERTİK	Dokuz Eylül Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Prof. Dr.	Bharat SARATH	Rutgers, The State University of New Jersey	New Jersey	ABD
Prof. Dr.	Beyhan MARŞAP	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Cevdet Yiğit ÖZBEK	Kırklareli Üniversitesi	Kırklareli	Türkiye
Prof. Dr.	Durmuş ACAR	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	Burdur	Türkiye
Prof. Dr.	Emine Ebru AKSOY	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Engin DİNÇ	Karadeniz Teknik Üniversitesi	Trabzon	Türkiye
Prof. Dr.	Ercan BAYAZITLI	Ankara Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Fatih Coşkun ERTAŞ	Atatürk Üniversitesi	Erzurum	Türkiye
Prof. Dr.	Fatih DALKILIÇ	Dokuz Eylül Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Prof. Dr.	Fevzi Serkan ÖZDEMİR	Ankara Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Figen ÖKER TÜRÜDÜOĞLU	Bahçeşehir Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Fikret ÇANKAYA	Karadeniz Teknik Üniversitesi	Trabzon	Türkiye
Prof. Dr.	Ganite KURT	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Güler ARAS	Yıldız Teknik Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Prof. Dr.	Haluk BENGÜ	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	Niğde	Türkiye
Prof. Dr.	Ass Hasan SALIU	Kosova AAB Üniversitesi	Prishtina	Kosova
Prof. Dr.	Hayrettin USUL	İzmir Katip Çelebi Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Prof. Dr.	Hüseyin AKTAŞ	Manisa Celal Bayar Üniversitesi	Manisa	Türkiye
Prof. Dr.	Hüseyin DAĞLAR	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	Burdur	Türkiye
Prof. Dr.	İbrahim AKSU	İnönü Üniversitesi	Malatya	Türkiye
Prof. Dr.	İdris VARICI	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Samsun	Türkiye
Prof. Dr.	Kadir GÜRDAL	Ankara Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Kamil BÜYÜKMİRZA	Atılım Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Kıymet TUNCA ÇALIYURT	Trakya Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Lúcia L. RODRIGUES	University of Minho	Porto	Portekiz
Prof. Dr.	Ass Lulzim Tafa	Kosova AAB Üniversitesi	Prishtina	Kosova
Prof. Dr.	M. Başaran ÖZTÜRK	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	Niğde	Türkiye
Prof. Dr.	Mehmet YÜCE	Uludağ Üniversitesi	Bursa	Türkiye
Prof. Dr.	Metin SABAN	Bartın Üniversitesi	Bartın	Türkiye
Prof. Dr.	Mieke JANS	Universiteit Hasselt	Hasselt	Belçika
Prof. Dr.	Mustafa MIYNAT	Celal Bayar Üniversitesi	Manisa	Türkiye
Prof. Dr.	Nalan AKDOĞAN	Başkent Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Necdet ŞENSOY	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Nuran CÖMERT	Marmara Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Prof. Dr.	Orhan ÇELİK	Ankara Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Ömer LALİK	İstanbul Ticaret Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Prof. Dr.	Pitabas MOHANTY	Xavier School of Management	Cemşidpur	Hindistan
Prof. Dr.	Raif PARLAKKAYA	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Konya	Türkiye
Prof. Dr.	Recep PEKDEMİR	İstanbul Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Prof. Dr.	Reşat KARCIOĞLU	Atatürk Üniversitesi	Erzurum	Türkiye
Prof. Dr.	Saime ÖNCE	Anadolu Üniversitesi	Eskişehir	Türkiye
Prof. Dr.	Selahattin KARABINAR	İstanbul Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Prof. Dr.	Semra KARACAER	Hacettepe Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Serdar ÖZKAN	İzmir Ekonomi Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Prof. Dr.	Seval KARDEŞ SELİMOĞLU	Anadolu Üniversitesi	Eskişehir	Türkiye
Prof. Dr.	Seyhan ÇİL KOÇYİĞİT	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Supriti MISHRA	International Management Institute	New Delhi	Hindistan

Prof. Dr.	Shaip BYTYQI	Kosova AAB Üniversitesi	Prishtina	Kosova
Prof. Dr.	Shemsedin VEHAPI	Kosova AAB Üniversitesi	Prishtina	Kosova
Prof. Dr.	S. Serdar KARACA	Malatya Turgut Özal Üniversitesi	Malatya	Türkiye
Prof. Dr.	Süleyman UYAR	Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi	Alanya	Türkiye
Prof. Dr.	Süleyman YÜKÇÜ	Dokuz Eylül Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Prof. Dr.	Şakir SAKARYA	Balıkesir Üniversitesi	Balıkesir	Türkiye
Prof. Dr.	Turhan KORKMAZ	Mersin Üniversitesi	Mersin	Türkiye
Prof. Dr.	Türker SUSMUŞ	Ege Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Prof. Dr.	Ümit GÜCENME GENÇOĞLU	Uludağ Üniversitesi	Bursa	Türkiye
Prof. Dr.	Ümmühan ASLAN	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi	Bilecik	Türkiye
Prof. Dr.	Yakup SELVİ	İstanbul Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Prof. Dr.	Yasemin ERSOY	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	Zonguldak	Türkiye
Prof. Dr.	Yıldız ÖZERHAN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Doç. Dr.	Erkan ÖZTÜRK	Kırklareli Üniversitesi	Kırklareli	Türkiye
Doç. Dr.	E. Savaş BAŞÇI	Hitit Üniversitesi	Çorum	Türkiye
Doç. Dr.	Feyyaz ZEREN	Yalova Üniversitesi	Yalova	Türkiye
Doç. Dr.	Fırat ALTINKAYNAK	Atatürk Üniversitesi	Erzurum	Türkiye
Doç. Dr.	Hilmi Erdoğan YAYLA	Hasan Kalyoncu Üniversitesi	Gaziantep	Türkiye
Doç. Dr.	Marta MACIAS	Universidad Carlos III de Madrid	Getafe	İspanya
Doç. Dr.	Mehmet Emin KARABAYIR	Kafkas Üniversitesi	Kars	Türkiye
Doç. Dr.	Murat YILDIRIM	Karabük Üniversitesi	Karabük	Türkiye
Doç. Dr.	Nalan KAZAZ	Kosova AAB Üniversitesi	Prishtina	Kosova
Doç. Dr.	Nermin AKYEL	Sakarya Üniversitesi	Sakarya	Türkiye
Doç. Dr.	Nevran KARACA	Sakarya Üniversitesi	Sakarya	Türkiye
Doç. Dr.	Ömer Faruk GÜLEÇ	Kırklareli Üniversitesi	Kırklareli	Türkiye
Doç. Dr.	Recep YILMAZ	Sakarya Üniversitesi	Sakarya	Türkiye
Doç. Dr.	Sinan ESEN	Sakarya Uygulamalı Bilimler Fakültesi	Sakarya	Türkiye
Doç. Dr.	Şuayyip Doğu DEMIRCI	İzmir Katip Çelebi Üniversitesi	İzmir	Türkiye

IJAFR

INTERNATIONAL JOURNAL OF ACCOUNTING AND FINANCE RESEARCHES

ULUSLARARASI MUHASEBE VE FİNANS ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Cilt: 4 - Sayı: 2

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ARAŞTIRMA

Hesna YILDIRIM Mehmet DEMİR	SEÇİLMİŞ MUHASEBE TEMEL KAVRAMLARIYLA İLGİLİ FARKLI UYGULAMALARIN MALİ TABLOLARA ETKİSİ	91
Turgay GEÇER Kaan Ramazan ÇAKALI Gürol BALOĞLU	KALKINMA VE YATIRIM BANKALARI TARAFINDAN KABUL EDİLEN FONLAR HESABINDA GERÇEKLEŞEN İŞLEMLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ	116
Ayşe ERYER Tuğba KONUK	BRICS-TM ÜLKELERİNDE ORTALAMA TÜKETİM EĞİLİMİNİN GEÇERLİLİĞİ	142
Cihan YILMAZ	BORSA İSTANBUL'DA PAZARTESİ SENDROMU: GETİRİ, İŞLEM HACMİ VE KAMUYU AYDINLATMA PLATFORMU BİLDİRİMLERİ ÇERÇEVESİNDE BİR İNCELEME	154
Tuğba EYCEYURT BATIR	COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE BANKACILIK SEKTÖRÜ PERFORMANSININ ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YÖNTEMLERİ İLE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ: "CRITIC - EDAS YAKLAŞIMI KAPSAMINDA BİR İNCELEME"	186
Melike GÜLTEPE ÇORAK Emine Ebru AKSOY	DOLARİZASYON İLE ENFLASYON ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ	205
Muhammed ARDIÇ Asiye IŞIK	MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ BAĞIMSIZ DENETİME YÖNELİK GÖRÜŞLERİ: DOĞU KARADENİZ İLLERİNDE BİR ARAŞTIRMA	222

IJAIFR

INTERNATIONAL JOURNAL OF ACCOUNTING AND FINANCE RESEARCHES

Volume: 4 - Issue: 2

CONTENTS

EMPIRICAL RESEARCH

Hesna YILDIRIM Mehmet DEMİR	THE EFFECT OF DIFFERENT APPLICATIONS REGARDING SELECTED ACCOUNTING BASIC CONCEPTS ON FINANCIAL STATEMENTS	91
Turgay GEÇER Kaan Ramazan ÇAKALI Gürol BALOĞLU	ACCOUNTING OF TRANSACTIONS ON THE ACCOUNT OF FUNDS ACCEPTED BY DEVELOPMENT AND INVESTMENT BANKS	116
Ayşe ERYER Tuğba KONUK	AVERAGE CONSUMPTION TREND IN BRICS-TM COUNTRIES	142
Cihan YILMAZ	MONDAY SYNDROME IN BORSA ISTANBUL: AN EXAMINATION WITHIN THE FRAMEWORK OF REVENUE, TRADING VOLUME AND PUBLIC DISCLOSURE PLATFORM NOTIFICATIONS	154
Tuğba EYCEYURT BATIR	COMPARATIVE ANALYSIS OF BANKING SECTOR PERFORMANCE DURING THE COVID-19 PANDEMIC WITH MULTI-CRITERIA DECISION MAKING TECHNIQUES: A REVIEW WITHIN THE SCOPE OF CRITIC - EDAS APPROACH	186
Melike GÜLTEPE ÇORAK Emine Ebru AKSOY	CAUSAL RELATIONSHIP BETWEEN DOLLARIZATION AND INFLATION: THE EXAMPLE OF TURKEY	205
Muhammed ARDIÇ Asiye IŞIK	VIEWS OF PROFESSIONAL ACCOUNTANTS ON INDEPENDENT AUDITING: A RESEARCH IN EASTERN BLACK SEA PROVINCES	222

SEÇİLMİŞ MUHASEBE TEMEL KAVRAMLARIYLA İLGİLİ FARKLI UYGULAMALARIN MALİ TABLOLARA ETKİSİ*

Hesna YILDIRIM**
Prof. Dr. Mehmet DEMİR***

Bilimsel Araştırma
(Empirical Research)

Uluslararası
Muhasebe ve Finans
Araştırmaları Dergisi
Aralık 2022; 4(2): 91-114

APA Stili Kaynak Gösterimi:

Yıldırım, H. & Demir, M. (2022). Seçilmiş Muhasebe Temel Kavramlarıyla İlgili Farklı Uygulamaların Mali Tablolara Etkisi. *Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*. 4(2), 91-114.

ÖZ

Muhasebe sistemiyle üretilen bilgiler, işletme içi ve işletme dışı kişi ve kuruluşların plan yapmalarında en önemli bir araçtır. Muhasebeden beklenen fonksiyonların ve verimin sağlanması için kurallar, kavramlar ve ilkeler belirlenmiştir. Muhasebe uygulamalarının bunlara uygun olarak yapılması halinde bilginin kalitesi artacaktır. Muhasebe bilgi kalitesi üzerinde en etkili faktörden birisi de muhasebe temel kavramlarıdır.

Bu çalışmada, seçilmiş üç (3) muhasebe temel kavramına yönelik uygulamaların mali tablolara (bilanço ve gelir tablosu) etkisi örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Muhasebe uygulamalarını ve sonuçta mali tabloları en çok etkilediği düşünülen üç temel kavramın belirlenmesi için hem literatürden hem de Sivas il merkezinde mesleğini bağımsız olarak sürdüren SMMM'lerin görüşlerinden yararlanılmıştır. Elde edilen verilerden hareketle dönemsellik, maliyet esası ve ihtiyatlılık kavramlarının mali tablolara etkisinin diğerlerine kıyasla daha çok olduğu belirlenmiştir.

Çalışmada, her bir temel kavrama yönelik uygulamalar, kavrama uygun hareket etme ve etmeme şeklinde değerlendirilmiştir. Konu, örneklerle açıklanma çalışılmış ve temel kavramlarla ilgili uygulamaların mali tablolara etkileri özet halinde sunulmuştur. Sonuçta, temel kavramlara uygun olma ve olmamaya dönük uygulama farklılıklarının işletmenin hem finansal hem de faaliyet sonuçlarını önemli ölçüde etkilediği tespit edilmiştir. Dolayısıyla temel kavramlara uygun hareket edilmesi halinde muhasebe bilgi kalitesinin artacağı yargısına varılmıştır. Seçilmiş muhasebe temel kavramlarının mali tablolara etkisinin geniş çerçevede ele alındığı bu çalışmanın akademik alana faydalı olması beklenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Muhasebe Temel Kavramları, Dönemsellik Kavramı, Maliyet Esası Kavramı, İhtiyatlılık Kavramı

JEL Kodları: M40, M49.

* Makalenin gönderim tarihi, 16.06.2022; Kabul tarihi: 04.11.2022, iThenticate benzerlik oranı: %19.

** Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, SBE Muhasebe, Finans ve Bankacılık ABD Doktora Öğrencisi, .hesnaa67@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6810-4223.

*** Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, mehmet_demir01@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-1796-7974.

THE EFFECT OF DIFFERENT APPLICATIONS REGARDING SELECTED ACCOUNTING BASIC CONCEPTS ON FINANCIAL STATEMENTS

ABSTRACT

The information produced by accounting system is the most important tool for individuals and institutions who want to plan for a business. The rules, concepts and principals have been established in order to achieve functions and efficiency expected from accounting. Quality of information will increase when accounting applications follow the above mentioned rules. Among the many factors, basic accounting concepts are the most influential on accounting information quality.

This study tries to explain the influence of selected three basic accounting concepts on financial statements (balance sheet and income statement) using examples. In order to determine the three basic concepts that are thought to affect the accounting practices and ultimately the financial statements, both the literature and the opinions of the SMMMs who independently carry out their profession in Sivas city center were used. With the help of obtained data, it was found that financial statements were affected the most by periodicity, cost basis and prudence concepts. After that, each concept was tested in terms of its validity and consequences to the applications.

The subject was explained through examples and the effect of the applications on the financial statements was presented briefly. The result of study shows that the variability in applications in terms of conformity or non- conformity to the basic concepts affects greatly both financial and operation of a business. Therefore, when the applications are compliant with basic concepts, the quality of accounting information will increase. This study reviews in detail effects of selected basic accounting concepts on financial statements. It is hoped that this article will be useful to other relevant academic studies.

Keywords: Basic Accounting Concepts, Concept of Periodicity, Concept of Cost Basis, Concept of Prudence

JEL Codes: M40, M49.

1. GİRİŞ

Muhasebe bilgisinde ortaya çıkacak kalite sorunu, bu bilgilere bağlı olarak alınacak kararların başarısını da etkilemektedir. Muhasebe bilgisinde ve bu bilgilere yönelik denetimlerde yaşanan mesleki etik ihlalleri 2000’li yıllarda muhasebe skandallarıyla sonuçlanmış ve bu skandallar büyük sorunlara, maddi ve manevi kayıplara sebep olmuştur. Bütün bu gelişmeler göstermektedir ki muhasebenin ürettiği bilgilerde kalite ve denetim çok önemlidir. Muhasebe uygulamalarının muhasebe temel kavram ve ilkelerine uygun olarak kaydedilmesi ve sınıflandırılması sonucunda düzenlenen mali tablolar kullanıcılarına doğru, güvenilir, karşılaştırılabilir bilgiler sunacaktır.

26.12.1992 Tarih 21447 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanan 1 Seri No.lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (MSUGT) ile birlikte

tekdüzen muhasebe sistemine geçilmiş ve bu sistemin işletmelerce uygulanması 1.1.1994 tarihinden itibaren zorunlu hale getirilmiştir.

1 Seri No.lu MSUGT’de sıralanan 12 temel kavram, muhasebe meslek elemanlarına muhasebe uygulamalarında yol gösterici rol oynamaktadır. Bu kavramlara göre hazırlanacak mali tablolar, yatırım kararı alacak olan mali tablo kullanıcılarına sağlıklı karar verme yetisi kazandıracaktır.

Bu çalışmada, seçilmiş muhasebe temel kavramlarına uygun veya uygun olmayan muhasebe uygulamalarının mali tabloları ne yönde etkilediğinin tespiti amaçlanmıştır. Bu amaçla verilen örnek finansal olayların kaydı, temel kavramlara uygunluk ve aykırılık içerecek şekilde yapılmış; bu kayıtların mali tablolara olan etkisi detaylı olarak anlatılmış ve sonuçlar tablolar sunularak açıklanmaya çalışılmıştır. Böylece seçilmiş temel kavramlara uygun ve uygun olmayan muhasebe uygulamaları bir bütün halinde sunulmuştur.

2. MUHASEBE TEMEL KAVRAMLARININ ÖNEMİ

Ülkemizde muhasebe, batılılaşma hareketleri ile gelişerek ilerlemeye devam etmiştir. Fransız Ticaret Kanunu’nun benimsenmesinden dolayı muhasebe sistemimiz Fransız muhasebe sisteminden alıntılar taşımaktadır. Daha sonra ülkemizde Alman Ticaret Kanunu’nun etkileri görülmüştür. 1972 yılında ise Tekdüzen Muhasebe Sistemi uygulanmaya başlanmış, Tekdüzen Muhasebe Sisteminde Amerikan muhasebe uygulaması ve teorileri görülmüş olup Fransız muhasebesi de etkilerini kaybetmemiştir (Gidersoy, 2010, s.10).

İşletme yönetimi, işletme faaliyetleri sonucunda varlıklar ve kaynaklar üzerindeki değişimlerin ölçülmesinde, ortaya çıkan finansal sonucun sebebinin bulunmasında ve kötü durumlar için yapılan planlarda dikkat etmelidir (Gök, 2007, s. 12). Sağlıklı bir muhasebe, muhasebe işlevlerinin tam ve zamanında yerine getirilmesiyle mümkün olmaktadır. Muhasebe fonksiyonlarından kaydetme, sınıflandırma, özetleme/raporlama ve analiz etme aşamaları bu durumda önem kazanmaktadır. Veri toplama aşamasından mali tablo raporlama aşamalarına kadarki süreçte oluşabilecek karmaşıklığın ve anlam dağılmasının önüne geçmek için belli ölçütlere uyulması gerekmektedir.

Muhasebe, kendi içerisinde farklı fonksiyonlara sahip işletme ve işletmeyle ilgili taraflar açısından önemli bir bilgi sistemidir. Muhasebe temel kavramları, muhasebenin temel dayanağını oluşturmaktadır ve işletme bilgi sistemine yardımcı olmaktadır. Mali tabloları oluşturan veri sisteminin muhasebe sistemi açısından ne, ne zaman, nasıl, nerede kayıt, sınıflandırma ve raporlayıp analiz etme aşamaları muhasebe temel kavramlarına uygun yapıldığı takdirde muhasebe bilgi kalitesi artacaktır. Muhasebenin temel kavramları, bu sistemin başarısı için en önemli bir parça olarak ifade edilebilir. Muhasebe meslek mensubu ve muhasebe bilimini araştıranlar ise bu parçanın uygulanmasında ve gelişiminde önemli role sahiptirler.

Temel kavramlar, işletmenin muhasebe faaliyetleri açısından etik olarak yol gösterici kabul edilmektedir (Atik ve diğerleri, 2016, s. 931).

3. SEÇİLMİŞ TEMEL KAVRAMLAR HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Bilindiği üzere muhasebe uygulamalarına yön veren 12 temel kavram vardır. Bu kavramlara uyum düzeyinin, muhasebece üretilen bilginin kalite düzeyiyle ilişkisi sıkı ve aynı yönlüdür. Bu kavramlar işletmenin özellikle bilanço ve gelir tablolarına etki eden nitelik sergilemektedir.

Bu çalışmada amaç, seçilmiş bazı temel kavramların mali tablolar üzerindeki etkisini örneklerle araştırmaktır. Çalışmada hangi temel kavramların ele alınacağı sadece literatürden yararlanarak değil uygulayıcılara bir soru yönelterek de belirlenmeye çalışılmıştır. Yazarların, tanışık olduğu bazı serbest muhasebeci mali müşavirlerce (SMMM) yapılan sohbet türünden yani bilimsel olmayan görüşmeler çerçevesinde kendilerine hangi temel kavramların mali tabloları daha çok etkilediği sorulmuştur. Bu SMMM'lerden elde edilen görüşler not edilmiş ve neticesinde aşağıdaki 3 temel kavramın mali tabloları daha çok etkilediği anlaşılmıştır:

- Dönemsellik Kavramı
- Maliyet Esası Kavramı
- İhtiyatlılık Kavramı

Söz konusu temel kavramların bahse konu durum açısından ağırlıklarının literatürle uyumlu olduğu gözlemlenmiştir (Demir ve Yıldırım, 2021; Çakıcı, 2002; Çopur Vardar, 2018; Yücel, 2021). Buradan hareketle üstte sıralanan temel kavramların mali tabloları etkileme yönlerinin incelenmesinin uygun olduğu değerlendirilmiştir. Elbette ki burada üzerinde durulmayan diğer 9 temel kavram da mali tabloları etkilemektedir.

3.1. Dönemsellik Kavramı

Uygur Devleti, M.S. 8.yy'da kurulan ve yerleşik hayata ilk geçiş yapan Türk devleti olarak bilinmektedir. İslamiyet'in kabulünden sonra ticaretle daha çok uğraşan Uygurlar'dan günümüze kadar ulaşan belgelerden borç senedi, ödeme emri, satış ve kiralama belgeleri gibi birçok belge, onların mali sistemlerini kaydettiklerini açıkça göstermektedir. Belgelerde; belirli bir düzenin varlığı, her belgede o dönemde kullanılan on iki hayvanlı takvime uygun tarihlerin kullanıldığı ve tarih bilgisinin mutlaka sözleşmenin başında yer aldığı ayrıca belgelerde mutlaka tarafların imza ya da damgalarının bulunduğu da dikkatleri çekmektedir. Uygurlar dönemi hesap işleyişi ve kayıt düzeninde, günümüz muhasebe temel kavramlarından dönemsellik ilkelerinin izlerini taşıdığından söz edilebilir (Küçükler ve Can, 2018, s. 250).

1 Seri No.lu MSUGT'de yer alan dönemsellik kavramı, "işletmenin sürekliliği kavramı uyarınca sınırsız kabul edilen ömrünün, belli dönemlere

bölünmesi ve her dönemin faaliyet sonuçlarının diğer dönemlerden bağımsız olarak saptanmasıdır. Gelir ve giderlerin tahakkuk esasına göre muhasebeleştirilmesi, hasılat, gelir ve kârların aynı döneme ait maliyet, gider ve zararlarla karşılaştırılması bu kavramın gereğidir.” şeklinde ifade edilmektedir (resmigazete.gov.tr).

Dönemsellik kavramı, işletmelerin belirsiz, sürekli kabul edilen ömrünün belirli dönemlere bölünerek (1, 3, 6 veya 12 ay) her bir dönem aralığına ait mali rapor sonuçlarının ifade edilmesi esasına dayanır. Muhasebe dönemi genellikle 1 yıldır ve 1 Ocak tarihinde başlayıp 31 Aralık tarihinde bitmektedir. Dönem içerisinde gelirlerin/kârların bu zaman aralığındaki giderlerle ve zararlarla karşılaştırılmasıyla işletmelerin dönem faaliyet sonuçları ortaya konmaktadır. Aynı zamanda döneme ait mali raporlarda bilgilerin gösterilmesi sağlanmaktadır. İşletmenin başarılı veya başarısızlığını tespit etmek bu aşamada belli olacaktır. İşletmeler açısından dönemsellik kavramının geçerli bulunmadığı durumlarda ise bu durum mali tablo dipnotlarında belirtilmelidir (1 Seri No.lu MSUGT, 1992, Md. 175- 257). Bununla birlikte Vergi Usul Kanunu'nun 174 üncü maddesi uyarınca Maliye Bakanlığı'na¹, uygun gördüğü mükelleflere özel hesap dönemi belirleme yetkisi de verilmiştir.

Vergi kanunlarında dönemsellik kavramına ait hükümler bulunmaktadır. VUK 174. Maddede aşağıdaki ifadeler yer almaktadır.

“Defterler hesap dönemi itibariyle tutulur. Kayıtlar her hesap dönemi sonunda kapatılır ve ertesi dönem başında yeniden açılır. Hesap dönemi normal olarak takvim yılıdır. Şu kadar ki, takvim yılı dönemi faaliyet ve muamelelerinin mahiyetine uygun bulunmayanlar için, bunların müracaatı üzerine Maliye Bakanlığı 12 şer aylık özel hesap dönemleri belli edebilir. Yeniden işe başlama veya işi bırakma hallerinde, hesap dönemi içinde bir yıldan eksik olan faaliyet süresi, hesap dönemi sayılır. Bu maddeye göre özel hesap dönemi tayin edilenlerin ticari ve zirai kazançları, hesap dönemlerinin kapandığı takvim yılının kazancı sayılır”.

İşletmeye ait maddi/maddi olmayan duran varlıkların dönem sonunda değerlemeye tutulması yine dönemsellik kavramıyla ilişkilidir (Çakıcı, 2002, s. 72).

Tüccarların işletme hesabı esası veya bilanço esasına göre tutacakları defterlerin dönemin iş hacmine göre belirlenmesinde, vergilendirmede, ödenecek giderlerde, gelecek ay gelir/giderlerde, gelecek yıl gelir/giderlerde dönemsellik ilkesi hâkimdir (VUK, Madde: 26, 176; GVK, Madde. 1, 108).

¹ 703 sayılı KHK ile "Hazine Müsteşarlığı" ile "Maliye Bakanlığı" birleştirilerek "Hazine ve Maliye Bakanlığı" kurulmuştur.

“Maliye Bakanlığı” olarak ifade edilen bakanlık "Hazine ve Maliye Bakanlığı" anlamındadır.

Tahakkuk esasının göz ardı edilmesi, verginin zamanında tahakkuk ettirilmemesi, eksik tahakkuk ettirilmesi dönemsellik kavramına uygun olmamaya örnek verilebilir (Polat ve Güney, 2013, s. 45).

3.2. Maliyet Esası Kavramı

Maliyet; “işletmelerin faaliyet alanıyla ilgili mal veya hizmetlerin elde edilmesi için katlandığı her türlü giderlerin para olarak ifade edildiği toplam değerdir”. İşletmelerin para ve alacak dışındaki aktifleri ve giderleri elde edilme (iktisap) maliyetleri ile hesaplanılır. Varlıkların değişmesi ve giderlerin tüketilmesi de maliyet esasına muhasebeleştirilir (Burak ve Öztaş, 2015, s. 8).

1 Seri No.lu MSUGT’ e göre maliyet esasına kavramı şöyle açıklanmıştır:

“Para mevcudu, alacaklar ve maliyetinin belirlenmesi mümkün veya uygun olmayan diğer kalemler hariç, işletme tarafından edinilen varlık ve hizmetlerin muhasebeleştirilmesinde, bunların elde edilme maliyetlerinin esas alınması gerekmektedir”.

VUK Madde. 262’de maliyet bedeli;

“İktisadi bir kıymetin iktisap edilmesi veyahut değerinin artırılması münasebetiyle yapılan ödemelerle bunlara müteferri bilimum giderlerin toplamını ifade eder” şeklinde tanımlanmıştır. Madde 262’ye göre; VUK’ ta maliyet bedeli tanımı üç esastan oluşmaktadır:

- İktisadi bir kıymetin iktisap edilmesi,
- Değerinin artırılması ve
- Bunlara müteferri bilimum giderler.

Fiyatların sürekli ve ani biçimde artması işletmeyi olumsuz etkilemektedir. Fiyatlar genel düzeyindeki hızlı ve sürekli artış mali tabloların gerçek bilgiyi verememesine ve muhasebenin işlevini tam olarak yerine getirememesine yol açmaktadır. Paranın satın alma gücündeki değişimler, muhasebe işlevlerinde gerçekçi davranışı göstermeyecektir. Bu durumda paranın, değer ölçüsü birimi özelliğini kaybettiği söylenebilir. Mali tablolara enflasyon dönemlerinde müdahale olmazsa, bu tabloların gerçekçi, anlaşılabilir ve karşılaştırılabilir olma özellikleri zedelenecek ve tablo kullanıcılarına arzu edilen bir düzeyde fayda sağlamayacaktır (Can, 2006: 5). Çünkü mali tablolar parayla ölçülme ve maliyet esasına kavramlarını esas alarak hazırlanmaktadır (Açık, 2010, s. 348).

Maliyet esasına temelinde düzenlenen mali tabloların enflasyondan etkileri şu şekilde sıralanabilir (Koroğlu ve Uçma, 2005, s. 3);

- Raporlanan kâr rakamları, işletmenin faaliyet sonuçlarını gerçek anlamda yansıtamamaktadır,
- Bilançolar, işletmenin ekonomik değerini yansıtmamaktadır. Duran varlıklar ve stoklar tarihi maliyet değerleri ile kaydedilmekte olup, bu rakamlar söz konusu varlıkları yenileme maliyetlerinin altında kalmaktadır,
- Genel fiyat düzeyindeki değişikliklerin parasal aktif ve parasal pasif kalemler üzerindeki etkisi tespit edilmemektedir,
- Gerçek ekonomik performansın tespit edilmemesi, elverişli olmayan kaynak dağılımları ve hatalı vergi politikalarıdır.

Enflasyon düzeltme işlemi ile ilgili olarak 5024 Sayılı VUK ikili bir yaklaşım getirmiştir. 31.12.2003 tarihli mali tabloların düzeltilmesiyle ilgili, süreklilik arz eden ve düzeltme işlemine ilişkin ana esasların belirlendiği hükümler Vergi Usul Kanununun mükerrer 298' inci maddesinde; 31.12.2003 tarihli mali tabloların düzeltilmesine ilişkin hükümler ise geçici 25 inci maddesinde yer almaktadır. VUK'ta değişiklik yapan bu kanunun amacı; mali tabloların enflasyonun etkisinden arındırılması ve böylece vergileme üzerindeki enflasyondan kaynaklanan olumsuzlukların yok edilmesidir (5024 Sayılı VUK).

Özetle, temel kavramlardan maliyet esası kavramında yer alan maliyet bedeli, özellikle enflasyon dönemlerinde önemini ve anlamını artırmaktadır.

3.3. İhtiyatlılık Kavramı

Muhasebe temel kavramlarının içerisinde en önemli ve muhasebe uygulamalarını en çok etkileyen kavramlardan biri de ihtiyatlılık kavramıdır. Bu kavram finansal raporlama esnasında etkili ve önemli bir yere sahiptir. İhtiyatlılık kavramı; muhafazakârlık, temkinlilik ve tutuculuk kavramı olarak da adlandırılmaktadır (Erdoğan ve Çubukçu, 2010, s. 54).

1 Seri No.lu MSUGT'e göre ihtiyatlılık kavramı şu şekilde tanımlanmıştır;

“Muhasebe olaylarında temkinli davranılması ve işletmenin karşılaşılabileceği risklerin göz önüne alınması gereğini ifade eder. Bu kavramın sonucu olarak, işletmeler, muhtemel giderleri ve zararları için karşılık ayırırlar, muhtemel gelir ve kârları için ise gerçekleşme dönemlerine kadar herhangi bir muhasebe işlemi yapmazlar. Ancak bu kavram gizli yedekler veya gereğinden fazla karşılıklar ayrılmasına gerekçe oluşturmaz”.

Türkiye Sermaye Piyasası Kanunu'nda ise ihtiyatlılık kavramı aşağıdaki gibi tanımlanmıştır (SPK, Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ, 29.1.1989 Tarih ve 20064 Sayılı Resmi Gazete, Madde 9);

“İhtiyatlılık kavramı, işletmelerde durumun olduğundan daha iyi gösterilmesini engelleyen ve işletmeleri risk altına sokmayı önleyen muhafazakâr yaklaşım tarzlarını ifade eder. Bu kavramın sonucu olarak, işletmeler, muhtemel giderleri, zararları ve borçları için karşılık ayırırlar; muhtemel gelir ve kârları için ise herhangi bir muhasebe işlemi yapmazlar. Ancak, bu kavram gizli yedekler veya gereğinden fazla karşılıklar ayrılmasına gerekçe oluşturamaz”.

Her iki düzenlemenin de paralel olduğu görülmektedir.

Bu kavram gereğince; gelirler ve kârlar gerçekleştiği anda muhasebe kaydına alınmalıdır. Giderlerin ve zararların ise gerçekleşmeden, tutarı tam olarak belirli olmasa da beklenen olası tutarla karşılık ayrılarak kaydedilmelidir. Kavramın esas temeli; hiç kâr beklemeden tüm zararlara karşı temkinli olmaktır (Katkat, 2007, s. 84). Kavramın içerdiği karşılık teriminin, farklı bir açıdan bakıldığında, muhtemel giderler için bir “yedek” niteliği de taşıdığı da söylenebilir.

Örneğin; şüpheli hale gelen ticari alacaklar veya değeri düşen mallarla ilgili olarak yapılan işlem ve karşılık ayırma kayıtları ihtiyatlılık kavramı gereğince yapılmaktadır.

Belirsiz koşullarda karar alırken işletmenin temkinli davranması, mali tablolarda varlıklarını ve gelirlerini gereğinden fazla, borçlarını ve giderlerini ise olduğundan düşük göstermemesi gerekmektedir. Başarılı, güvenilir ve aktif piyasaya hâkim bir işletme, ihtiyatlılık kavramı uygulanmasında ortaya çıkmaktadır. İhtiyatlılık kavramı; sosyal sorumluluk, tam açıklama ve dönemsellik kavramlarıyla iç içedir. Örneğin kıdem tazminatları için karşılık ayrılması gibi. İhtiyatlılık kavramının gereğinden fazla gizli yedek bulundurma ve karşılık ayırmaya yol açacağı konusunda akademik görüşler bulunmaktadır (Kaya ve Akbulut, 2018, s. 174).

İhtiyatlılık kavramının işletmeye sağladığı olumlu etkiler şu şekilde sıralanabilir (Kaya ve Akbulut, 2018, s. 185);

- İşletme sermaye sahiplerinin ve alacaklıların haklarının korunması,
- Risk değerlendirme hususundaki büyük etkisi,
- Yöneticilere ve ortaklara fazla ödeme yapılmasını engelleyerek şirkete fayda sağlaması,
- Borç sözleşmelerinde, hissedar davalarında, vergilendirmede ve gerçeğe uygun değer de olumlu etkisi,
- İhtiyatlılığı yüksek olan şirketin kriz döneminde daha az zarar görmesi,
- İşletme içi üst yönetimin fırsatçılık davranışlarında kontrol sağlamasıdır.

4. SEÇİLMİŞ MUHASEBE TEMEL KAVRAMLARINA YÖNELİK UYGULAMALARIN MALİ TABLOLARA ETKİSİ

Muhasebe işlemlerinde esas alınan toplum menfaatinin gözetilmesinin, döneme ait gelir ve giderin, belgelendirme düzeninin ve gelecekte olacağı varsayılan durumlar için tedbirli olmanın mali tablolar açısından etkileri önemlidir. Daha önce de ifade edildiği üzere hangi temel kavramların mali tabloları daha çok etkilediği belirlenmeye çalışılmış ve çeşitli yollardan hareketle dönemsellik, maliyet esas ve ihtiyatlılık kavramlarına uygun olma ve olmama durumlarının mali tablolara etkisinin daha çok olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada, seçilmiş muhasebe temel kavramlarına uygun veya uygun olmayan muhasebe uygulamalarının mali tabloları ne yönde etkilediğinin tespiti amaçlanmıştır. Böylece seçilmiş temel kavramlara ait uygulamalar bir bütün halinde sunulmuş olacaktır. Bu da çalışmanın önemini ve diğer çalışmalardan farklılığını ortaya koyacaktır. Zira konu hemen hemen bütün yönleriyle ele alınmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın bundan sonraki kısmında muhasebe uygulamalarında bahse konu temel kavramlara uygun olma veya olmama durumlarının mali tablolara etkileri örneklerle açıklanmıştır.

4.1. Dönemsellik Kavramı Açısından

Bilindiği üzere dönemsellik kavramı; işletmenin dönemle ilgili bütün gelirlerin (kârların) ve bu gelirle ilgili giderlerin (zararların) o döneme ait mali tablolarda gösterilmesi esasını kapsamaktadır. İlgili döneme ait giderin işletmenin kâr/zarar sonucuna göre içinde bulunulan (cari) döneme veya gelecek döneme kayıt edilmesi dönemsellik kavramının göz ardı edilmesine sebebiyet verecektir. Bu durum, muhasebe bilgisinin kalitesini olumsuz yönde etkileyecek ve mali tabloların olması gerekenden farklı olarak görülmesine yol açacaktır. Bu durum aynı zamanda vergi zıyaı veya fazlalığı sonucunu doğuracağından işletmenin çeşitli müeyyidelerle karşılaşması söz konusu olacaktır.

4.1.1. Yıllara Yaygın Peşin Gider Ödemesi Olduğunda

İşletmelerde zaman zaman birden fazla dönemi ilgilendiren peşin gider ödemeleri olmaktadır. Bu giderlerin dönemlerle ilişkilendirilmesi dönemsellik kavramının bir gereğidir. Bu türden bir gider söz konusu olduğunda dönemsellik kavramına uygun veya aykırı hareket edilmesi halinde bu durumun mali tablolara etkileri açıklanmaya çalışılmıştır.

Varsayım: Bu işlem (kira gideri) olmadan önce 2020 yılsonunda işletmenin dönen varlıkları 250.000; kısa vadeli yabancı kaynakları: 170.000; giderleri 100.000 ve gelirleri ise 145.000 TL'dir. Bu varsayım, dönemsellik kavramıyla ilgili örneklerin tamamında geçerlidir.

Örnek: H İşletmesi, 01.07.2020 tarihinde bir işyerini toplam 27.000 liraya 18 aylığına kiralamış ve kira bedelinin tamamını banka aracılığıyla ödemiştir (KDV ihmal edilmiştir).

1. Dönemsellik kavramına uygun hareket edilmesi durumunda

Üstteki örnekte 2 farklı dönemi ilgilendiren bir gider ödemesi bulunmaktadır. Peşin ödenen giderin ilgili olduğu dönemlere doğru bir biçimde aktarılması gerekir. Bunun için her bir döneme ait kira gideri tespit edilmelidir.

$$\text{Aylık kira gideri} = \frac{27.000 \text{ TL}}{18 \text{ ay}} = 1.500 \text{ TL/Ay}$$

2020 Yılı	2021 Yılı
6 Ay x 1.500 TL = 9.000 TL	12 Ay x 1.500 TL = 18.000 TL
770 Genel Yönetim Giderleri	280 Gelecek Yıllara Ait Giderler

Dönemsellik kavramına uygun hareket edildiğinde işlem günündeki yevmiye kaydı aşağıdaki gibi olacaktır.

01.07.2020		Borç	Alacak
770 Gen. Yön. Giderleri ²		9.000	
280 Gel. Yıllara Ait Gid.		18.000	
	102 Bankalar		27.000

Bu kayıtlarla işletmenin 2020 yılı giderlerine 9.000 TL eklenecek, kalan 18.000 TL ise 2021 yılı giderlerine eklenmek üzere 2020 yılı sonuna kadar 280 Gelecek Yıllara Ait Giderler hesabında takip edilecektir. Kira gideri ile birlikte toplam gider 109.000 TL'ye yükselecektir.

Gelir/Gider	Kira Gideri Olmadan Önce	Dönemsellik Kavramına Uygun Olma Durumunda	Fark Artış/Azalış
Toplam Gelir	145.000	145.000	Kâr 9.000 Lira Azalış
Toplam Gider	100.000	(109.000)	
Kâr (Zarar)	45.000	36.000	

Bu durumda kâr, kira giderinin 2020 dönemine ait olan 9.000 liradan dolayı 36.000 TL'ye düşecektir.

2020 yılı sonunda 280 no.lu hesaptaki tutar 180 Gelecek Aylara Ait Giderler hesabına aktarılacaktır.

² Bu hesap, giderin oluşum yeri açısından değişiklik gösterecektir.

31.12.2020		Borç	Alacak
180 Gel. Aylara Ait Gid.		18.000	
	280 Gel. Yıllara Ait Gid.		18.000

Bu işlemler sonucunda işletmenin dönen varlıkları 18.000 TL artacak ve bilançonun ilgili kısmı aşağıdaki gibi olacaktır:

Aktif	H İŞLETMESİ 31.12.2020 DÖNEMSONU BİLANÇOSU		Pasif
DÖNEN VARLIKLAR	268.000		K.V.Y.K
Gel. Ayl. Ait Gid/Gel. Tahakk	18.000		U.V.Y.K
Gel. Aylara Ait Gid.	18.000		
DURAN VARLIKLAR			ÖZKAYNAKLAR

2. Dönemsellik kavramına uygun hareket edilmemesi durumunda

Dönemsellik kavramına uygun hareket edilmemesi 2 şekilde olabilir.

1. Durum: Kira giderinin tamamını işlemin yapıldığı döneme (2020) kayıt etmek

01.07.2020		Borç	Alacak
770 Genel Yön. Gid.		27.000	
	102 Bankalar		27.000

İşletmenin toplam gideri 127.000 TL'ye çıkacak ve kâr 18.000 TL'ye düşecektir.

Gelir/Gider	Kira Gideri Olmadan Önce	Dönemsellik Kavramına Uygun Olmama Durumunda	Fark Artış/Azalış
Toplam Gelir	145.000	145.000	Kâr 27.000 Lira Azalış
Toplam Gider	100.000	(127.000)	
Kâr (Zarar)	45.000	18.000	

Bilançoda ise diğer döneme aktarılan bir gider olmadığı için dönen varlıklarda herhangi bir değişiklik olmayacaktır.

Aktif	H İŞLETMESİ 31.12.2020 DÖNEMSONU BİLANÇOSU		Pasif
DÖNEN VARLIKLAR	250.000		K.V.Y.K
Gel. Ayl. Ait Gid/Gel. Tah.	000		U.V.Y.K
DURAN VARLIKLAR			ÖZKAYNAKLAR

2. Durum: Kira giderinin tamamını gelecek dönem (2021) giderlerine kayıt etmek

Giderin tamamı olan 27.000 TL önce 280 no.lu hesaba yazılacaktır.

01.07.2020		Borç	Alacak
280 Gel. Yıllara Ait Gid		27.000	
	102 Bankalar		27.000

Yılsonunda ise vade düzeltme kaydı yapılacaktır.

31.12.2020		Borç	Alacak
180 Gel. Aylara Ait Gid		27.000	
	280 Gel. Yıllara Ait Gid.		27.000

Bu durumda işletmenin toplam gideri (100.000 TL) aynı kalacağı için kârda bir değişim olmayacaktır.

Gelir/Gider	Kira Gideri Olmadan Önce	Dönemsellik Kavramına Uygun Olmama Durumunda	Fark Artış/Azalış
Toplam Gelir	145.000	145.000	K/Z Değişmez
Toplam Gider	100.000	(100.000)	
Kâr (Zarar)	45.000	45.000	

İşletmenin 2020 yılına ait olan gider tutarı (9.000 TL) 280 Gelecek Yıllara Ait Giderlere eklendiğinden dönen varlıklar 27.000 TL artacak ve 2020 yılsonu bilançosu şöyle olacaktır.

Aktif	H İŞLETMESİ 31.12.2020 DÖNEMSONU BİLANÇOSU	Pasif
DÖNEN VARLIKLAR	277.000	K.V.Y.K
Gel. Ayl. Ait Gid/Gl. Tah	27.000	U.V.Y.K
Gel. Aylara Ait Gid.	27.000	
DURAN VARLIKLAR		ÖZKAYNAKLAR

Peşin gider ödemesiyle ilgili dönemsellik kavramına ilişkin uygulamaların bilanço ve gelir tablosuna etkisi toplu bir şekilde Tablo.1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Peşin Ödenmiş Dönemlere Yaygın Giderlerle İlgili Dönemsellik Kavramına Yönelik Uygulamaların Bilanço ve Gelir Tablosuna Etkileri

Dönemsellik Kavramına	2020 Yılı Sonu Mali Tabloları			
	Bilanço (ilk duruma göre ⁺)		Gelir Tablosu (ilk duruma göre ⁺⁺)	
Uygunluk Olduğunda	Dönen Varlıklar 268.000 TL	18.000 TL Artar	K/Z 36.000 TL	9.000 TL Azalır
Uygunluk Olmayan 1.Durumda	Dönen Varlıklar 250.000 TL	000 Değişmez	K/Z 18.000 TL	27.000 TL Azalır
Uygunluk Olmayan 2.Durumda	Dönen Varlıklar 277.000	27.000 TL Artar	K/Z 45.000 TL	Değişmez

* Kira gideri işlemi yokken (ilk durumda) dönen varlıklar 250.000 TL idi.

** Kira gideri işlemi yokken (ilk durumda) K/Z 45.000 TL idi.

4.1.2. Yıllara Yaygın Peşin Gelir Elde Edildiğinde

Buraya kadar peşin ödenmiş yıllara yaygın giderlerin dönemsellik kavramına uygun ve uygun olmayan kayıtları ve bunların mali tablolara etkileri üzerinde durulmuştur. Şimdi ise yıllara yaygın peşin gelir elde edildiğinde bunlarla ilgili dönemsellik kavramı uygulamalarının mali tablolara etkisi üzerinde durulacaktır. Ancak her duruma ait yevmiye maddeleri yapılmamış bu işlemlerin sonuçlarının mali tablolar üzerinde gösterilmesi uygun görülmüştür.

Örnek: H İşletmesi, 01.07.2020 tarihinde bir işyerini aylık 1.500 TL'den 18 aylığına kiraya vermiş ve kira bedelinin tamamını banka aracılığıyla tahsil etmiştir (KDV ihmal edilmiştir).

Varsayım: Bu işlem (kira geliri) olmadan önce 2020 yılsonunda işletmenin dönen varlıkları 250.000; kısa vadeli yabancı kaynakları: 170.000; giderleri 100.000 ve gelirleri ise 145.000 TL'dir.

1. Dönemsellik kavramına uygun hareket edilmesi durumunda

Bu durumda işletmenin 2020 yılı gelirlerine 9.000 TL eklenecek, kalan 18.000 TL ise 2021 yılı gelirlerine eklenmek üzere önce 480 Gelecek Yıllara Ait Gelirler hesabında takip edilecektir. Ardından 2020 yılsonunda 480 no.lu hesaptaki tutar 380 Gelecek Aylara Ait Gelirler hesabına aktarılacaktır.

Kira geliri ile birlikte toplam gelir 154.000 TL'ye yükselecektir.

Gelir/Gider	Kira Geliri Olmadan Önce	Dönemsellik Kavramına Uygun Olma Durumunda	Fark Artış/Azalış
Toplam Gelir	145.000	154.000	Kâr 9.000 Lira Artar
Toplam Gider	100.000	(100.000)	
Kâr (Zarar)	45.000	54.000	

Bu durumda kâr, kira gelirinin 2020 dönemine ait olan 9.000 liradan dolayı 54.000 TL'ye yükselecektir.

Bu işlemler sonucunda bilançonun ilgili kısmı aşağıdaki gibi olacaktır:

Aktif	H İŞLETMESİ 31.12.2020 DÖNEMSONU BİLANÇOSU		Pasif
DÖNEN VARLIKLAR	250.000	K.V.Y.K	188.000
		Gel. Ayl. Ait Gel/Gid. Tah.	18.000
		Gel. Aylara Ait Gel.	18.000
DURAN VARLIKLAR		ÖZKAYNAKLAR	

2. Dönemsellik kavramına uygun hareket edilmemesi durumunda

Dönemsellik kavramına uygun hareket edilmemesi 2 şekilde olabilir:

1. Durum: Kira gelirinin tamamını işlemin gerçekleştiği döneme (2020) kayıt etmek

İşletmenin toplam geliri 172.000 TL'ye çıkacak ve kâr 18.000 TL artacaktır.

Gelir/Gider	Kira Geliri Olmadan Önce	Dönemsellik Kavramına Uygun Olmama Durumunda	Fark Artış/Azalış
Toplam Gelir	145.000	172.000	Kâr 27.000 Lira Artar
Toplam Gider	100.000	(100.000)	
Kâr (Zarar)	45.000	72.000	

Bilançoda ise diğer döneme aktarılan bir gider olmadığı için herhangi bir değişiklik olmayacaktır.

Aktif	H İŞLETMESİ 31.12.2020 DÖNEMSONU BİLANÇOSU		Pasif
DÖNEN VARLIKLAR	250.000	K.V.Y.K	170.000
		Gel. Ayl. Ait Gel/Gid. Tah.	00.000
		U.V.Y.K	
DURAN VARLIKLAR		ÖZKAYNAKLAR	

2.Durum: Kira gelirinin tamamını gelecek dönem (2021) gelirlerine kayıt etmek

Bu durumda işletmenin toplam geliri (145.000 TL) aynı kalacağı için kârda bir değişim olmayacaktır.

Gelir/Gider	Kira Geliri Olmadan Önce	Dönemsellik Kavramına Uygun Olmama Durumunda	Fark Artış/Azalış
Toplam Gelir	145.000	145.000	K/Z Değişmez
Toplam Gider	100.000	(100.000)	
Kâr (Zarar)	45.000	45.000	

İşletmenin 2020 yılına ait olan gider tutarı (27.000 TL) önce 480 Gelecek Yıllara Ait Gelirler yılsonunda 380 no.lu hesaba eklendiğinden kısa vadeli yabancı kaynaklar 27.000 TL artacak ve 2020 yılsonu bilançosu şöyle olacaktır.

Aktif	H İŞLETMESİ 31.12.2020 DÖNEMSONU BİLANÇOSU		Pasif
DÖNEN VARLIKLAR	250.000	K.V.Y.K	197.000
		Gel. Ayl. Ait Gel/Gid. Tah.	27.000
		Gel. Ayl. Ait Gel.	27.000
		U.V.Y.K	
DURAN VARLIKLAR		ÖZKAYNAKLAR	

Tablo 2’de, dönemsellik kavramına ilişkin uygulamaların bilanço ve gelir tablosuna etkisi toplu bir şekilde yer almaktadır.

Tablo 2: Peşin Ödenmiş Dönemlere Yaygın Gelirlerle İlgili Dönemsellik Kavramına Yönelik Uygulamaların Bilanço ve Gelir Tablosuna Etkileri

Dönemsellik Kavramına	2020 Yılsonu Mali Tabloları			
	Bilanço (ilk duruma göre ⁺)		Gelir Tablosu (ilk duruma göre ⁺⁺)	
Uygunluk Olduğunda	Kısa V.Y.K 188.000 TL	18.000 TL Artar	K/Z 36.000 TL	9.000 TL Artar
Uygunluk Olmayan 1.Durumda	Kısa V.Y.K 170.000 TL	000 Değişmez	K/Z 18.000 TL	27.000 TL Artar
Uygunluk Olmayan 2.Durumda	Kısa V.Y.K 197.000	27.000 TL Artar	K/Z 45.000 TL	Değişmez

* Kira geliri işlemi yokken (ilk durumda) Kısa V.Y.K’lar 170.000 TL idi.

** Kira geliri işlemi yokken (ilk durumda) K/Z 45.000 TL idi.

Son olarak tahakkuk eden gelir ve giderlerin dönemsellik kavramına uygun ve uygun olmayan uygulamaların mali tablolar üzerindeki etkisi üzerinde durulacaktır.

Tahakkuk esasının uygun olarak bir gelirin yevmiye kaydı yapıldığında bilanço ve gelir tablosunun ilgili hesap gruplarında tutar kadar artış

görülecektir. Aynı zamanda bir gider tahakkuk ettiğinde dönemsellik kavramına uygun olarak kaydedildiğinde bilançonun ilgili hesap grubunda artış, gelir tablosunun ilgili kısmında ise azalış olacaktır.

Durum, önce gelir tahakkuku ardından da gider tahakkuku çerçevesinde ele alınacaktır.

4.1.3. Gelir Tahakkuku Olduğunda

Gelirin doğuşu ile onun tahsili arasında dönem farklılıklarının yaşanması iş hayatında olağan bir durumdur. Dönem farklılıklarının ise dönemsellik kavramı kapsamında dikkate alınması mali tabloların doğruluğu, güvenilirliği ve geçerliliği konusunda önemlidir.

Örnek: H İşletmesi, 01.10.2021 tarihinde bir işyerini aylık 3.000 TL'den 1 yıllığına ve bedelini vade sonunda alınmak üzere kiraya vermiştir.

Bu durumda dönemsellik kavramına uygun olarak dönem sonu kira gelirin tahakkuk kaydı şu şekilde olacaktır:

31.12.2021		Borç	Alacak
181 Gelir Tahakkukları		9.000	
	649 Diğ. Olağ. Gel/Kârlar		9.000

İşletmenin 31.12.2021 dönemine ait gelir tablosunda gelirleri tahakkuk eden 3 aylık kiradan dolayı 9.000 lira artacaktır. Dönemsonu bilançosunda da aktif taraf, tahakkuk eden kira geliri kadar artacaktır.

İşletmenin toplam geliri 154.000 TL'ye çıkacak ve kâr 18.000 TL artacaktır.

Gelir/Gider	Kira Gel. Tahakkuk Etmeden Önce	Dönemsellik Kavramına Uygun Olma Durumunda	Fark Artış/Azalış
Toplam Gelir	145.000	154.000	Kâr 9.000 TL Artar
Toplam Gider	(100.000)	(100.000)	
Kâr (Zarar)	45.000	54.000	

Bilançonun ilgili kısmı ise aşağıdaki gibi olacaktır:

Aktif	H İŞLETMESİ 31.12.2021 DÖNEMSONU BİLANÇOSU	Pasif
DÖNEN VARLIKLAR		K.V.Y.K
Gel. Ayl. Ait Gid/Gel. Tahakk	9.000	U.V.Y.K
Gel. Tahakk. Hesabı	9.000	
DURAN VARLIKLAR		ÖZKAYNAKLAR

Şayet işletmede, tahakkuk eden bu kira geliri (9.000 TL) dönemsellik kavramı göz ardı edilerek kayıt dışı bırakılırsa işletmenin 2021 yılı finansal ve faaliyet durumunda işlem öncesine göre bir değişiklik olmayacak ve bu durumda işletme 9.000 lira daha az kâr beyan edecektir. Ayrıca bilançonun 9.000 lira daha büyümesi engellenmiş olacaktır.

Bir başka açıdan konuya bakıldığında 2021 yılına ait kira geliri 2022 yılına kaydırıldığı için 2022 yılının hem gelir tablosu (kârı) hem de bilançosu (dönen varlıkları) bu yıla ait olmayan gelir kadar (9.000 lira) artacaktır.

Sonuç olarak tahakkuk ilkesi göz ardı edildiğinde işletmenin kâr rakamının büyüklüğünde değil döneminde farklılıklar olacaktır. Nihayetinde işletme toplam 36.000 lira kira geliri beyan edecektir.

4.1.4. Gider Tahakkuku Olduğunda

Giderin doğuşu ile onun tahsili arasında da dönem farklılıkları yaşanabilmektedir. Bu durumda da dönemsellik kavramı kapsamında hareket edilmesi mali tabloların doğruluğu, güvenilirliği ve geçerliliği için oldukça önemlidir.

Gider tahakkuku olması durumunda dönemsellik kavramına uygunluğun ve uygunsuzluğun mali tablolara etkisi bir örnekle açıklanmaya çalışılmıştır.

Örnek: H İşletmesi, 01.10.2021 tarihinde bir işyerini aylık 3.000 TL'den 1 yıllığına ve bedelini vade sonunda ödemek üzere kiralamıştır.

Bu durumda dönemsellik kavramına uygun olarak dönem sonu kira giderinin tahakkuk kaydı şu şekilde olacaktır:

31.12.2021		Borç	Alacak
659 Diğ. Olağ. Gid. ve Zararl.	381 Gider Tahakkukları	9.000	9.000

İşletmenin 31.12.2021 dönemine ait gelir tablosunda giderleri tahakkuk eden 3 aylık kiradan dolayı 9.000 lira artacaktır. Dönemsonu bilançosunda da pasif taraf tahakkuk eden kira gideri kadar artacaktır.

İşletmenin toplam gideri 109.000 TL'ye çıkacak ve kâr 9.000 TL azalacaktır.

Gelir/Gider	Kira Gid. Tahakkuk Etmeden Önce	Dönemsellik Kavramına Uygun Olma Durumunda	Fark Artış/Azalış
Toplam Gelir	145.000	145.000	Kâr 9.000 TL Azalış
Toplam Gider	(100.000)	(109.000)	
Kâr (Zarar)	45.000	36.000	

Bilançonun ilgili kısmı ise aşağıdaki gibi olacaktır:

Aktif	H İŞLETMESİ 31.12.2020 DÖNEMSONU BİLANÇOSU	Pasif
DÖNEN VARLIKLAR	K.V.Y.K Gel. Ayl. Ait Gel./Gel. Tahakk 9.000 Gid. Tahakk. Hesabı 9.000	
DURAN VARLIKLAR	U.V.Y.K ÖZKAYNAKLAR	

Görüldüğü gibi tahakkuk eden gider, dönemsellik kavramına uygun olarak kaydedildiğinde 2020 yılının kârı 9.000 lira azalacak, bilançonun pasif tarafı ise aynı tutar kadar artacaktır. Olması gereken de budur.

Şayet dönemsellik kavramı göz ardı edilirse bu durumda 2020 yılının kira gideri 2021 yılına aktarılacak ve 2021 yılının kârı 9.000 lira daha az görülecektir. Elbette ki toplam giderin beyanında değil döneminde sorun olduğu ve bu durumun bilançonun pasif tarafını etkilediği açıktır.

Tahakkuk eden gelir ve giderler dönemsellik kavramına uygun olmayan bir biçimde kayıt altına alındığında dönemlerin hem finansal hem de faaliyet sonuçlarında farklılıklar olacak bu da bilginin kalitesini zedeleyecektir.

4.2. Maliyet Esası Kavramı Açısından

Daha önce de ifade edildiği gibi maliyet bedeli, bir iktisadi kıymetin elde edilmesi veya değerinin artırılması sebebiyle yapılan ödemelerle bunlara ayrılmış giderlerin toplamını ifade etmektedir.

Ticari mallar maliyet esası kavramınca maliyet değeri üzerinden kaydedilmektedir. Ticari malın maliyet değeri ise bir malın satışına hazır hale gelinceye kadar olan tüm harcamalarının toplamını oluşturmaktadır.

Örnek: H İşletmesi, 01.07.2020 tarihinde Y işletmesinden 125.000 TL'ye mal satın almış; bu malların taşınması için kargo firması ile 5.000 TL'ye ve taşınma sırasında yaşanabilecek olumsuzlara önlem olarak sigorta firması ile 1.000 TL'ye anlaşmıştır. Taşıma ve sigorta bedelleri nakden ödenmiş, ticari malların bedeli için ise borçlanılmıştır (KDV ihmal edilmiştir).

Bu durumda olması gereken kayıt şöyledir:

01.07.2020		Borç	Alacak
153 Ticari Mallar		131.000	
Alış Bedeli: 125.000			
Nakliye : 5.000			
Sigorta : 1.000			
	100 Kasa		6.000
	320 Satıcılar		125.000

Bu kayıt sonucunda bilançoda ticari mallar, maliyete eklenecek unsurlarla birlikte 131.000 TL olarak görülecektir.

Şayet işletme alış bedeli dışındaki harcamaları maliyet bedeline eklemese ticari malların tutarında bir azalma buna karşılık giderlerde bir artma söz konusu olacaktır.

01.07.2020		Borç	Alacak
153 Ticari Mallar		125.000	
770 Genel Yönetim Giderleri		6.000	
	100 Kasa		6.000
	320 Satıcılar		125.000

Bu kayıt sonucunda ise işletmenin kârı 6.000 TL azalacaktır. Aynı şekilde bilanço büyüklüğü de ilgili tutar kadar küçülecektir.

Örnek: H İşletmesi, mülkiyetine ait işyerine toplam bedeli 15.000 TL olan bir vitrin yaptırmıştır. (İşyerinin bu işlem öncesinde maliyetinin 400.000 TL olduğu varsayılırsa)

Bu örnekte vitrin için yapılan harcamalar VUK. 272’de yer alan “Normal bakım, tamir ve temizleme giderleri dışında, iktisadi kıymetini devamlı olarak artırmak maksadıyla yapılan giderler, gayrimenkulün maliyet bedeline eklenir” hükmü çerçevesinde işyerinin maliyetine eklenmesi (aktifleştirilmesi) gerekmektedir.

Maliyet esaslı kavramına uygun kayıt şu şekilde yapılacaktır:

31.12.2020		Borç	Alacak
252 Binalar		15.000	
	İlgili Hesap...		15.000

Bilanço ise şöyle olacaktır:

Aktif	H İŞLETMESİ 31.12.2020 DÖNEMSONU BİLANÇOSU	Pasif
DÖNEN VARLIKLAR		K.V.Y.K
		U.V.Y.K
DURAN VARLIKLAR		ÖZKAYNAKLAR
Binalar	415.000	

Şayet işletme, vitrin için yapılan harcamayı maliyet esaslı kavramına aykırı bir biçimde giderleştirirse kayıt şöyle olacaktır:

31.12.2020		Borç	Alacak
770 Genel Yönetim Gid.		15.000	
	İlgili Hesap...		15.000

Bu kayıt sonucunda işletmenin dönem giderlerine 15.000 TL artış yansıtacaktır. Dolayısıyla işletmenin kârı bu tutar kadar azalacaktır. Elbette ki bu işlemin hata veya hile ile yapıldığı konusu tartışmaya açıktır. Bilançoda ilgili maddi duran varlığın maliyetinde ise ilk duruma göre (400.000 TL) herhangi bir değişiklik olmayacaktır.

Bu tür bir uygulama, mali tabloları doğrudan etkileyeceğinden muhasebe bilgi kalitesinde de gerçeği yansıtmama düzeyinde artışlar olacak ve bilginin kalitesi azalacaktır.

4.3. İhtiyatlılık Kavramı Açısından

İhtiyatlılık kavramı, muhasebeye ilişkin işlem ve olaylarda karşılaşılabilecek olan belirsiz risklere karşın temkinli davranılmasını ve karşılık ayrılmasını açıklamaktadır Bu temel kavram gereğince muhtemel gelirler/kârlar gerçekleştiğinde; olası giderler/zararlar ise gerçekleşmesi beklenmeden karşılık ayrılarak³ (gider yazılarak) muhasebe işlemi yapılmaktadır.

Örnek: H İşletmesi, senetli alacaklarından 40.000 TL’lik kısmı dava aşamasında olduğu için şüpheli hale gelmiş ve bu alacaklar için % 100 oranında karşılık ayırmaya karar vermiştir.

Şüpheli hale gelme kaydı:

xx.xx.20xx		Borç	Alacak
128 Şüpheli Ticari Alacaklar	121 Alacak Senetleri	40.000	40.000

Karşılık ayırma kaydı

xx.xx.20xx		Borç	Alacak
654 Karşılık Giderleri	129 Şüp. T. Alc. Krş.	40.000	40.000

İşletme yönetimi şayet dönem kârının düşük çıkmasını isterse bu durumda üstteki gibi davranmalıdır. Böylece işletme giderlerine 40.000 TL ilave edilecektir. Diğer bir ifade ile işletmenin dönem kârı 40.000 TL azalacaktır. Bilanço tutarı ise ayrılan karşılık tutarı kadar azalacaktır.

Aktif	H İŞLETMESİ 31.12.2020 DÖNEMSONU BİLANÇOSU		Pasif
DÖNEN VARLIKLAR	210.000 ⁴		K.V.Y.K
Ticari Alacaklar			U.V.Y.K
Şüp. Tic. Alac.	40.000		
Şüp. Tic. Alac. Karş. (-)	(40.000)		
DURAN VARLIKLAR			ÖZKAYNAKLAR

Şayet işletme yönetimi dönemi daha kârlı göstermek isterse bu durumda karşılık ayırma seçeneğini kullanmayacaktır veya daha düşük oranda karşılık ayıracaktır. Böylece işletmenin kâr rakamında ve bilanço

³ Ancak şüpheli ticari alacaklar için karşılık ayırma zorunlu değildir.

⁴ İşletmenin dönen varlıkları 40.000 TL’lik senetli alacak dâhil 250.000 TL idi. Bu alacak şüpheli hale geldiği (niteliği değiştiği) ve tamamı için de karşılık ayrıldığı için dönen varlıklarda 40.000 TL’lik bir azalış olmuştur.

tutarında değişim yaşanmayacak veya ayrılan karşılık kadar bir değişim söz konusu olacaktır.

- İşletme hiç karşılık ayırmadığında bilanço şöyle olacaktır.

Aktif	H İŞLETMESİ 31.12.2020 DÖNEMSONU BİLANÇOSU		Pasif
DÖNEN VARLIKLAR	250.000 ⁵		K.V.Y.K
Ticari Alacaklar			U.V.Y.K
Şüp. Tic. Alac.	40.000		
DURAN VARLIKLAR			ÖZKAYNAKLAR

Bu durumda işletmenin kâr/zarar rakamında da değişiklik olmayacağı dikkatten kaçmamalıdır.

- İşletme şüpheli ticari alacakları için örneğin %50 oranında karşılık ayırırsa bilançonun görünümü şöyle olacaktır.

Aktif	H İŞLETMESİ 31.12.2020 DÖNEMSONU BİLANÇOSU		Pasif
DÖNEN VARLIKLAR	230.000 ⁶		K.V.Y.K
Ticari Alacaklar			U.V.Y.K
Şüp. Tic. Alac.	40.000		
Şüp. Tic. Alac. Karş. (-)	(20.000)		
DURAN VARLIKLAR			ÖZKAYNAKLAR

Bu uygulama sonucunda ayrılan karşılık giderinden dolayı işletmenin kâr/zararı 20.000 lira azalacaktır. Dolayısıyla hem bilanço hem de gelir tablosunda değişim söz konusu olacaktır.

5. SONUÇ

İşletmenin sermaye, emek, tedarik, üretim, satış ve pazarlama gibi fonksiyonlarıyla ilgili işlemlerinin belirli ölçütler temelinde kaydedilmesi gerekir. Bu kayıtlar sonucunda düzenlenen mali tablolar işletmelerin finansal ve faaliyet durumlarının karnesi gibidir. Mali tabloların ise anlaşılabilir, ihtiyaca uygun, güvenilir ve karşılaştırılabilir özellikleri taşıması bu tablolardan yararlanacak kişi ve kurumlar için oldukça önemlidir. Dolayısıyla muhasebe uygulamaları, bilgi kullanıcılarına sunulacak bilgilerin

⁵ Herhangi bir karşılık ayrılmadığı için dönen varlıklarda bir değişim (azalma) olmamıştır.

⁶ Şüpheli ticari alacağa 20.000 liralık karşılık ayrıldığı için dönen varlıklar 20.000 lira azalmıştır.

objektifliğine gölge düşürmeyecek nitelikte, toplumun ve ülke ekonomisinin ortak çıkarı doğrultusunda yerine getirilmelidir. Bunun sağlanmasında en önemli ölçütlerden birisi de işlemlerin, muhasebe temel kavramları temelinde yapılmasıdır. Mali tabloların tek tip olarak Tekdüzen Muhasebe Sistemine göre düzenlenmesi ve muhasebe uygulamalarının ana ögesini oluşturan temel kavramların benimsenip uygulanması ulusal ve uluslararası finansal piyasalar açısından da oldukça önemlidir.

İşletmelerin her şeyden önce sosyal sorumluluk duygusuyla ve ardından diğer muhasebe temel kavramları çerçevesinde muhasebe iş ve işlemlerine eğilmeleri bilginin kalitesi açısından gerekli şartlardan biridir. Meslek mensuplarının, rehber niteliğinde olan bu kavramları özümsemeleri ve bu çerçevede hareket etmeleri mesleki etik anlayışının yerleşmesi yönünden de önemlidir.

Bu çalışmada, verilen örnekler sonucunda, muhasebe temel kavramlarına uygun hareket edildiği ve edilmediği düşüncesi ile yapılan yevmiye kayıtlarının işletmenin bilanço ve gelir tablosunun tutarlarında farklılıklar doğurduğu tespit edilmiştir. Örneğin işletmede, cari döneme yansıtılması gereken gelir veya giderlerin temel kavramlara uygun olmayan kayıtlar yapılarak gelecek döneme ertelenmesi, mali tablolara artış ya da azalış şeklinde yansiyacaktır. Bir diğer ifade ile gerçekleşen veya tahakkuk eden gelir ve giderlerin gerçekleştiği döneme kayıt edilmemesi işletmenin hem gelir tablosunu ve dolayısıyla ödeyeceği vergi tutarını hem de varlıklarını ve kaynaklarını etkileyecektir.

İster kasıtlı isterse hatalı olarak yapılsın temel kavramlara uygun olmayan muhasebe uygulamalarının, muhasebe bilgi kalitesini doğrudan ve önemli bir oranda etkilediği şüphesizdir. Dolayısıyla denilebilir ki muhasebe bilgi kalitesinin düzeyi, temel kavramlara uyum düzeyiyle paraleldir. Bu yüzden uygulayıcıların temel kavramları özümsemeleri ve muhasebe uygulamalarında bu kavramlara uygun davranmaları gerekir.

KAYNAKÇA

- Açık, S. (2006). “Enflasyonun Finansal Tablolar Üzerindeki Etkilerini Giderici Bir Tedbir Olarak Enflasyon Muhasebesi Ve Türkiye’deki Yasal Düzenlemeler”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 345 – 360
- Atik, M., Köse Y. ve Yılmaz, B. (2016). “Muhasebe ve Finans Derslerinin Askeri Yükseköğretim Programındaki Önemi ve Askerlik Niteliğinin Kazandırılmasındaki Rolü”, *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 2(1), 162-184
- Burak, E. ve Öztaş S. (2015). Kurumsal Yönetim İlkelerinin Muhasebenin Temel Kavramları Açısından Değerlendirilmesi, *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 1-17

- Can, B. (2006). *Enflasyon Muhasebesi*, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır
- Çakıcı, C. (2002, Ocak). Temel Muhasebe Varsayımları Ve Muhasebe Politikalarına - Yön Veren Kavramlar, *Öneri Dergisi*, 5(17), 69-76.
- Çopur Vardar, G. (2018). Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarının Koşullu Ve Koşulsuz İhtiyatlılık Uygulamaları Açısından Değerlendirilmesi: Finansal Tabloların İhtiyatlılığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Bir Literatür Araştırması, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi Özel Sayı*, 20, 150- 172
- Demir, M. ve Yıldırım, H. (2021). 3568 Sayılı Kanun Sonrası Muhasebenin Temel Kavramları Üzerine Yapılmış Akademik Çalışmalara Yönelik Bibliyografik Analiz (1993-2020), Uluslararası Kapadokya Bilimsel Araştırmalar Kongresinde sunulan bildiri, Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir. Erişim adresi: <https://cappadociacongress.org>, 170-179
- Erdoğan, Ç. ve Çubukcu, S. (2010). Tutuculuğun Kurumsal Yönetim Anlayışı Üzerindeki Etkileri, *Muhasebe Ve Denetime Bakış Dergisi*, 53-66
- Gidersoy, B. (2014). Genel Muhasebe, İstanbul Üniversitesi Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Ders Notu, 1-290
- Gök, A. (2007). *Muhasebe Uygulamalarının Muhasebenin Temel Kavramları Ve Tekdüzen Muhasebe Sistemi Açısından Değerlendirilmesi Ve Malatya'da Yapılan Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya
- Kaya, İ. ve Akbulut, H. (2018). İhtiyatlılık Kavramı Üzerine Yeniden Düşünmek: Teorik Ve Ampirik Literatürden Kanıtlar, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi Özel Sayı*, 20, 173- 202
- Katkat, M. (2007). *Muhasebede Vergi Yönünden Denetimin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Başarısı*, Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Erzurum
- Koroğlu, Ç. ve Uçma, T. (2005). Enflasyonun Mali Tablolar Üzerine Etkisi Ve Enflasyon Düzeltmesinin İşletmelere Uygulanması, *Mevzuat Dergisi*, 8(90), 15-27.
- Küçüker, M. ve Can, A. V. (2018). Tarihi Belgeler Işığında Uygularda Sağış, *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, Özel Sayı: 233-252
- Polat, B. ve Güney C. (2013). Dönemsellik ve Tahakkuk İlkelerinin Vergi Ziyayı Cezası Açısından Değerlendirilmesi ve Özellikli Durumlar, *Vergi Sorunları Dergisi*, 36(303), 40- 50
- Yücel, S. (2021). Muhasebe Konularında 2015-2020 Yılları Arasında Türkiye'de Yayınlanmış Makalelerin Bibliyometrik Analizi, *Muhasebe Ve Denetime Bakış Dergisi*, 21(64), 95-122

Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar
Hakkında Tebliğ, 29.1.1989 Tarih ve 20064 Sayılı Resmi Gazete
Erişim tarihi: 29.01.2022
1 Seri No.lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği, 26.12.1992 tarih ve
21447 (Mükerrer) sayılı Resmî Gazete
2013 Sayılı Vergi Usul Kanunu, Erişim tarihi: 01.02.2022
5024 Sayılı Vergi Usul Kanunu, Erişim tarihi: 01.02.2022
<http://www.resmigazete.gov.tr> Erişim tarihi: 25.01.2022

SEÇİLMİŞ MUHASEBE TEMEL KAVRAMLARIYLA İLGİLİ FARKLI UYGULAMALARIN MALİ TABLOLARA ETKİSİ

Etik Beyanı:

Çalışmanın yazarları olarak; bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan ederiz. Editörlerin ve derginin yazarlar tarafından beyan edilen bu hususta ve metinde yer verdikleri bilgi ve görüşler karşısında herhangi bir sorumluluğu bulunmaz. Tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.

Yazar Katkıları:

Hesna Yıldırım ile Prof. Dr. Mehmet Demir, çalışmanın gerek literatür gerekse veri toplama, analiz ve analiz bulgularının değerlendirilmesinden oluşan tüm sürece eşit oranda katkı sağlamışlardır.

1. yazarın katkı oranı: %50,
2. yazarın katkı oranı: %50'dir.

Çıkar Beyanı:

Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Çıkar Beyanı:

Yazarın bu çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

**Hesna Yıldırım
Prof. Dr. Mehmet Demir**

KALKINMA VE YATIRIM BANKALARI TARAFINDAN KABUL EDİLEN FONLAR HESABINDA GERÇEKLEŞEN İŞLEMLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ*

Doç. Dr. Turgay GEÇER**
Dr. Kaan Ramazan ÇAKALI***
Dr. Gürol BALOĞLU****

Bilimsel Araştırma
(Empirical Research)

Uluslararası
Muhasebe ve Finans
Araştırmaları Dergisi
Aralık 2022; 4(2): 116-141

APA Stili Kaynak Gösterimi:

Geçer, T., Çakalı, K.R. & Baloğlu, G. (2022). Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar Hesabında Gerçekleşen İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi. *Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*. 4(2), 116-141.

ÖZ

Başta bankalar olmak üzere finansal kurumlar, finansal piyasaların ve ülke ekonomilerinin gelişimi açısından önemli rol üstlenmektedir. Son yıllarda kalkınma ve yatırım bankaları da gerek yatırımların finanse edilmesi gerekse özellikle sermaye piyasalarında verdikleri aracılık ve danışmanlık hizmetleri ile ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktadır. Kalkınma ve yatırım bankaları diğer banka gruplarından farklı olarak yasal mevzuat hükümleri gereğince mevduat ve katılım fonu kabul edemezler. Kredi müşterileri adına açtıkları hesaplar ve bu hesaplardan yapılan işlemler banka tekdüzen hesap planında “Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar” hesabı altında takip edilmektedir. Bu çalışmanın amacı, söz konusu hesapta gerçekleşen işlemlere ilişkin muhasebe uygulamalarının örneklerinden açıklanmasıdır. Literatürde bu kapsamda gerçekleştirilen bir akademik çalışma bulunmamaktadır. Bu sebeple bu çalışmanın muhasebe bilim alanı literatürüne katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Muhasebe, Banka Muhasebesi, Kalkınma ve Yatırım Bankaları, Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar Hesabı

JEL Kodları: M40, M41

* Makalenin gönderim tarihi, 01.07.2022; Kabul tarihi: 05.02.2023, iThenticate benzerlik oranı: %12

** Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, tgecer@fsm.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4430-2273

*** Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş. Teftiş Kurulu Başkanı, kaanramazanc@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4186-2291

**** Süzer Grubu Denetim Grubu Başkanı, gurol@live.com, ORCID: 0000-0003-1093-2664

ACCOUNTING OF TRANSACTIONS ON THE ACCOUNT OF FUNDS ACCEPTED BY DEVELOPMENT AND INVESTMENT BANKS

ABSTRACT

Financial institutions, especially banks, play an important role in the development of financial markets and national economies. In recent years, development and investment banks have also contributed to economic development with both financing investments and providing intermediation and consultancy services, especially in the capital markets. Unlike other bank groups, development and investment banks cannot accept deposits and participation funds in accordance with the provisions of the legislation. Accounts opened on behalf of loan customers and transactions made from these accounts are followed under the "Funds Accepted by Development and Investment Banks" account in the bank's uniform chart of accounts. The purpose of this study is to explain the accounting practices related to the transactions realized in the said account through examples. There is no academic study conducted in this context in the literature. For this reason, it is thought that this study can contribute to the accounting science literature.

Keywords: Accounting, Bank Accounting, Development and Investment Banks, Funds Accepted by Development and Investment Banks Account

JEL Codes: M40, M41

1.GİRİŞ

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de ekonominin büyümesine ve gelişmesine katkı sağlayan en önemli sektörlerin başında bankacılık sektörü gelmektedir. Bankalar sağladıkları finansman destekleriyle işletmelerin ve bu sayede ülke ekonomilerinin gelişimine katkı sağlamaktadır. Ülkemizde mevduat, katılım, kalkınma ve yatırım bankaları olmak üzere farklı banka gruplarında kamu, özel veya yabancı sermayeli pek çok banka faaliyet göstermektedir.

Kalkınma ve yatırım bankaları ülkemiz açısından önemli banka gruplarından. Bu grupta yer alan bankalar proje ve yatırım desteği sağlamakta ve yabancı yatırımcıların fonlarının ülkelere gelmesine katkı sağlamaktadır. Gerek kalkınma bankacılığı gerekse yatırım bankacılığı birbirini tamamlayan ve bir arada düşünülebilecek bankacılık türleridir. Kalkınma bankaları ağırlıklı olarak kalkınma hedefleri çerçevesinde hareket etmekte, kaynaklarını bu amaç doğrultusunda aktarmakta ve gerek ülkesel gerekse bölgesel kalkınmaya katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte yatırım bankaları yatırım talebi bulunan yatırımcıların atıl fonlarının değerlendirilmesine yönelik danışmanlık ve aracılık faaliyetlerini yürütmektedir (Şenel ve Şekercioğlu, 2019, s. 566).

Kalkınma ve yatırım bankaları tâbi oldukları yasal mevzuat hükümleri çerçevesinde mevduat ve katılım fonu toplayamamaktadırlar. Ancak banka tekdüzen hesap planı çerçevesinde 320-Kalkınma ve Yatırım Bankaları

Tarafından Kabul Edilen Fonlar T.P. ve 321-Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar Y.P. hesaplarını kullanmaktadırlar. Bu bankalar müşterilerine kredi kullandırdıklarında veya müşterilerinin farklı bankalardaki hesaplarından bu bankalara para transferi gerçekleştiğinde mevduat hesabı bulunduramayacakları için 320 veya 321 numaralı hesap vasıtasıyla muhasebe işlemlerini yerine getirmektedirler.

Bu çalışmanın amacı, diğer banka gruplarından farklı olarak “Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar” hesabının söz konusu bankaların muhasebe kayıtlarında kullanım alanlarının uygulama örnekleri üzerinden açıklanması olarak belirlenmiştir. Gerek ulusal gerekse uluslararası literatürde bu kapsamda bir çalışma olmaması sebebiyle bu çalışma ile literatüre katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Çalışmada ilk olarak ülkemiz bankacılık sektörü ile kalkınma ve yatırım bankalarına yönelik temel bilgilere yer verilmiştir. Sonrasında yasal mevzuat çerçevesinde kalkınma ve yatırım bankaları tarafından kabul edilen fonlar açıklanmıştır. Takip eden bölümde literatür taraması yer almaktadır. Sonrasında uygulama örnekleri üzerinden gerçekleştirilen muhasebe kayıtları ve sonuç bölümüyle çalışma tamamlanmıştır.

2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KALKINMA VE YATIRIM BANKALARI

Ülkemizde 2021 yılı sonu itibarıyla 57 adet banka faaliyet göstermektedir. Söz konusu bankaların 35’i mevduat bankası iken 16’sı kalkınma ve yatırım bankasıdır. Geriye kalan 6 adet banka ise katılım bankası statüsünde yer almaktadır. Mevduat bankalarının 21’i yabancı, 8’i özel, 3’ü ise kamu sermayeli bankalardır. Kalkınma ve yatırım bankalarının ise 9’u özel, 4’ü yabancı, 3’ü ise kamu sermayelidir. Bu bankalar toplam 71 şube ile faaliyetlerini yürütmektedir (TBB, 2022, s. 30). Ülkemizde faaliyet gösteren kalkınma ve yatırım bankaları aşağıdaki gibidir.

Tablo 1: Kalkınma ve Yatırım Bankaları

Banka	Sermaye Yapısı	Şube Sayısı
İller Bankası	Kamu	19
Türk Eximbank	Kamu	23
Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası	Kamu	1
Aktif Yatırım Bankası	Özel	13
Golden Global Yatırım Bankası	Özel	1
Nurol Yatırım Bankası	Özel	1
D Yatırım Bankası	Özel	1
GSD Yatırım Bankası	Özel	3
Destek Yatırım Bankası	Özel	1
İstanbul Takas ve Saklama Bankası	Özel	1
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası	Özel	2

Diler Yatırım Bankası	Özel	1
Bank of America Yatırım Bank	Yabancı	1
Standard Chartered Yatırım Bankası	Yabancı	1
Bank Pozitif Kredi ve Kalkınma Bankası	Yabancı	1
Pasha Yatırım Bankası	Yabancı	1

Kaynak: <https://www.tbb.org.tr/>

2021 yılsonu itibarıyla ülkemiz bankacılık sektöründe yaklaşık 202 bin kişi istihdam edilmektedir. Söz konusu çalışanların yüzde 89'u mevduat, yüzde 8,5'i katılım, yüzde 2,5'i ise kalkınma ve yatırım bankalarının çalışanlarından oluşmaktadır (TBB, 2022, s. 31).

Banka grupları aktif büyüklükleri açısından değerlendirildiğinde mevduat bankalarının sektörden aldıkları pay yüzde 86, katılım ile kalkınma bankalarının aldıkları paylar ise yüzde 7 olarak karşımıza çıkmaktadır. Krediler açısından değerlendirildiğinde ise mevduat bankaları yüzde 85, kalkınma ve yatırım bankaları yüzde 8, katılım bankaları ise yüzde 7'lik paya sahiptir. Sektördeki toplam mevduatın yüzde 90'ı mevduat bankalarında toplanmış iken katılım bankalarının sektör toplam mevduatı içerisindeki payı yüzde 10 seviyesindedir. Kalkınma ve yatırım bankaları yasal mevzuat gereği mevduat toplama yetkisine sahip olmamaları sebebiyle sektör toplam mevduatından pay almamaktadır (TBB, 2022, s. 33).

2021 yılsonu verilerine göre ülkemiz bankacılık sektöründe sermaye yeterliliği standart oranı yüzde 18,3'tür. Mevduat bankaları grubu için bu oran yüzde 18,1, katılım bankaları için yüzde 18,9, kalkınma ve yatırım bankaları grubu için ise yüzde 22,6 seviyesinde gerçekleşmiştir. Aynı dönem itibarıyla bankacılık sektörünün ortalama özkaynak kârlılığı yüzde 14,1'dir. Bu oran özel bankalarda yüzde 17,2, kamu bankalarında yüzde 6,4, yabancı sermayeli bankalar grubunda yüzde 17,1, kalkınma ve yatırım bankaları grubunda ise yüzde 16,9 olarak gerçekleşmiştir (TBB, 2022, s. 40).

3. KALKINMA VE YATIRIM BANKALARI TARAFINDAN KABUL EDİLEN FONLAR

Kalkınma ve yatırım bankaları 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na göre mevduat toplayamazlar ve katılım fonu kabul edemezler. Esas olarak kredi kullanılmak üzere veya özel kanunlarla kendilerine atfedilen sorumlulukları yerine getirmek üzere kurulmuş olan kurumları veya yurt dışında bu niteliklerde kurulmuş olan kuruluşların Türkiye'deki şubelerini ifade etmektedir (BDDK, 2015a, Md. 3).

Bankacılık Kanunu hükümleri uyarınca "Kalkınma ve yatırım bankalarının Kurulca belirlenecek usul ve esaslar çerçevesinde kredi müşterileri, ortaklıkları ve ortaklarından sağlayacakları fonlar ile bankalardan, para piyasaları, sermaye piyasaları ve organize piyasalardan

kullanacakları fonlar bu Kanun uygulamasında mevduat sayılmaz” (BDDK, 2015a, Md. 60).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından 2015 yılında yayınlanan Genelge ile Bankacılık Kanununun 60. maddesinin uygulanmasına yönelik detaylı açıklamalara yer verilmiştir. Genelge kapsamında belirtilen hususların detaylarına aşağıda yer verilmektedir (BDDK, 2015b):

- Kalkınma ve Yatırım bankaları, müşterilerinden herhangi bir ad altında fon toplayamazlar. Kredi kartı limit tahsislerinden kaynaklı işlemlerin müstakriz niteliği bulunmamaktadır. Kredi kartları ile nakit çekim işlemlerinin gerçekleştirilmesi veya mal/ hizmet alımı neticesinde nakdi krediye dönüşen işlemler neticesinde müstakriz niteliği kazanılır.
- Bir müstakrizden kabul edilebilecek toplam fon miktarı ilgili müstakrizin banka nezdindeki toplam nakdi kredi tutarından fazla olamaz. Eğer nakit kredi bakiyesinde azalma olur veya kredi ilişkisi son bulursa karşılık gelen tutarda fon için tasfiye işlemlerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.
- Bankacılık Kanunu’nun 60.maddesi dolaylı pay sahipliği veya risk grupları kapsamında uygulanamaz. Bu sebepten ötürü dolaylı ortak, ortaklıklar veya ortakların eşleri ve çocuklarından fon kabulü yapılamaz.
- Müstakrizlerden kabul edilen fonların bankalar bünyesinde tutulma amaçlarının ilgili taraflar arasında serbestçe düzenlenecek sözleşmeler kapsamında yer alması gerekmektedir.
- Kullanılan kredilerin teminatına istinaden mevcut olan nakdi teminatlar, bağlı buldukları kredilerin açıkça belli olması, rehin veya temlik sözleşmelerinin mevcut olması ve bunların miktarı ile toplam riskin uyumlu olması durumunda burada sayılan maddelerden ilk üç maddenin kapsamında yer almamaktadır. Müşterilerle olan kredi ilişkisinin sonlandırılması durumunda teminat olarak saklanan bedellerin kredi borcunun kapatılması veya müşteriye iade edilmesi suretiyle tasfiye işlemlerinin en kısa sürede yapılması gerekmektedir.
- Kalkınma ve Yatırım Bankaları tarafından tahsilat, ödeme ve fon transferi şeklindeki işlemlere aracılık edilebilir. Buna karşın, bu suretle temin edilen paraların kime, hangi tarihte ve hangi yöntemle ödeneceği paraların alınma aşamasında açık bir şekilde belirlenmelidir. Bununla birlikte, ilgili tutarların işlemin mahiyetine uygun makul sürelerde geçici hesaplarda bekletilmesi, vadeli veya vadesiz mevduat uygulamalarına konu edilmemesi ve bu tutarlara faiz uygulanmaması gereklidir.

BDDK’nın 2015/1 sayılı genelgesi ile düzenlenen ve Kalkınma ve Yatırım bankaları nezdinde açılacak olan hesaplar müstakriz hesap olarak

tanımlanmaktadır. Ancak, 2020 yılında gerçekleştirilen Bankacılık Kanunu değişikliği tasarısı ile Bankacılık Kanunu'nun 60. maddesinde yer verilen müstakriz ibaresi kaldırılmıştır.

Yukarıda belirtildiği üzere müşterilerinden mevduat ve katılım fonu toplayamayan kalkınma ve yatırım bankaları, kredi müşterileri adına yapacakları işlemleri banka tekdüzen hesap planına göre 320 – Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar – T.P. ve 321 – Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar – Y.P. hesaplarını kullanarak gerçekleştirmektedir.

Söz konusu hesaplar kullanılarak kredili müşterilere ilişkin kredi kullandırılmaları, kullandırılan kredi bedellerinin farklı bankalara transferi, kredi faiz ve anapara ödemelerinin gerçekleştirilmesi gibi bankacılık işlemleri yapılmaktadır. Bununla birlikte kredi müşterilerinin kredi kullandırmalarını müteakiben banka nezdinde bekleyen ve henüz müşteri tarafından farklı bir bankaya transferi yapılmamış bedellere uygulamada müşteri lehine faiz işletilmesinin önünde bir engel bulunmamaktadır. Bu şekilde nemalandırılan tutarlar faiz ödemesi niteliğinde olup Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. maddesinin ikinci fıkrasının (7) numaralı bendi uyarınca mevduat faizi olarak dikkate alınmaktadır. Bu sebeple bahse konu ödemeler üzerinden belirtilen kanunun geçici 67. maddesinin 4. fıkrası kapsamında güncel oranlar dikkate alınarak bankalar tarafından tevkifat yapılmaktadır.

4. LİTERATÜR TARAMASI

Bu bölümde konuyla ilgili literatür taramasına yer verilmektedir. Yapılan literatür taramasında, ulusal ve uluslararası yazında kalkınma ve yatırım bankaları tarafından kabul edilen fonlara ve bu fonların muhasebeleştirilmesine yönelik herhangi bir akademik çalışmanın mevcut olmadığı görülmüştür. Bu açıdan değerlendirildiğinde, söz konusu çalışma ile muhasebe bilim alanı literatürüne katkı sağlanabileceği düşünülmektedir.

Ulusal ve uluslararası literatürde yer alan kalkınma ve yatırım bankaları ile ilgili yayınlanan akademik çalışmalara ilişkin örneklere Tablo 2'de yer verilmektedir.

Tablo 2: Literatür Taraması – Kalkınma ve Yatırım Bankaları

Yazar(lar)	Açıklama
Okumuş (2003)	Ülkemizde faaliyet gösteren bankaların 1989-1995 dönemi performansları katma değer yaklaşımı ile ölçülmüştür. Ulaşılan sonuçlar bahse konu dönem verileri dikkate alındığında en düşük kârlı banka grubunun kalkınma ve yatırım bankaları olduğunu ortaya koymaktadır.

Kozmenko (2008)	Çalışma kapsamında Ukrayna’da faaliyet gösteren yatırım bankaları üzerine bir inceleme gerçekleştirilmiştir. Çalışmada uzmanlaşmış yatırım bankalarının kurulmasının gereklilik ve faydalarına değinilmektedir.
Baig (2014)	Çalışmada Pakistan’da faaliyet gösteren yatırım bankalarının 2007-2011 dönemi finansal performansları analiz edilmiştir. Ulaşılan sonuçlar küçük ölçekli bankaların genel olarak daha iyi performans sergilediğini ve yüksek performansın ölçeğe bağlı olmadığını ortaya koymaktadır.
Jamil ve diğerleri (2014)	Kredi notuna göre 10 yatırım bankasının 2009-2013 dönemi finansal performansının analiz edildiği çalışmada farklı finansal rasyolara göre bankaların performans sıralamalarının farklılaştığı sonucuna varılmıştır.
Koç ve diğerleri (2016)	Çalışmada, ülkemizde faaliyet gösteren kalkınma ve yatırım bankalarının 2002-2012 dönemi performans analizi ROA ve ROE değişkenleri kullanılarak yapılmıştır. Ulaşılan sonuçlar, yabancı sermayeli bankaların uzun dönemde performans sürekliliğine sahip olduğunu, kamu bankalarının ROA değişkenine göre, özel bankaların ise ROE değişkenine göre uzun dönemde olumlu performans sergilediğini ortaya koymaktadır.
Mohammad (2016)	Çalışma, 2010-2014 dönemi için Irak’ta ticari bankacılık ve yatırım bankacılığını karşılaştırmaktadır. Sonuçlar her iki banka grubunda da sistemik riskin fazla olduğunu ve ticari bankacılıktaki toplam riskin yatırım bankacılığına kıyasla daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.
Karahanoğlu (2017)	Ülkemizdeki kalkınma ve yatırım bankalarının aktif kârlılığın etki eden faktörler araştırılmıştır. Bu amaçla bankaya özgü ve makroekonomik değişkenler kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre söz konusu bankaların aktif kârlılıklarını gerek bankalara özgü faktörlerin gerekse makroekonomik değişkenlerin etki ettiği belirlenmiştir.
Deg’innocenti ve diğerleri (2017)	Çalışma, 7 gelişmiş ülkede faaliyet gösteren yatırım bankalarının 1997-2014 dönemi analizini içermektedir. Ulaşılan temel sonuç yatırım bankalarının yüksek risk maruziyetinin bu bankalar için daha büyük rekabet baskılarıyla kolaylaştırıldığıdır. Ayrıca, çalışma sonucunda yüksek rekabetin kriz öncesi ve sonrası dönemde daha fazla kırılabilirliğe sebebiyet verdiği belirlenmiştir.
Şenel ve Şekeroğlu (2019)	Çalışmada ülkemizde faaliyet gösteren kalkınma ve yatırım bankalarının etkinlik analizi veri zarflama yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak 2013-2017 dönemi için tüm senelerde 3 bankanın tam etkinlik seviyesine ulaştığı belirlenmiştir.
Özdemir (2019)	Ülkemizde faaliyet gösteren mevduat ve kalkınma ve yatırım bankalarının sermaye yapısı ile finansal performans ilişkisi analiz edilmiştir. Çalışmada performans göstergesi olarak ROA kullanılmıştır. Ulaşılan sonuçlar, bankacılık sektöründe ROA ile sermaye yapısı arasında negatif yönlü bir ilişkinin bulunduğunu, sermaye yapısının finansal performansa etkisi açısından ise mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları arasında farklılaşma olduğunu göstermektedir.

Boge (2020)	Çin'deki yatırım bankacılığı faaliyetleri ile uluslararası yatırım bankacılığı çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Sonuç olarak, Çin'de yatırım bankacılığı alanında uluslararası yatırım bankaları açısından bazı fırsatların mevcut olduğu, buna karşın operasyonların gelişim ihtiyacının mevcut olduğu kanaatine varılmıştır.
Işık (2020)	Çalışmada kamu sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının finansal performansları SD, WASPAS ve MABAC yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir. Analizlerde kapsama dâhil edilen bankaların 2014-2018 dönemi verilerinden faydalanılmıştır. Ulaşılan sonuçlar, ilgili dönem aralığında en yüksek performansı Türk Eximbank'ın sergilediğini göstermektedir.
Frigerio ve Vandone (2020)	Çalışmada, merkezi Avrupa'da bulunan kalkınma bankaları analiz edilmiştir. Bu kapsama giren kalkınma bankaları belirlenmiş ve 2008-2018 dönemi mali verileri analiz edilerek nicel bilgiler sunulmuştur.
Özgür (2021)	Ülkemizde faaliyet gösteren ve örnekleme çalışma kapsamına dâhil edilen 9 kalkınma ve yatırım bankasının CAMELS analizi yöntemi ile finansal performansları araştırılmıştır. Çalışma sonuçları, CAMELS değerleri açısından söz konusu bankaların performanslarının yıllar itibarıyla birbirlerinden farklılaştığını ortaya koymaktadır.
Çınko ve Balcı (2022)	Çalışma, banka grupları bazında kredi hacmindeki büyümenin GSYİH'ya etkisini araştırmaktadır. Sonuçlar, kalkınma ve yatırım bankalarındaki sektör bazlı kredi hacmi büyümesinin tarım ve hizmetler sektöründeki GSYİH büyümesine etkisinin olmadığını göstermektedir.

5. UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Kalkınma ve yatırım bankalarının 320 – Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar – T.P. ve 321 – Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar – Y.P. hesaplarını kullanmak suretiyle gerçekleştirdikleri işlemlere yönelik örneklere aşağıda alt başlıklar halinde yer verilmektedir. Örnekler iki farklı senaryodan hareketle oluşturulmuştur. İlk örnekte bir işletmenin Kredi Garanti Fonu kefaleti teminatlı Türk Lirası cinsinden yatırım taahhütlü avans kredisi, ikinci örnekte ise USD cinsinden teminatsız yatırım kredisi kullandığı varsayımlarından hareketle yevmiye kayıtları yapılmıştır.

5.1. Örnek-1

Kredi Kullandırımı:

Tıpkı diğer banka türlerinde olduğu gibi kalkınma ve yatırım bankalarının temel işlevi talep eden tüzel müşterilerine kredi sağlamaktır. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu kapsamında kalkınma ve yatırım bankaları nakdi ve gayrinakdi kredi kullandırmaya yetkilidirler (BDDK, 2015a). Örnek olarak bir işletmenin bir kalkınma ve yatırım bankasından Kredi Garanti Fonu kefaleti teminatlı yatırım taahhütlü avans kredisi başvurusunda bulunduğunu varsayalım.

Yatırım taahhütlü avans kredileri T.C. Merkez Bankası'nın "Reeskont ve Avans Yönetmeliği" kapsamında bankalar vasıtasıyla kullanılan kredilerdir. Söz konusu krediler TL cinsinden düzenlenen senetlerin avans olarak kabul edilmesi suretiyle kullanılmaktadır. Bu senetler karşılığında bankalar tarafından talep eden firmaların yatırımlarının finansmanı amacıyla yatırım taahhütlü avans kredisi kullandırmaları gerçekleştirilmektedir (TCMB, 2020, s. 2).

Örneğimizde, X İmalat Sanayi A.Ş., Mersin'de gerçekleştireceği yeni fabrika yatırımının inşaatı ve tesisinin devreye alınması konusunda Y İnşaat ve Mühendislik A.Ş. ile 12.500.000 TL tutarında anahtar teslim sözleşme imzalamıştır. Söz konusu yeni fabrika yatırımının fizibilite çalışması, azami %80 kredi - %20 özkaynak kullanımı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede X İmalat Sanayi A.Ş., bir kalkınma ve yatırım bankasına yatırım taahhütlü avans kredisi başvurusunda bulunmuştur.

Banka tarafından yapılan kredi tahsis değerlendirmeleri olumlu sonuçlanmış olup, %80 tutarında Kredi Garanti Fonu kefaleti tesis edilerek, fizibilite raporunda belirlenen kredi - özkaynak oranı çerçevesinde X İmalat Sanayi A.Ş.'ye 10 yıl vadeli 10.000.000 TL tutarında kredi limiti tahsis edilmiştir.

Y İnşaat ve Mühendislik A.Ş., yatırım sözleşmesi kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmiş ve X İmalat Sanayi A.Ş.'ye yeni fabrika projesini teslim etmiştir. Yatırım sözleşmesi kapsamında, X İmalat Sanayi A.Ş.'ye 12.500.000 TL tutarında fatura kesmiştir (Yatırım dönemi boyunca maliyet artışının yaşanmadığı ve ilave harcama yapılmadığı varsayılmıştır). X İmalat Sanayi A.Ş., kredi - özkaynak oranı çerçevesinde 2.640.105 TL'yi kendi özkaynaklarından Y İnşaat ve Mühendislik A.Ş.'ye ödemiş olup, kalan tutar için bankaya başvurmuştur.

Banka, projeye ilişkin başvuruyu TCMB'ye yapmış olup, TCMB tarafından 10.000.000 TL banka hesabına gönderilmiştir. Banka, TCMB tarafından gönderilen kredi bedelini yatırım taahhütlü avans kredisi uygulama talimatının 8.maddesinin 8.fıkrası (*Yatırım taahhütlü avans kredisi kapsamında Merkez Bankasınca aracı banka hesabına aktarılan tüm kredi tutarlarının aynı gün içinde firma hesabına aktarılması gereklidir. Kredi tutarı aracı bankaca firma adına bir bloke hesaba aktarılır ve yatırıma ilişkin harcama belgeleri karşılığında firmanın ödemeyi yapacağı mal veya hizmet tedarikçisinin hesabına aracı bankaca aktarılır*) gereğince firmaya kullandırmıştır (TCMB, 2020).

Bahse konu müşterinin yukarıda belirtilen veriler ışığında gerçekleştirilen kredi kullanım işlemine yönelik muhasebe kayıtları aşağıda belirtilen şekilde oluşturulacaktır.

İlk etapta kredi kullandırımı öncesinde banka ile müşteri arasında bir sözleşme imzalanacaktır. Sözleşmeye ilişkin yükümlülüklerin nazım hesaplarda takibi gerekliliğinden hareketle, sözleşme imzalanma tarihinde

banka tarafından, bu örnekte belirtilen veriler (sözleşme tutarı, teminat türü ve tutarı) ışığında aşağıda detaylarına yer verilen yevmiye kayıtları yapılacaktır.

982-Emanet ve Rehinli Kıymetler-T.P.	10.000.000
982108-Diğer Rehinli Kıymetler	
9821081-Genel Kredi Sözleşmesi	
11111 nolu müşteri hesabı	
984-Emanet ve Rehinli Kıymet Verenler / Bırakanlar-T.P.	10.000.000
11111 nolu müşteri hesabı	
<i>Kredi sözleşmesine ilişkin muhasebe kaydı</i>	

996-Diğer Finansal Durum Tablosu Dışı Hesaplardan Alacaklar-T.P.	8.000.000
99600-KGF Teminatları	
11111 nolu müşteri hesabı	
998- Diğer Finansal Durum Tablosu Dışı Hesaplardan Borçlar-T.P.	8.000.000
99800-KGF Teminatları	
11111 nolu müşteri hesabı	
<i>KGF kefaletine ilişkin muhasebe kaydı</i>	

Kredinin vadesi ve yatırım kredisi olması sebebiyle 136 numaralı hesaba kredi bedeli kadar borç kaydı yapılacaktır. Daha sonra 320 numaralı hesaba aynı tutarlı alacak kaydı gerçekleştirilecektir. Bu suretle firmanın kredi hesabına, onaylanan kredi bedelinin aktarımı sağlanmış olacaktır. Bahse konu kredi kullandırımına ilişkin yevmiye kayıtlarına aşağıda yer verilmektedir.

136-Orta ve Uzun Vadeli Teminatlđ Diğer Yatırım Kredileri-T.P.	10.000.000
11111 nolu müşteri kredi hesabı	
320-Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-T.P.	10.000.000
320000-Kredi Müşterilerinin	
3200001-Serbest Hesap	
11111 nolu müşteri fon hesabı	
<i>Kredi kullandırımına ilişkin muhasebe kaydı</i>	

Kredi Garanti Fonu ve Banka arasında tanzim edilen protokol gereğince; kullandırılan kredilerden sadece kefalet tutarı üzerinden %0,5 oranında kefalet ücreti ve kullandırım tutarı üzerinden %1 oranında kullandırım komisyonu tahsil edilmektedir. Bu sebeple, kullandırım sonrasında kredi bakiyesi üzerinden 100.000 TL kullandırım komisyonu ve 40.000 TL kefalet ücreti tahsil edilmiştir.

Komisyon tahsilatına yönelik yevmiye kayıtları oluşturulurken öncelikle 320 numaralı hesaba borç kaydı yapılacaktır. Sonrasında ise 732 numaralı ücret ve komisyon hesaplarına alacak kaydı geçilecektir. Kredi kullandırımına yönelik müşteriden gerçekleştirilen komisyon tahsilatına ilişkin yevmiye kaydı aşağıdaki şekilde olacaktır. Bu örnekte, komisyon tahsilatının, kredi bedelinin müşterinin kredi hesabına geçmesini takiben banka tarafından gerçekleştirildiği varsayımından hareket edilmiştir.

320-Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-T.P.	100.000
320000-Kredi Müşterilerinin	
3200001-Serbest Hesap	
11111 nolu müşteri fon hesabı	
732-Orta ve Uzun Vadeli Diğer Yatırım Kredilerinden Alınan Ücret ve Komisyon-T.P.	100.000
<i>Kredi kullandırım komisyonu tahsilatına yönelik muhasebe kaydı</i>	

Örnekte belirtildiği üzere banka ile Kredi Garanti Fonu arasında imzalanan protokole istinaden Kredi Garanti Fonu'na peşin ödenen komisyonun müşteriden tahsil edilmesi gerekmektedir. Burada da kredi kullandırım komisyonunun tahsilatında olduğu gibi Kredi Garanti Fonu komisyonu tahsilatının da kredi bedelinin müşterinin kredi hesabına geçmesini takiben banka tarafından gerçekleştirildiği varsayımından hareket edilmiştir. Muhasebe kayıtları gerçekleştirilirken öncelikli olarak 320 numaralı hesaba komisyon bedeli kadar borç kaydı yaratılacaktır. Sonrasında ise 790 gelir hesabına alacak kaydı yapılacaktır. Söz konusu tahsilata yönelik olarak yapılacak yevmiye kayıtlarına aşağıda yer verilmektedir.

320-Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-T.P.	40.000
320000-Kredi Müşterilerinin	
3200001-Serbest Hesap	
11111 nolu müşteri fon hesabı	
790-Diğer Faiz Dışı Gelirler-T.P.	40.000
<i>Kredi Garanti Fonu komisyonu tahsilatına yönelik muhasebe kaydı</i>	

Sonuç olarak, yukarıda belirtilen yevmiye kayıtları ile müşteriye kredi kullandırımı gerçekleşmiş ve söz konusu kullandıma yönelik müşteriden kredi kullandırım ve Kredi Garanti Fonu komisyon tahsilatları yapılmıştır. Tahsilat sonrasında kalan 9.860.000 TL tutarındaki kredi bakiyesi, Y İnşaat ve Mühendislik A.Ş.'nin kestiği faturada detayları belirtilen, başka banka nezdindeki hesaplarına gönderilmiştir. Kredi kullandırım işlemi ve gerçekleştirilen komisyon tahsilatları sonrasında firma kalan kredi bedelini (9,86 milyon TL) farklı bir bankaya EFT sistemi ile göndermiştir. Banka, ilgili para transfer işlemi için müşteriden 100 TL haberleşme masrafı ve bu masrafa ilişkin 5 TL (yüzde 5) Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV) tahsilatını gerçekleştirmiştir. Yapılan işlemlere yönelik muhasebe kayıtlarına aşağıda yer verilmektedir. Bu örnekte, haberleşme gideri ve BSMV tahsilatlarının firmanın kalan kredi bedeli olan 9,86 milyon TL içerisinde gerçekleştirildiği varsayımından hareket edilmektedir. Bu sebeple firma tarafından yapılan EFT tutarı 9.859.895 TL olacaktır.

Öncelikle para transferine ilişkin muhasebe kaydı yapılırken 320 numaralı hesaba borç, 020 numaralı hesaba alacak kaydı yapılacaktır. Fatura karşılığı tedarikçi firmaya ödenecek 9.859.895 TL bedelin farklı bir bankaya transferine yönelik yevmiye kaydı aşağıdaki şekilde oluşacaktır.

320-Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-T.P.	9.859.895
320000-Kredi Müşterilerinin	
3200001-Serbest Hesap	
11111 nolu müşteri fon hesabı	
020-Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası-T.P.	9.859.895

Farklı bankaya para transferine ilişkin muhasebe kaydı

Banka tarafından müşteriden tahsil edilen 100 TL haberleşme gideri ve haberleşme giderine ilişkin 5 TL BSMV tahsilatlarına yönelik yevmiye kaydı ise aşağıdaki gibidir. Burada, öncelikle 320 numaralı hesaba borç kaydı yaratılması, haberleşme gideri için 790 gelir hesabına, BSMV bedeli için ise 380 numaralı Ödenecek Vergi, Resim, Harç ve Primler hesabına alacak kaydı geçilecektir.

320-Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-T.P.	105
320000-Kredi Müşterilerinin	
3200001-Serbest Hesap	
11111 nolu müşteri fon hesabı	
790-Diğer Faiz Dışı Gelirler-T.P.	100
380-Ödenecek Vergi, Resim, Harç ve Primler-T.P.	5

Haberleşme gideri ve BSMV tahsilatına ilişkin muhasebe kaydı

Sonuç olarak, ücret / komisyon, haberleşme ve BSMV tahsilatları yapıldıktan sonra kalan bakiye, Y İnşaat ve Mühendislik A.Ş.’nin farklı bir bankada bulunan hesabına aktarılmıştır

Kredi Anapara ve Faiz Tahsilatları

Banka ve firma ile imzalanan kredi sözleşmesinin eki mahiyetindeki ödeme planında müşterinin bankaya yapacağı anapara ve faiz ödemelerine yönelik bilgiler yer almaktadır. Kredinin süresi boyunca ilgili tarihlerde firma tarafından ödeme planında belirtilen tutarların ödenmesi beklenmektedir.

Yukarıda belirtilen örnekten hareketle firmanın kullanmış olduğu krediye aylık taksit ödemesi olarak 1 milyon TL anapara ve 100.000 TL faiz ödemesi gerçekleştirdiğini varsayalım. Kalkınma ve Yatırım Bankaları’nın Bankacılık Kanunu hükümleri kapsamında mevduat kabul etme yetkileri bulunmamaktadır (BDDK, 2015a). Bu sebeple, ilgili tutarların firmanın farklı bir bankadaki hesabından konumuz kalkınma ve yatırım bankasına transfer edilmesi gerekecektir. Anapara ve faiz ödemesi olarak toplam 1,1 milyon TL’nin transferine ilişkin muhasebe kaydına aşağıda yer verilmiştir. Bu işlemde öncelikle 020 numaralı hesaba borç, sonrasında ise 320 numaralı hesaba alacak kaydı yapılacaktır.

020-Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası-T.P.	1.100.000
320-Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından	1.100.000
Kabul Edilen Fonlar-T.P.	
320000-Kredi Müşterilerinin	
3200001-Serbest Hesap	
11111 nolu müşteri fon hesabı	
<i>Gelen para transferine ilişkin muhasebe kaydı</i>	

Firmanın farklı bankadaki hesabından kredi kullandığı bankaya gerçekleştirdiği 1,1 milyon TL tutar ile önce 1 milyon TL anapara, sonrasında ise 100.000 TL faiz ödemelerini gerçekleştirdiğini varsayalım. Anapara tahsilatında önce 320 numaralı hesaba borç, 136 numaralı hesaba ise alacak kaydı yapılacaktır. Anapara ödemesine ilişkin yevmiye kaydı aşağıdaki şekilde olacaktır.

320-Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-T.P. 320000-Kredi Müşterilerinin 3200001-Serbest Hesap 11111 nolu müşteri fon hesabı	1.000.000
136-Orta ve Uzun Vadeli Teminatlı Diğer Yatırım Kredileri-T.P. 11111 nolu müşteri kredi hesabı	1.000.000
<i>Kredi anapara tahsilatına ilişkin muhasebe kaydı</i>	

Firmanın kullanmış olduğu krediye ilişkin tahakkuk eden 100.000 TL faiz ödemesinde ise 320 numaralı hesaba borç, 220 numaralı hesaba ise alacak kaydı yapılacaktır. Tahakkuk eden faiz tahsilatına ilişkin yevmiye kaydı aşağıdaki gibidir.

320-Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-T.P. 320000-Kredi Müşterilerinin 3200001-Serbest Hesap 11111 nolu müşteri fon hesabı	100.000
220-Kredi Faiz ve Gelir Tahakkuk ve Reeskontları-T.P. 11111 nolu müşteri tahakkuk hesabı	100.000
<i>Kredi faiz tahsilatına ilişkin muhasebe kaydı</i>	

320 Numaralı Hesapta Bekleyen Firma Kredi Bedellerine Faiz İşletilmesi

Uygulamada, kalkınma ve yatırım bankaları tarafından müşterilere kullanılan kredilerin kullandırım tarihinde harcama belgesi/ fatura ibraz edilene kadar müşteri hesaplarında beklediği durumlar oluşabilmektedir. Böyle bir durumda ilgili kredi bedeli 320 numaralı hesapta, fatura/ harcama belgesi temin edilene kadar bir müddet bekleyebilmektedir. Gerek Bankacılık Kanunu gerekse Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlara ilişkin mevzuat kapsamında bu hesapta bekleyen müşteri bakiyelerine müşteri lehine faiz işletilmesinin yönünde bir engel bulunmamaktadır (BDDK, 2015a; BDDK, 2015b).

Yukarıdaki örnekte hareket edersek, müşterinin kredi kullanımını sonrasında komisyon ödemeleri düşünce kalan 9,86 milyon TL'yi farklı bir bankaya transfer etmediğini ve bu bedelin 10 gün banka nezdinde kaldığını varsayalım. 10 gün boyunca bu tutara banka tarafından müşteri lehine faiz işletilmiştir. Oluşacak yevmiye kayıtları aşağıda belirtilmektedir.

İlk olarak 9,86 milyon TL'nin 320 serbest hesaptan 320 vadeli hesaba transferi gerçekleştirilmelidir. Bu işleme yönelik yevmiye kaydı aşağıdaki gibidir.

320-Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-T.P.	9.860.000
320000-Kredi Müşterilerinin	
3200001-Serbest Hesap	
11111 nolu müşteri fon hesabı	
320- Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-T.P.	9.860.000
320000-Kredi Müşterilerinin	
3200002-Vadeli Hesap	
11111 nolu müşteri fon hesabı	
<i>Vadesiz Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-T.P. hesabından vadeli hesaba virman işlemine ilişkin muhasebe kaydı</i>	

Yukarıdaki muhasebe kaydı ile kredi bedelinin vadeli hesaba aktarımı sağlanmış olup artık bu tutara faiz işletilebilecektir. Bu işlemten 10 gün sonra müşterinin kredi bedelini farklı bir bankadaki hesabına transfer etmeye karar verdiğini varsayalım. Vadeli hesabın bozulması ile oluşacak yevmiye kayıtları aşağıdaki gibi olacaktır.

Öncelikle müşterinin 10 gün vadeli hesapta bekleyen 9,86 milyon TL kredi bedeline 10.000 TL faiz işlediğini varsayalım. Faiz tahakkuk işlemine ilişkin olarak 698 numaralı hesaba borç, 320 numaralı hesaba ise alacak kaydedilecektir. Burada, mevduat bankalarından farklı olarak 610 numaralı hesap yerine 698 numaralı hesap kullanılmaktadır. Bu durumun sebebi söz konusu bedelin mevduat olarak kabul edilmemesidir. Faiz tahakkukuna ilişkin yevmiye kaydı aşağıdaki gibi olacaktır.

698-Verilen Diğer Faizler-T.P.	10.000
320- Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-T.P.	10.000
320000-Kredi Müşterilerinin	
3200002-Vadeli Hesap	
11111 nolu müşteri fon hesabı	
<i>Faiz tahakkukuna ilişkin muhasebe kaydı</i>	

Tahakkuk eden 10.000 TL faiz tutarı üzerinden firmaya 500 TL (10.000 X yüzde 5) Menkul Sermaye İradı Gelir Vergisi yükümlülüğü doğacaktır. Söz konusu verginin tahsilatı 320 vadeli hesaba borç, 380 numaralı hesaba alacak kaydı yaratılarak muhasebe kaydı aşağıdaki şekilde yapılacaktır.

320-Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-T.P. 320000-Kredi Müşterilerinin 3200002-Vadeli Hesap 11111 nolu müşteri fon hesabı	500
380-Ödenecek Vergi, Resim, Harç ve Primler-T.P.	500
<i>Menkul sermaye iradı gelir vergisi tahsilatına ilişkin muhasebe kaydı</i>	

Vergi tahsilatının yapılmasını müteakiben 9.500 TL olan faiz dönüşüne ilişkin muhasebe kaydında 320 vadeli hesaba borç, 320 serbest hesaba ise alacak kaydı yapılacaktır.

320-Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-T.P. 320000-Kredi Müşterilerinin 3200002-Vadeli Hesap 11111 nolu müşteri fon hesabı	9.500
320- Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-T.P. 320000-Kredi Müşterilerinin 3200001-Serbest Hesap 11111 nolu müşteri fon hesabı	9.500
<i>Faiz dönüşüne ilişkin muhasebe kaydı</i>	

5.2. Örnek-2

Kredi Kullandırımı:

Diğer bir örnek olarak bir işletmenin bir kalkınma ve yatırım bankasından teminatsız (açık) olarak kullanmak üzere yatırım kredisi başvurusunda bulunduğunu varsayalım.

Örneğimizde, X Enerji Üretim A.Ş. gerçekleştireceği enerji üretim santrali projesi kapsamında Y Enerji Hizmetleri A.Ş. ile anahtar teslim projesi imzalamış olup, sözleşme bedeli 12.500.000 USD'dir. Söz konusu üretim tesisi için hazırlanan fizibilite raporunda, projenin azami %80 kredi - %20 özkaynak kullanımı ile finanse edileceği belirlenmiştir. Bu çerçevede X Enerji Üretim A.Ş., bir kalkınma ve yatırım bankasına uygun kaynak

kuruluşu tarafından sağlanacak olan finansman çerçevesinde kredi başvurusunda bulunmuştur.

Bankaca yapılan kredi tahsis değerlendirmeleri olumlu karşılanmış olup, bankaya yurt dışında faaliyet gösteren Z Bankası tarafından sağlanan kredilerden, firmaya finansman sağlanmasına karar verildiği varsayılmıştır. Bu kapsamda kalkınma ve yatırım bankası tarafından, Z Bankası kaynağından kullanılmak üzere, fizibilite raporunda belirlenen kredi - özkaynak oranı çerçevesinde X Enerji Üretim A.Ş.'ye 10 yıl vadeli 10.000.000 USD limit tahsis edilmiştir.

Y Enerji Hizmetleri A.Ş., proje teslim sözleşmesi kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmiş ve X Enerji Üretim A.Ş.'ye enerji üretim tesisini teslim etmiştir. Proje teslim sözleşmesi kapsamında, X Enerji Üretim A.Ş.'ye 12.500.000 USD tutarında fatura kesmiştir (Yatırım dönemi boyunca maliyet artışının yaşanmadığı ve ilave harcama yapılmadığı varsayılmıştır). X Enerji Üretim A.Ş., kredi - özkaynak oranı çerçevesinde 2.635.157,5 USD'yi kendi özkaynaklarından Y Enerji Hizmetleri A.Ş.'ye ödemiş olup, kalan tutar için Bankaya başvurmuştur.

Projeye ilişkin kullandırım onayını halihazırda kaynak kuruluşu olan Z Bankası'ndan alan Banka, müşteriye faturanın kredi karşılığı olan 10.000.000 USD'yi kullandırmıştır.

Bahse konu müşterinin yukarıda belirtilen veriler ışığında gerçekleştirilen kredi kullanım işlemine yönelik muhasebe kayıtları aşağıda belirtilen şekilde oluşturulacaktır.

İlk etapta kredi kullandırımı öncesinde banka ile müşteri arasında bir sözleşme imzalanacaktır. Sözleşmeye ilişkin yükümlülüklerin nazım hesaplarda takibi gerekliliğinden hareketle, sözleşme imzalanma tarihinde banka tarafından bir önceki örnekte belirtildiği üzere aşağıda belirtilen yevmiye kayıtları yapılacaktır.

983-Emanet ve Rehinli Kıymetler-Y.P.	10.000.000
983108-Diğer Rehinli Kıymetler	
9831081-Genel Kredi Sözleşmesi	
11111 nolu müşteri hesabı	
985-Emanet ve Rehinli Kıymet Verenler /	10.000.000
Bırakanlar-Y.P.	
11111 nolu müşteri hesabı	
<i>Kredi sözleşmesine ilişkin muhasebe kaydı</i>	

Öncelikle kredinin vadesi, yatırım kredisi ve teminatsız (açık) olması sebebiyle 135 numaralı hesaba kredi bedeli kadar borç kaydı yapılacaktır. Daha sonra 321 numaralı hesaba aynı tutarlı alacak kaydı gerçekleştirilecektir. Bu suretle firmanın kredi hesabına onaylanan kredi

bedelinin aktarımı sağlanmış olacaktır. Bahse konu kredi kullandırımına ilişkin yevmiye kayıtlarına aşağıda yer verilmektedir.

135-Orta ve Uzun Vadeli Açık Diğer Yatırım Kredileri-Y.P. 11111 nolu müşteri kredi hesabı	10.000.000
321-Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-Y.P. 321000-Kredi Müşterilerinin 3210001-Serbest Hesap 11111 nolu müşteri fon hesabı	10.000.000

Kredi kullandırımına ilişkin muhasebe kaydı

Kullandırım tarihinde geçerli olan bankanın ücret tarifesine göre %0,25 oranına karşılık gelen 25.000 USD kredi tahsis ücreti ve %1,1 oranına karşılık gelen 110.000 USD kredi kullandırım komisyonu kredi bakiyesinden tahsil edilmektedir.

Ücret ve komisyon tahsilatlarına yönelik yevmiye kayıtları oluşturulurken öncelikle 321 numaralı hesaba borç kaydı yapılacaktır. Sonrasında ise 733 numaralı ücret ve komisyon hesaplarına alacak kaydı geçilecektir.

Kredi kullandırımına yönelik müşteriden gerçekleştirilen komisyon tahsilatına ilişkin yevmiye kaydı aşağıdaki şekilde olacaktır. Bu örnekte, komisyon tahsilatı, kredi bedelinin müşterinin kredi hesabına geçmesini takiben banka tarafından gerçekleştirildiği varsayımından hareket edilmiştir.

321-Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-Y.P. 321000-Kredi Müşterilerinin 3210001-Serbest Hesap 11111 nolu müşteri fon hesabı	110.000
733-Orta ve Uzun Vadeli Diğer Yatırım Kredilerinden Alınan Ücret ve Komisyon-Y.P.	110.000

Kredi kullandırım komisyonu tahsilatına yönelik muhasebe kaydı

Kredi tahsisine yönelik olarak müşteriden gerçekleştirilen tahsis ücreti tahsilatına ilişkin yevmiye kaydı ise aşağıdaki şekilde olacaktır. Bu örnekte tahsis ücretinin, kullandırım komisyonu gibi kredi bedelinin müşterinin kredi hesabına geçmesini takiben banka tarafından gerçekleştirildiği varsayımından hareket edilmiştir. Muhasebe kayıtları gerçekleştirilirken öncelikli olarak 321 numaralı hesaba komisyon bedeli kadar borç kaydı yaratılacaktır. Sonrasında ise 761 bankacılık hizmeti gelir hesabına alacak

kaydı yapılacaktır. Söz konusu tahsilata yönelik olarak yapılacak yevmiye kayıtlarına aşağıda yer verilmektedir.

321-Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-Y.P.	25.000
321000-Kredi Müşterilerinin	
3210001-Serbest Hesap	
11111 nolu müşteri fon hesabı	
761-Bankacılık Hizmetleri Gelirleri-Y.P.	25.000
<i>Kredi tahsis ücreti tahsilatına yönelik muhasebe kaydı</i>	

Kalan bakiyenin, Y Enerji Hizmetleri A.Ş.'ye transferi için tahsil edilecek 150 USD'lik Swift ücreti de düşüldükten sonra kalan 9.864.850 USD'lik bakiye fatura karşılığı başka bankalar nezdindeki hesaplarına ödenmiştir.

Sonuç olarak, yukarıda belirtilen yevmiye kayıtları ile müşteriye kredi kullandırımı gerçekleşmiş ve söz konusu kullandırmaya yönelik müşteriden kredi kullandırım ve tahsis ücreti tahsilatları yapılmıştır. Tahsilatlar sonrasında kalan 9.865.000 USD tutarındaki kredi bakiyesi, Y Enerji Hizmetleri A.Ş.'nin kestiği faturada detayları belirtilen, başka banka nezdindeki hesaplarına SWIFT yoluyla gönderilmiştir. Banka, ilgili yabancı para transfer işlemi için müşteriden 150 USD haberleşme masrafı ve bu masrafa ilişkin 7,5 USD (yüzde 5) Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV) tahsilatını gerçekleştirmiştir. Yapılan işlemlere yönelik muhasebe kayıtlarına aşağıda yer verilmektedir. Bu örnekte, haberleşme gideri ve BSMV tahsilatlarının firmanın kalan kredi bedeli olan 9,865 milyon USD içerisinde gerçekleştirildiği varsayımından hareket edilmektedir. Bu sebeple, Y Enerji Hizmetleri A.Ş.'ye yapılan SWIFT tutarı 9.864.842,5 USD olacaktır.

Öncelikle para transferine ilişkin muhasebe kaydı yapılırken 321 numaralı hesaba borç, 025 numaralı hesaba alacak kaydı yapılacaktır. Müşteriye ait 9.864.842,5 USD bedelin farklı bir bankaya transferine yönelik yevmiye kaydı aşağıdaki şekilde olacaktır.

321-Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-Y.P.	9.864.842,5
321000-Kredi Müşterilerinin	
3210001-Serbest Hesap	
11111 nolu müşteri fon hesabı	
025-Yurtdışı Bankalar-Y.P.	9.864.842,5
<i>Para transferine ilişkin muhasebe kaydı</i>	

Banka tarafından müşteriden tahsil edilen 150 USD haberleşme gideri ve haberleşme giderine ilişkin 7,5 USD BSMV tahsilatlarına yönelik yevmiye kaydı ise aşağıdaki gibidir. Burada, öncelikle 321 numaralı hesaba borç kaydı yaratılması, haberleşme gideri için 791 gelir hesabına, BSMV bedeli için ise 381 numaralı Ödenecek Vergi, Resim, Harç ve Primler hesabına alacak kaydı geçilecektir.

321-Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-Y.P.	157,5	
321000-Kredi Müşterilerinin		
3210001-Serbest Hesap		
11111 nolu müşteri fon hesabı		
791-Diğer Faiz Dışı Gelirler-Y.P.		150
381-Ödenecek Vergi, Resim, Harç ve Primler-Y.P.		7,5
<i>Haberleşme gideri ve BSMV tahsilatına ilişkin muhasebe kaydı</i>		

Sonuç olarak, ücret, komisyon, haberleşme ve BSMV tahsilatları yapıldıktan sonra kalan bakiye, Y Enerji Hizmetleri A.Ş.'nin farklı bir bankada bulunan hesabına aktarılmıştır

Kredi Anapara ve Faiz Tahsilatları

Banka ve firma ile imzalanan kredi sözleşmesinin eki mahiyetindeki ödeme planında müşterinin bankaya yapacağı anapara ve faiz ödemelerine yönelik bilgiler yer almaktadır. Kredinin süresi boyunca ilgili tarihlerde firma tarafından ödeme planında belirtilen tutarların ödenmesi beklenmektedir.

Yukarıda belirtilen örnekten hareketle firmanın kullanmış olduğu krediye 1 milyon USD anapara ve 100.000 USD faiz ödemesi gerçekleştirdiğini varsayalım. Kalkınma ve Yatırım Bankaları'nın Bankacılık Kanunu hükümleri kapsamında mevduat kabul etme yetkileri bulunmamaktadır (BDDK, 2015a). Bu sebeple, ilgili tutarların firmanın farklı bir bankadaki hesabından konumuz kalkınma ve yatırım bankasına transfer edilmesi gerekecektir. Anapara ve faiz ödemesi olarak toplam 1,1 milyon USD'nin transferine ilişkin muhasebe kaydına aşağıda yer verilmiştir. Bu işlemde öncelikle 025 numaralı hesaba borç, sonrasında ise 321 numaralı hesaba alacak kaydı yapılacaktır.

025-Yurtdışı Bankalar-Y.P.	1.100.000
321-Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-Y.P.	1.100.000
321000-Kredi Müşterilerinin 3210001-Serbest Hesap 11111 nolu müşteri fon hesabı	
<i>Gelen para transferine ilişkin muhasebe kaydı</i>	

Firmanın farklı bankadaki hesabından, kredi kullandığı bankaya gerçekleştirdiği 1,1 milyon USD tutar ile önce 1 milyon USD anapara, sonrasında ise 100.000 USD faiz ödemelerini gerçekleştirdiğini varsayalım. Anapara tahsilatında önce 321 numaralı hesaba borç, 135 numaralı hesaba ise alacak kaydı yapılacaktır. Anapara ödemesine ilişkin yevmiye kaydı aşağıdaki şekilde olacaktır.

321-Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-Y.P.	1.000.000
321000-Kredi Müşterilerinin 3210001-Serbest Hesap 11111 nolu müşteri fon hesabı	
135-Orta ve Uzun Vadeli Açık Diğer Yatırım Kredileri Y.P.	1.000.000
11111 nolu müşteri kredi hesabı	
<i>Kredi anapara tahsilatına ilişkin muhasebe kaydı</i>	

Firmanın kullanmış olduğu krediye ilişkin tahakkuk eden 100.000 USD faiz ödemesinde ise 321 numaralı hesaba borç, 221 numaralı hesaba ise alacak kaydı yapılacaktır. Tahakkuk eden faiz tahsilatına ilişkin yevmiye kaydı aşağıdaki gibidir.

321-Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-Y.P.	100.000
321000-Kredi Müşterilerinin 3210001-Serbest Hesap 11111 nolu müşteri fon hesabı	
221-Kredi Faiz ve Gelir Tahakkuk ve Reeskontları-Y.P.	100.000
11111 nolu müşteri tahakkuk hesabı	
<i>Kredi faiz tahsilatına ilişkin muhasebe kaydı</i>	

321 Numaralı Hesapta Bekleyen Firma Kredi Bedellerine Faiz İşletilmesi

Uygulamada, kalkınma ve yatırım bankaları tarafından müşterilere kullandırılan kredilerin, kullandırım tarihinde müşteri tarafından farklı bir bankadaki hesabına transfer edilmediği durumlar oluşabilmektedir. Böyle bir durumda ilgili kredi bedeli 321 numaralı hesapta, müşteri para transfer işlemini gerçekleştirene kadar bir müddet bekleyebilmektedir. Gerek Bankacılık Kanunu gerekse Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlara ilişkin mevzuat kapsamında bu hesapta bekleyen müşteri bakiyelerine müşteri lehine faiz işletilmesinin yönünde bir engel bulunmamaktadır (BDDK, 2015a; BDDK, 2015b).

Yukarıdaki örnekten hareket edersek, müşterinin kredi kullanımı sonrasında komisyon ödemeleri düşünce kalan 9,865 milyon USD'yi farklı bir bankaya transfer etmediğini ve bu bedelin 10 gün banka nezdinde kaldığını varsayalım. 10 gün boyunca bu tutara banka tarafından müşteri lehine faiz işletilmiştir. Oluşacak yevmiye kayıtları aşağıda belirtilmektedir.

İlk olarak 9,865 milyon TL'nin 321 serbest hesaptan 321 vadeli hesaba transferi gerçekleştirilmelidir. Bu işleme yönelik yevmiye kaydı aşağıdaki gibidir.

321-Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-Y.P.	9.865.000
321000-Kredi Müşterilerinin	
3210001-Serbest Hesap	
11111 nolu müşteri fon hesabı	
321- Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-Y.P.	9.865.000
321000-Kredi Müşterilerinin	
3210002-Vadeli Hesap	
11111 nolu müşteri fon hesabı	
<i>Vadesiz Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-Y.P. hesabından vadeli hesaba virman işlemine ilişkin muhasebe kaydı</i>	

Yukarıdaki muhasebe kaydı ile kredi bedelinin vadeli hesaba aktarımı sağlanmış olup artık bu tutara faiz işletilebilecektir. Bu işlemten 10 gün sonra müşterinin kredi bedelini farklı bir bankadaki hesabına transfer etmeye karar verdiğini varsayalım. Vadeli hesabın bozulması ile oluşacak yevmiye kayıtları aşağıdaki gibi olacaktır.

Öncelikle müşterinin 10 gün vadeli hesapta bekleyen 9,865 milyon USD kredi bedeline 10.000 USD faiz işlediğini varsayalım. Faiz tahakkuk işlemine ilişkin olarak 699 numaralı hesaba borç, 321 numaralı hesaba ise alacak kaydedilecektir. Burada, mevduat bankalarından farklı olarak 611 numaralı hesap yerine 699 numaralı hesap kullanılmaktadır. Bunu sebebi söz

konusu bedelin mevduat olarak kabul edilmemesidir. Faiz tahakkukuna ilişkin yevmiye kaydı aşağıdaki gibi olacaktır.

699-Verilen Diğer Faizler-Y.P.	10.000	
321- Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-Y.P.		10.000
321000-Kredi Müşterilerinin		
3210002-Vadeli Hesap		
11111 nolu müşteri fon hesabı		
<i>Faiz tahakkukuna ilişkin muhasebe kaydı</i>		

Tahakkuk eden 10.000 USD faiz tutarı üzerinden firmaya 500 USD (10.000 X yüzde 5) Menkul Sermaye İradı Gelir Vergisi yükümlülüğü doğacaktır. Söz konusu verginin tahsilatı 321 vadeli hesaba borç, 381 numaralı hesaba alacak kaydı yaratılarak muhasebe kaydı aşağıdaki şekilde yapılacaktır.

321-Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-Y.P.	500	
321000-Kredi Müşterilerinin		
3210002-Vadeli Hesap		
11111 nolu müşteri fon hesabı		
381-Ödenecek Vergi, Resim, Harç ve Primler-Y.P.		500
<i>Menkul sermaye iradı gelir vergisi tahsilatına ilişkin muhasebe kaydı</i>		

Vergi tahsilatının yapılmasını müteakiben 9.500 USD olan faiz dönüşüne ilişkin muhasebe kaydında 321 vadeli hesaba borç, 321 serbest hesaba ise alacak kaydı yapılacaktır.

321-Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-Y.P.	9.500	
321000-Kredi Müşterilerinin		
3210002-Vadeli Hesap		
11111 nolu müşteri fon hesabı		
321- Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar-Y.P.		9.500
321000-Kredi Müşterilerinin		
3210001-Serbest Hesap		
11111 nolu müşteri fon hesabı		
<i>Faiz dönüşüne ilişkin muhasebe kaydı</i>		

6. SONUÇ

Kalkınma ve yatırım bankaları tüzel müşterilerine sağladıkları ağırlıklı orta ve uzun vadeli yatırım kredileri ve vermiş oldukları aracılık ve danışmanlık hizmetleriyle ülkenin kalkınmasına ve ekonomik gelişime katkı sağlayan finansal kurumlardır. 2022 yılı itibarıyla ülkemizde kamu, özel veya yabancı sermayeli olmak üzere toplam 16 kalkınma ve yatırım bankası faaliyetlerini sürdürmektedir.

Çalışmanın amacı yasal mevzuat kapsamında mevduat ve katılım fonu toplaması yasak olan kalkınma ve yatırım bankalarının kredi müşterilerine ilişkin olarak açıkları hesaplarda gerçekleştirilen işlemlerin muhasebe esaslarının açıklanmasıdır. Bu amaçla banka tekdüzen hesap planında yer alan 320- Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar T.P. ve 321- Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar Y.P. hesaplarından gerçekleştirilen işlemlere yönelik uygulama örneklerinden faydalanılarak yevmiye kayıtlarına yer verilmiştir.

Örnek uygulamalar üzerinden gerçekleştirilen muhasebe kayıtları sonucunda, 320 ve 321 numaralı hesapların kalkınma ve yatırım bankalarının muhasebe yapılarında yaygın olarak kullanıldığı ve muhasebe kayıtları içerisinde önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır.

Literatürde kalkınma ve yatırım bankalarına ilişkin bazı akademik çalışmalar bulunmakla birlikte bu çalışmalar sınırlı sayıdadır. Ayrıca, muhasebe bilim alanında yapılan akademik çalışmalarda kalkınma ve yatırım bankalarına özel “Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar” hesabının işleyişini kapsamına alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu açıdan söz konusu çalışma literatüre katkı sağlayacaktır.

Önümüzdeki dönem muhasebe bilim alanında gerçekleştirilecek akademik çalışmalarda kalkınma ve yatırım bankalarının yurt dışından temin ettikleri kaynakların veya bu kurumların müşterilerine kullandırdıkları orta ve uzun vadeli yatırım kredilerinin muhasebeleşme esaslarını açıklayan çalışmalar yapılabilecektir.

KAYNAKÇA

- Baig, A. (2014). Assessing investment banks' financial performance during the current financial crisis: Pakistan case study. *Lahore Journal of Business*, 2(2), 1-16.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) (2015a). 5411 sayılı bankacılık kanunu. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5411&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>. (Erişim Tarihi: 10.06.2022).
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) (2015b). 5411 sayılı bankacılık kanununun 60 ıncı maddesi uygulaması hakkında genelge. <https://www.bddk.org.tr/Mevzuat/DokumanGetir/904>. (Erişim Tarihi: 20.06.2022).

- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) (2019). Bankalarca Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi. <https://www.bddk.org.tr/Mevzuat/DokumanGetir/1043>. (Erişim Tarihi: 10.06.2022).
- Boge, W. (2020). Research on business opportunities of international investment banks in China. *E3S Web of Conferences*, 235, 1-5.
- Çinko, L. & Balcı, A. (2022). Bankaların kredi büyümesinin GSYİH'ye olan etkisinin sektör bazlı incelenmesi: Türkiye için ekonometrik bir analiz. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 16-33.
- Degl'innocenti, M., Fiordelisi, F., Girardone, C. & Radic, N. (2017). Competition and risk-taking in investment banking. *Financial Markets Institutions & Instruments* 28(2), 241-259.
- Frigerio, M. & Vandone D. (2020). A firm-level analysis of development banks in Europe. *Vierteljahrshefte zur Wirtschaftsforschung* 89(3), 61-77.
- Işık, Ö. (2020). SD tabanlı MABAC ve WASPAS yöntemleriyle kamu sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının performans analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (29), 61-78.
- Jamil, R. A., Ilahi, I. & Kazmi, S. (2014). Financial performance of investment banks: A comparison. *Journal of Management Info* 1(4), 14-17.
- Karahanoglu, İ. (2017). Türk kalkınma ve yatırım bankalarının aktif karlılığını etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (50), 167-186.
- Koç, S., Bağcı, A. & Işık, K. C. (2016). Kalkınma ve yatırım bankalarının performansları açısından değerlendirilmesi: Türkiye ölçeği (2002-2012). *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 227-256.
- Kozmenko, S. (2008). Specialized innovative investment banks in Ukraine. *Banks and Bank Systems*, 3(1), 48-56.
- Mohammad, M. M. (2016). Comparing between commercial and investment banking: A case study from Iraq. *JESP*, 8(2), 107-116.
- Okumuş, H. Ş. (2003). Performance of Turkish banking and measure of added value/ input costs. *Öneri Dergisi*, 5(19), 127-135.
- Özdemir, B. (2019). Türk bankacılık sektöründe sermaye yapısının performans üzerine etkisi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 65-76.
- Özgür, E. (2021). Kalkınma ve yatırım bankalarının CAMELS analizi yöntemiyle finansal performanslarının değerlendirilmesi. *İşletme Araştırmaları*, 13(4), 3206-3221.
- Şenel, C. & Şekeroğlu, S. (2019). Yatırım ve kalkınma bankalarının etkinliklerinin VZA yöntemiyle analizi ve Türk bankacılık sektöründe bir uygulama. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54(1), 565-580.

- TCMB (2020). Yatırım taahhütlü avans kredisi uygulama talimatı.
https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/4f7dcdda-a5f9-4b34-a4e5-fbde33496d6a/Yat%C4%B1r%C4%B1m+Taahh%C3%BCt%C3%BC+Avans+Kredisi+Uygulama+Talimat%C4%B1_.pdf?MOD=AJPERES. (Erişim Tarihi: 24.06.2022).
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB) (2022). Bankalarımız 2021.
https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/8850/Bankalarimiz_2021.pdf. (Erişim Tarihi: 14.06.2022).
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB). Banka şube bilgileri.
https://www.tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka_sube_bilgileri.asp. (Erişim Tarihi: 16.06.2022).

KALKINMA VE YATIRIM BANKALARI TARAFINDAN KABUL EDİLEN FONLAR HESABINDA GERÇEKLEŞEN İŞLEMLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Etik Beyanı:

Çalışmanın yazarları olarak; bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan ederiz. Editörlerin ve derginin yazarlar tarafından beyan edilen bu hususta ve metinde yer verdikleri bilgi ve görüşler karşısında herhangi bir sorumluluğu bulunmaz. Tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.

Yazar Katkıları:

Doç. Dr. Turgay Geçer, Dr. Kaan Ramazan Çakalı ve Dr. Gürol Baloğlu, çalışmanın gerek literatür gerekse veri toplama, analiz ve analiz bulgularının değerlendirilmesinden oluşan tüm sürece katkı sağlamışlardır.

1. yazarın katkı oranı: %33,3
2. yazarın katkı oranı: %33,3
3. yazarın katkı oranı: %33,3

Çıkar Beyanı:

Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Çıkar Beyanı:

Yazarın bu çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Doç. Dr. Turgay Geçer
Dr. Kaan Ramazan Çakalı
Dr. Gürol Baloğlu

BRICS-TM ÜLKELERİNDE ORTALAMA TÜKETİM EĞİLİMİNİN GEÇERLİLİĞİ*

Dr. Ayşe ERYER**
Dr. Tuğba KONUK***

Bilimsel Araştırma
(Empirical Research)

Uluslararası
Muhasebe ve Finans
Araştırmaları Dergisi
Aralık 2022; 4(2): 142-152

APA Stili Kaynak Gösterimi:

Eryer, A. & Konuk, T. (2022). BRICS-TM Ülkelerinde Ortalama Tüketim Eğiliminin Geçerliliği. *Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*. 4(2), 142-152.

ÖZ

Ortalama Tüketim Eğilimi, gelirin tüketim amacıyla kullanılan kısmı olarak bilinmektedir. Ortalama tüketim eğiliminin uzun dönemde durağanlığının tespit edilmesi, makro iktisat teorileri bakımından önem teşkil etmektedir. Bu çalışmada da BRICS-TM ülkelerinde 1990-2020 dönemi verileri ele alınarak ortalama tüketim eğiliminin durağan olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Fisher ADF ve Fisher PP panel birim kök testleri sonucunda BRICS-TM ülkelerinde genel olarak ortalama tüketim eğiliminin durağan olmadığı elde edilmiştir. Bu sonuç, ortalama tüketim eğiliminin bu ülke grubunda uzun vadede ortalamaya geri dönmediğini ve olası bir şokun tasarruf ve tüketim üzerinde kalıcı etkilere sahip olacağı anlamını ifade etmektedir.

Anahtar Sözcükler: Ortalama Tüketim Eğilimi, Birim Kök Testleri, BRICS-TM Ülkeleri

JEL Kodları:C33, E21

* Makalenin gönderim tarihi, 10.10.2022; Kabul tarihi: 09.03.2023, iThenticate benzerlik oranı: %13.

** ayse_zabun46@hotmail.com, ORCID:0000-0002-6556-1605

*** yilmaz-tuba@outlook.com, ORCID: 0000-0002-7381-4131

AVERAGE CONSUMPTION TREND IN BRICS-TM COUNTRIES

ABSTRACT

Average Propensity to Consume is known as the portion of income used for consumption purposes. Determining the long-term stagnation of the average consumption trend is important in terms of macroeconomic theories. In this study, it has been tried to determine whether the average consumption trend is stationary or not by considering the 1990-2020 period data in the BRICS-TM countries. As a result of Fisher ADF and Fisher PP panel unit root tests, it has been obtained that the mean consumption trend in BRICS-TM countries is not stable in general. This result means that the average consumption trend in this country group does not return to the average in the long run and that a possible shock will have permanent effects on savings and consumption.

Keywords: Average Consumption Tendency, Unit Root Tests, BRICS-TM Countries

JEL Codes: C33, E21

1.GİRİŞ

İktisat alanında sık tartışılan konulardan biri de tüketim konusudur. Klasik, Keynesyen ve Yeni Klasik Modellere ait tüketim fonksiyonları, iktisatta en çok tartışılan ve ekonometrik modeller oluşturularak tahmin edilen fonksiyonlar olarak ele alınmaktadır. Bunlardan biri de ortalama tüketim eğilimi konusudur.

Ortalama tüketim eğiliminin durağanlığı ya da tüketim-gelir oranının(APC) durağanlığının özellikleri incelenerek elde edilecek olan bilgiler, iktisadi bakımdan önem taşıdığından dolayı son dönemlerde hem teorik hem de ampirik olarak sıklıkla tartışılan konulardan biri haline gelmiştir (Sivri ve Seven, 2017:50). Alan yazında incelenen çalışmaların bir kısmı ortalama tüketim eğiliminin durağan olduğunu ortaya koyarken, bazıları da durağan olmadıklarını ortaya koymaktadır.

Gelirin tüketim amacıyla kullanılan kısmı ortalama tüketim eğilimi olarak nitelendirilmektedir (Romero- Avila, 2009:107). Ortalama tüketim eğiliminin durağan bir yapıya sahip olup olmadığı ile alakalı olarak iki görüş ele alınmaktadır. Bunlardan ilki Keynes'in (1936) Mutlak Gelir Hipotezi, diğerleri Deaton'un (1977) İhtiyarı Olmayan Zorunlu Tasarruf Teorisi ve Marksist Yetersiz Tüketim Teorisidir. Bu teoriler ortalama tüketim eğiliminin durağan olmadıklarını ifade etmektedir. Diğer tüketim teorileri ise Dusenberry(1952)'in Nispi Gelir Hipotezi, Modigliani'nin (1963) Ömür Boyu Gelir Hipotezi ve Friedman(1957) Sürekli Gelir Hipotezi'dir. Bu teoriler ise ortalama tüketim eğiliminin durağan olduklarını ifade etmektedir.

Makro tüketim teorilerin ilki olarak bilinen Keynes'in Mutlak Gelir Hipotezinin varsayımlarından ilki, tüketimin harcanabilir gelir seviyesine bağlı bir şekilde değişiklik gösterdiği yönündedir. Diğer varsayımı ise

harcanabilir gelir seviyesi artış gösterdikçe tüketim seviyesinin de artış gösterdiği, ancak tüketimdeki artışın gelir seviyesindeki artıştan daha az seviyede olduğu bu yüzden marjinal tüketim eğiliminin 0 ile 1 arasında bir değerde olduğu belirtilmektedir. Keynes'in son temel varsayımı ise harcanabilir gelir seviyesi artış gösterdikçe gelirin tüketim için ayrılan kısmı olarak nitelendirilen ortalama tüketim eğiliminin azalacağı olarak ifade edilmektedir (Ünsal, 2013:472).

Tüketim teorilerinden Duesenbery'in ortaya koyduğu Nisbi Gelir Hipotezinin ise iki ana varsayımının olduğu bilinmektedir. İlk varsayım, kişilerin tüketime yönelik kararlarının birbirlerinden bağımsız olmadığı yönündedir (Ünsal, 2013:476). İkinci varsayımı ise, iktisadi dalgalanmalardan dolayı gelir düzeyi değişiklik gösterince, cari tüketimin sadece cari dönemdeki gelir ile beraber geçmişteki en yüksek gelir seviyesine bağlı olarak değişmesi olarak belirtilmektedir (Tarı ve Çalışkan, 2005:6).

Modigliani'nin Ömür Boyu Gelir yaklaşımında, t dönemindeki tüketimin, tüketicilerin t döneminde ulaşabildikleri gelire değil ömür boyu elde etmeyi düşündükleri gelire bağlı olduğu belirtilmektedir (Arı ve Özcan, 2015:6).

Friedman tarafından Sürekli Gelir Hipotezine göre ise, uzun dönemde gelire yönelik beklenti tüketim harcamalarının temel belirleyicilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu hipotezde, sürekli gelirin, uzun dönemde beşeri servet ile diğer servetlerin kişiye sağlamış olduğu gelire yönelik ortalama bir beklentiye eşit olduğu belirtilmektedir (Paya, 2013:71-72).

Bu çalışmadaki temel amaç BRICS-TM ülkeleri için ortalama tüketim eğiliminin durağanlığının test edilmesidir. Bu kapsamda ortalama tüketim eğiliminin durağanlığı Türkiye'nin de aralarında bulunduğu BRICS-TM ülkeleri için 1990-2020 dönemi verileri çerçevesinde panel birim kök testleri ile incelenmektedir. Çalışmanın, kullanılan ülke grubu ve dönem bakımından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda çalışmada ilk olarak konuya yönelik literatür taraması verildikten sonra teorik çerçeve incelenmekte, ardından ekonometrik sonuçlar üzerinde durulmaktadır. Son bölümde ise ampirik sonuçlara dayalı olarak genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

2. LİTERATÜR

Ortalama tüketim eğilimi birçok çalışmanın konusu haline gelmeye başlamıştır. Ele alınan çalışmaların bir kısmında ortalama tüketim eğilimi, durağan olarak bulunurken bir kısmında birim köklü olarak bulunmuştur. Kullanılan ülke gruplarının farklı olması, ele alınan dönemin farklı olması, incelenen modellerin logaritmik, log-lineer gibi özelliklere sahip olması sonuçların farklı olmasına neden olmaktadır.

Ortalama tüketim eğiliminin incelendiği çalışmalar tarih sırasına göre Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1. Literatür Araştırması

Yazar- Dönem	Ülke –Ülke Grubu	Metod	Bulgu
Sarantis ve Stewart (1999) / 1995-1994	20 OECD Ülkesi	IPS ve MADF Birim Kök Testi	Ortalama tüketim eğilimi durağan özelliğe sahip değildir.
Cook (2005) / 1955 1994	20 OECD Ülkesi	Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi	Ortalama tüketim eğilimi durağandır.
Romero ve Avila (2009) / 1960-2005	23 OECD Ülkesi	Hadri, IPS, ve CIPS birim kök testleri	Ortalama tüketim eğilimi durağan değildir.
Gomes ve Franchini(2009)/1951-2003	10 Güney Amerika Ülkesi	Kırılmalı ve kırılmasız panel birim kök testleri (ADF, LM Birim kök)	Uruguay haricinde tüm ülkelerde ortalama tüketim eğilimi durağan özelliğe sahiptir.
Baykara ve Telatar(2012)/ 1991:Q1-2009:Q4	14 Geçiş Ekonomisi Ülkeleri	Geleneksel ve doğrusal olmayan birim kök testleri	Ortalama tüketim eğilimi durağan özellik göstermektedir.
Fallahi (2012) / 1950-2007	23 OECD Ülkesi	Ng- Perron testi	Ortalama tüketim eğilimi durağan özelliğe sahip değildir.
Yılanıcı vd. (2013) / 1970-2010	9 Güneydoğu Asya Ülkesi	Panel LM Birim Kök	Ortalama tüketim eğilimi durağan özellik göstermektedir.
Holmes ve Shen(2013)/1952:Q1-2012:Q3	Malezya	ADF ve Perron birim kök testi	Ortalama tüketim eğilimi durağan özelliğe sahip değildir.
Güçgör (2013) / 1973:3-2012:9	11 Merkez ve Doğu Avrupa Ülkesi	Geleneksel panel birim kök testleri ve genişletilmiş ADF birim kök testi	Hırvatistan ve Slovenya hariç analizdeki diğer ülkelerde ortalama tüketim durağandır.
Sivri ve Seven(2017)/ 1987: Q1-2017:Q1	Türkiye	ADF, PP, KPSS ve F-GLS birim kök testleri	Ortalama tüketim eğilimi Türkiye’de durağan özelliğe sahiptir.
Solarin vd. (2018) / 1970-2014	50 Afrika Ülkesi	Kırılmalı birim kök testleri	Ortalama tüketim eğilimi durağan özelliğe sahiptir.
Marques ve Pesavento (2019) / 1952-2014	Gelişmiş ve Gelişmekte olan 30 ülke	IPS ve Panic birim kök testi	Analize dahil olan ülke grubunda ortalama tüketim eğilimi durağan özelliğe sahip değildir.

Tablo 2.1’e bakıldığında ortalama tüketim eğiliminin durağanlığı zaman serisi, geleneksel birim kök testleri, kırılmalı ve kırılmasız panel birim kök testleri yardımıyla incelenmiştir. Bakıldığında ortalama tüketim eğiliminin durağanlığa ilişkin net bir karar bulunmamakta ve ayrıca örneklem grubu değerlendirildiğinde BRICS-TM ülkelerine yönelik bir çalışma yer almamaktadır.

3. TEORİK ÇERÇEVE

Daha öncede ifade edildiği gibi ortalama tüketim eğilimi, hem teorik hem de ampirik olarak tartışılan bir konu olarak bilinmektedir. Tüketim teorilerinin geçerli olup olmadığı, ortalama tüketim eğiliminin(APC) durağan olup olmadığı ile test edilmektedir (Avila, 2009:107).

Literatürde yer alan tüketim teorilerinden ilki Keynes'in Mutlak Gelir Hipotezidir. Bu hipotezin üç ana varsayımının olduğu ileri sürülmektedir. Bunlardan ilki, tüketim harcanabilir gelir seviyesine göre değişmektedir. İkinci temel varsayım harcanabilir gelir seviyesi arttıkça tüketim de artmaktadır. Ancak tüketimdeki bu artışın gelirdeki artış seviyesinden daha az düzeyde olduğu bu yüzden marjinal tüketim eğiliminin 0-1 aralığında olduğudur. Üçüncü temel varsayım ise harcanabilir gelir arttıkça ortalama tüketim eğiliminin azalmasıdır (Ünsal, 2013:472).

Tüketim teorilerinden Duesenberry (1949)'nin nispi gelir hipotezinde, kişilerin bir yandan çevresindeki bireylerin tüketime yönelik harcamalarını dikkate aldıklarını, bir yandan da geçmişteki harcama seviyesinin altına düşmediğini dikkate alarak mutlak gelir hipotezinin tam tersine uzun vadede APC'nin sabit olacağına değinilmektedir. Bir diğer tüketim teorileri ise Modigliani (1963)'nin Yaşam Boyu Gelir Hipotezi ve Friedman (1957)'nin Sürekli Gelir Hipotezidir. Bu teorilerde tüketime yönelik kararlarının geleceğe dönük beklentiler doğrultusunda olduğu öne sürülmektedir. Yani kişilerin, cari dönem gelir seviyesine göre değil, uzun vadeli bir hayatı göz önünde bulundurarak tüketim kararlarını verdikleri belirtilmektedir (Yılancı vd.2013:132).

4. EKONOMETRİK YÖNTEM VE ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu çalışmada BRICS-TM ülkeleri açısından ortalama tüketim eğiliminin durağan olup olmadığı 1990-2020 dönemi verileri çerçevesinde panel birim kök testleri ile incelenmektedir. Ortalama tüketim eğilimi olarak hane halkı nihai tüketim harcamalarının GSYİH'ya oranı tercih edilmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenin logaritmik fonksiyonuyla çalışılmıştır. Değişkene ait açıklamalar Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Değişkenlerin Açıklanması

Değişken	Açıklaması	Kaynağı
LAPC	Logaritması alınmış ortalama tüketim eğilimi	WDI

Eğer bir seri sabit aritmetik ortalama, sabit kovaryans ve sabit varyans özelliğine sahip ise durağan, şayet bu özelliklere sahip değil ise birim kök sürece sahip olarak değerlendirilmektedir (Gujarati, 1999: 740). Bu bakımdan

dolayı çalışmada ortalama tüketim eğiliminin durağan veya birim köklü olup olmadığı incelenecektir.

4.1. Ekonometrik Yöntem ve Sonuçlar

Çalışmada BRICS-TM ülkeleri veri seti ile panel birim kök analizleri gerçekleştirilmiştir.

Panel veri analizlerinde değişkenlerin yatay kesit bağımlılığı, homojenlik durumu kullanılacak metodun belirlenmesinde önem arz etmektedir. Bu testler genellikle ön testler olarak bilinmekte değişken veya model için kullanılacak testlerin tercihinde yol gösterici özellikte olmaktadır.

Panel veri analizlerinin incelendiği çalışmalarda değişkenler herhangi bir şoka maruz kaldığında panel verideki bütün birimlerin şoktan etkilenip etkilenmediğinin belirlenmesinin gerektiği belirtilmektedir. Çünkü yatay kesit bağımlılığı testi ülkeyi etkisi altına alan herhangi bir şokun diğer ülkelerde ilerleyip ilerlemediğini görmek amacıyla kullanılmaktadır (Yaman ve Sungur, 2019:72) Ayrıca panel veri analizlerinde yatay kesit bağımlılığı değerlendirilmediği zaman yapılan analizlerin hatalı sonuçlar verdiği öne sürülmektedir (Chudik ve Pesaran, 2013:2). Bundan dolayı yapılan ekonometrik çalışmalarda hem değişken hem de modeller için yatay kesit bağımlılığının incelenmesi oldukça önem arz etmektedir.

Bu çalışmada Pesaran (2004)'in CD testi ile yatay kesit bağımlılığı sınanmaktadır. Pesaran (2004) tarafından geliştirilen test istatistiği aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir:

$$CD = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \rho_{ij} \right)} \quad (1)$$

CD testi diğer yatay kesit bağımlılık testlerine nazaran modellemenin öncesinde sonuçları hesaplayan bir test olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca bu test ile bütün değişkenlerin aynı anda test sonuçlarına ulaşmanın mümkün olduğu da belirtilmektedir. CD testinde hipotezler;

H_0 : Yatay Kesit Bağımlılığı Yoktur”

H_1 : Yatay kesit Bağımlılığı Vardır biçiminde kurulmaktadır (Çeştepe, 2020:501).

Yapılan test sonucunda temel hipotez kabul edilirse 1. Kuşak panel birim kök testleri tercih edilmelidir. Şayet alternatif hipotez kabul edilirse 2. Kuşak panel birim kök testleri tercih edilmelidir (Baltagi, 2013:284). Yatay kesit bağımlılığına yönelik sonuçlar Tablo 3’te sunulmaktadır.

Tablo 3.Pesaran CD Testi Sonuçları

Pesaran CD Testi	Test istatistiği	Olasılık Değeri
Değişkenler	6.65	0.000
LAPC		

Tablo 3'te ki Pesaran CD test sonuçlarına göre H_0 temel hipotezin reddedilmesi modelde ikinci kuşak panel birim kök testlerinin uygulanmasını sağlamaktadır.

Yapılması gereken ön testlerden diğeri de homojenlik testidir. Bu test neticesinde değişken katsayısının heterojen bir yapıda olduğu belirlenirse heterojenliği dikkate alan panel birim kök testleri ile analize devam edilmelidir. Bu çalışmada katsayısının homojen olup olmadığı Swamy S testi ile sınılanmaktadır. Swamy tarafından geliştirilen S testi değişkenlerin homojen olup olmadığını belirlemek için kullanılan bir testtir. Analiz sonuçlarının olasılık değerlerine bakılarak parametrelerin homojen veya heterojen olduğu belirlenmektedir. Swamy S testinde H_0 temel hipotezi katsayıların homojen olduğunu öne sürülürken, H_1 alternatif hipotezinde ise heterojen olduğu öne sürülmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2020:247). Swamy S testi şu şekilde formüle edilmektedir.

$$\hat{S} = X'_{k(N-1)} = \sum_{i=1}^N (\hat{\beta}_i - \bar{\beta})' \hat{V}_i^{-1} (\hat{\beta}_i - \bar{\beta}^*) \quad (2)$$

Şeklinde tanımlanmaktadır. Swamy S homojenlik test sonuçları ise Tablo 4 yardımıyla sunulmaktadır.

Tablo 4. Homojenlik Sonuçları

Swamy S	
Chi ² =878.55	Prob(Olasılık)>chi=0.000

Tablo 4'e göre temel hipotez reddedilmektedir. Ve seride heterojen bir dağılım söz konusudur. Bu yüzden heterojen dağılıma uygun testlerin yapılması gerekmektedir. Bakıldığında hem yatay kesit bağımlılığı hem de homojenlik test bulgularına göre ortalama tüketim eğilimi için birim kök testinin 2. Kuşak panel birim kök testleri ile çalışmaya devam edileceği net hale gelmiştir. Bu bakımdan çalışmada yatay kesit bağımlılığını dikkate alan 2. kuşak panel birim kök testlerinden Fisher-ADF ve PP testi olarak da bilinen (Güriş, 2018: 293), Maddala ve Wu panel birim kök testi kullanılmıştır.

Maddala ve Wu(1999) ve Choi(2001), her bir yatay kesit için elde edilen birim kök test istatistiklerinin p değerlerinin bileşimine dayanan testi Fisher (1932)'den faydalanarak oluşturdukları belirtilmektedir(Abdioğlu ve Uysal, 2013: 137). Maddala ve Wu (1999) tarafından geliştirilen Fisher ADF ve

Fisher PP yöntemlerinde test istatistiği Denklem (3) yardımıyla elde edilir (Polat, 2020:781).

$$Z = \frac{1}{\sqrt{N}} \sum_{i=1}^N \phi^{-1}(\gamma_i) \rightarrow N(0,1) \quad (3)$$

Testin temel hipotezi “H₀: Bütün Panel Birim Kök İçermektedir” şeklinde kurulmaktadır.

Analiz sonucunda H₀ temel hipotezi reddedilirse ilgili değişken için durağanlık söz konusu olmaktadır biçiminde yorum yapılmaktadır. Fisher ADF ve PP birim kök testine yönelik bulgular Tablo 5 ve 6 yardımıyla sunulmaktadır.

Tablo 5. Fisher ADF Birim Kök Test Sonuçları

	İstatistik	Prob Değeri
ADF Fisher Chi2(P)	15.3320	0.3558
Normal (Z)	-0.8330	0.2024
Logit t(L*)	-0.7802	0.2200
Modified inv. Chi-2(Pm)	0.2517	0.4006

Tablo 6. Fisher Phillips –Perron Birim Kök Test Sonuçları

	İstatistik	Prob Değeri
Fisher Phillips –Perron Chi2(P)	18.0667	0.2038
Normal (Z)	-1.2505	0.1056
Logit t(L*)	-1.1666	0.1252
Modified inv. Chi-2(Pm)	0.7685	0.2211

Tablo 5 ve 6 Fisher ADF ve Fisher PP test sonuçlarına göre ortalama tüketim eğilimi düzey değerinde birim kök içermekte, H₀ temel hipotezi reddedilmemektedir. Yani ortalama tüketim eğiliminin düzeyde durağan olmadığını göstermektedir. BRICS-TM ülkelerinde ortalama tüketim eğiliminin uzun dönemde bir sabite yakınsamayacağı kabul edilmektedir.

5. SONUÇ

Ortalama tüketim eğilimi değişkeninin(APC) ya da tüketim gelir oranının durağan özelliğe sahip olup olmaması iktisat teorisi ve politikası açısından önem arz etmektedir. Teoride APC'nin sabit veya sabite yakınsadığını savunan sürekli gelir hipotezi ve nispi gelir hipotezinin görüşlerinin tersine ortalama tüketim eğiliminin ortalamaya dönmediğini ele alan ve Keynes'in savunduğu mutlak gelir hipotezi gibi yaklaşımlar bulunmaktadır. Ortalama tüketim eğiliminin durağan olup olmadığına yönelik yapılan ekonometrik çalışmalarda farklı neticelere ulaşılmıştır. Bundan dolayı da uzun dönemde ortalama tüketim eğiliminin sabite

yakınsadığı ya da yakınsamadığı konusunda tam bir fikir birliği bulunmamaktadır. Ayrıca örneklem grubu değerlendirildiğinde BRICS-TM ülkelerine yönelik bir çalışma yer almamaktadır. Çalışmanın bu yönüyle literatürdeki boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada BRICS-TM ülkelerinde 1990-2020 dönemi verileri çerçevesinde ortalama tüketim eğiliminin durağanlığı 2. Kuşak panel birim kök testlerinden Fisher ADF ve Fisher PP testleri yardımıyla analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular BRICS-TM ülke grubunda ortalama tüketim eğiliminin durağan olmadığı yönündedir. Ortalama tüketim eğilimi bu ülke grubunda uzun vadede ortalamaya geri dönmediği ve herhangi bir şokun tasarruf ve tüketim üzerinde kalıcı etkilere sahip olacağı anlamını ifade etmektedir. Ayrıca elde edilen bulgular Sarantis ve Stewart(1999), Romero ve Avila(2009), Holmes ve Shen(2013) ve Marques ve Pesavento(2019) çalışmalarıyla paralellik göstermektedir.

Elde edilen bu bulgu, BRICS TM ülkelerinde Keynesyen Mutlak Gelir Hipotezi, Deaton Zorunlu İstek Dışı Tasarruf Teorisini destekler niteliktedir.

Tüketicilere göre beklentiler önemli olup, şokların ana kaynağı önem teşkil etmektedir. Bu çalışmanın sonuçları tarafından desteklenen Keynesyen Mutlak Gelir Hipotezine göre tüketiciler tüketimi cari gelirin bir fonksiyonu olarak görmekte ve cari gelirden meydana gelen değişiklikler tüketicilerin tüketim kararlarını etkilemektedir. Dolayısıyla tüketiciler kısa dönemli bir bakışa sahiptirler. Bu çerçevede tüketim üzerinde kısa vadede maliye politikalarının etkisini görmek daha kolay olacağından dolayı bu tarz politikaların uygulanmasının tüketimi etkileyeceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdioğlu, Z. & Uysal, T. (2013). Türkiye’de Bölgeler Arası Yakınsama: Panel Birim Kök Analizi *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 27(3), 125-143.
- Arı, A. & Özcan, B. (2015). “Tüketim- Gelir Oranının Durağanlığı: Türkiye Örneği” *Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 33(3), 23-46.
- Baltagi, B. H. (2013). *Econometric Analysis of Panel Data*. Fifth Edition, Wiley.
- Baykara, S. & Telatar, E. (2012). The Stationarity of Consumption- Income Ratios With Nonlinear and Asymmetric Unit Root Tests: Evidence From Fourteen Transition Economies, *Hacettepe University Department of Economics Working Papers*, No:20129, 41s.
- Chudik, A., & Pesaran, M. H. (2013). Common Correlated Effects Estimation of Heterogeneous Dynamic Panel Data Models with Weakly Exogenous Regressors, Federal Reserve Bank of Dallas Globalization and Monetary Policy Institute, *Working Paper No. 146*, 61s.

- Cook, S. (2005). The Stationarity of Consumption-Income Ratios: Evidence From Minimum Lm Unit Root Testing, *Economics Letters*, 89(1), 55-60.
- Çeştepe, H. Arslan, E. & Yazıcı, M. (2020). Toplam Faktör Verimliliği, Ekonomik Büyüme ve İhracat İlişkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler Örneği, *Yönetim ve Ekonomi*, 27(3), 495-510.
- Fallahi, F. (2012). The Stationarity of Consumption-Income Ratios: Evidence From Bootstrapping Confidence Intervals, *Economics Letters*, 115(1), 137-140.
- Gomes, F.A.R. & Franchin, D.D.S. (2009). The Stationarity of Consumption-Income Ratios: Evidence from South American Countries, *Economia Applicada*, 13(4), 463-479.
- Güzgor, G. (2013). Stochastic Properties Of The Consumption- Income Ratios In Central and Eastern Euroepan Countries, *Zb. Rad. Ekon. Fak. Rij.*, 31(2), 193-207.
- Gujarati, D. (1999). *Temel Ekonometri*, (Çev. Ü. Şenesen, G. G. Şenesen), İstanbul: Literatür
- Güriş, S. (2018). *Uygulamalı Panel Veri Ekonometrisi*, İstanbul, Der Yayınları.
- Holmes, M. J. & Shen, X. (2013). A Note on The Average Propensity To Consume, Wealth And Threshold Adjustment, *Economic Modelling*, 35, 309-313
- Marques, A. M. & Pesavento, F. (2019). Is The Average Propensity to Consume Stationary in The Long Run? Testing Panel Data For Unit Roots Exploiting The Cross-Sectional Dependence, 1952-2014, 29th Ebes Conference–Lisbon Proceedings.
- Paya, M. (2013). *Makro İktisat*, 4.Baskı, İstanbul, Türkmen Kitabevi.
- Polat, M.A. 2020. Sosyal Amaçlı Transfer Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi: OECD Ülkelerine Yönelik Panel Veri Analizi, *Business&Management Studies: An International Journal*, 8(4), 764-796.
- Romero-Avila, D. (2009). Are OECD Consumption-Income Ratios Stationary After All, *Economic Modelling*, 26(1), 107-117.
- Sarantis, N. & Stewart, C. (1999), Is The Consumption- Income Ratio Stationary?, Evidence From Panel Unit Root Tests, *Economics Letters*, 64 (3), 309-314.
- Sivri, U. ve Seven, B. (2017). Ortalama Tüketim Eğilimi Durağan Mıdır? Türkiye Ekonomisi için Bir Zaman Serisi Analizi, *Anadolu İktisat ve İşletme Dergisi*, 1(1), 50-65.
- Solarin, S. A. Shahbaz, M. & Stewart, C. (2018). Is The Consumption-Income Ratio Stationary in African Countries? Evidence from New Time Series Tests That Allow For Structural Breaks, *Applied Economics*, 50 (38), 4122-4136.

- Tarı, R. & Çalışkan, Ş. (2005), “Kocaeli İlinde Tüketimin Gelir Hipotezlerinin Analizi”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(2), 1-19
- Tatoğlu, Y. F. (2020). Panel Zaman Serileri Analizi, İstanbul, Beta Yayınları.
- Ünsal, E., (2013). Makro İktisat, İmaj Yayınevi, Ankara.
- Yaman, H. & Sungur, O. (2019). İleri Teknoloji İhracatı Büyüme İlişkisi: OECD Ülkelerine Yönelik Ekonometrik Bir Analiz, *BAİBU Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(1), 63-80.

BRICS-TM ÜLKELERİNDE ORTALAMA TÜKETİM EĞİLİMİNİN GEÇERLİLİĞİ

Etik Beyanı:

Çalışmanın yazarları olarak; bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan ederiz. Editörlerin ve derginin yazarlar tarafından beyan edilen bu hususta ve metinde yer verdikleri bilgi ve görüşler karşısında herhangi bir sorumluluğu bulunmaz. Tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.

Yazar Katkıları:

Ayşe Eryer ile Tuğba Konuk, çalışmanın gerek literatür gerekse veri toplama, analiz ve analiz bulgularının değerlendirilmesinden oluşan tüm sürece eşit oranda katkı sağlamışlardır.

1. yazarın katkı oranı: %50,
2. yazarın katkı oranı: %50'dir.

Çıkar Beyanı:

Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Çıkar Beyanı:

Yazarın bu çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Ayşe ERYER
Tuğba KONUK

BORSA İSTANBUL'DA PAZARTESİ SENDROMU: GETİRİ, İŞLEM HACMİ VE KAMUYU AYDINLATMA PLATFORMU BİLDİRİMLERİ ÇERÇEVESİNDE BİR İNCELEME*

Dr. Öğr. Üyesi Cihan YILMAZ**

Bilimsel Araştırma
(Empirical Research)

Uluslararası
Muhasebe ve Finans
Araştırmaları Dergisi
Aralık 2022; 4(2): 154-184

APA Stili Kaynak Gösterimi:

Yılmaz, C. (2022). Borsa İstanbul'da Pazartesi Sendromu: Getiri, İşlem Hacmi ve Kamuyu Aydınlatma Platformu Bildirimleri Çerçevesinde Bir İnceleme. *Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*. 4(2), 154-184.

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Borsa İstanbul'da haftanın günü (pazartesi) anomalisinin var olup olmadığını test etmek ve olası bir etkiyi getiri, işlem hacmi ve kamuyu aydınlatma platformu (KAP) bildirimleri çerçevesinde incelemektir. Bu amaç kapsamında, 2010:1-2021:12 dönemleri arasında BIST 100 endeksi getirisi, 2020 ve 2021 yıllarına ilişkin Borsa İstanbul'un tümünde gerçekleşen günlük işlem hacmi ve Borsa İstanbul'da işlem gören tüm şirketlerin KAP bildirimleri sayıları analiz edilmiştir. BIST 100 endeksinde pazartesi günlerinde haftanın diğer günlerine nazaran istatistiksel olarak anlamlı bir volatilité ortaya çıkıp çıkmadığını test etmek için Otoregresif Koşullu Değişen Varyans (ARCH) ailesi modelleri (ARCH, GARCH, EGARCH ve TGARCH) kullanılmıştır. Getiri değişkeninin yanı sıra, pazartesi günlerindeki toplam işlem hacmi verisi haftanın diğer günleri ile kıyaslanmıştır. Son olarak, literatürdeki benzer çalışmaların ileri sürdüğü biçimde özellikle olumsuz içerikli şirket bildirimlerinin haftanın son işlem gününün kapanışının ardından kamuoyuyla paylaşıldığı için haftanın ilk işlem günlerinde düşük getiri ortaya çıktığı görüşünün doğruluğunu araştırmak amacıyla ilgili dönemlerde yapılan KAP bildirimleri haftanın günlerine göre tasnif edilmiş ve muhtemel bir pazartesi günü etkisi bu çerçevede yorumlanmıştır.

Yapılan analiz neticesinde elde edilen bulgular, Borsa İstanbul'da 2010:1-2021:12 dönemlerinde bir pazartesi günü etkisinin var olduğunu göstermektedir. Etkin Piyasalar Hipotezi (EPH)'nin açıklayamadığı bu olgunun, yatırımcıların haftanın ilk günündeki ruh hallerinden kaynaklanan toplam işlem hacmi verileri ile şirketlerin KAP bildirimlerinin zamanlamasından kaynaklanıp kaynaklanmadığı davranışsal finans perspektifinde

* Makalenin gönderim tarihi, 20.10.2022; Kabul tarihi: 08.12..2022, iThenticate benzerlik oranı: %11. Bu çalışma, 29 Eylül-1 Ekim 2022 tarihleri arasında Tokat'ta düzenlenen 9. Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi'nde (ICAFR'22) sunulmuş olan bildirinin düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir.

** Ardahan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, cihanyilmaz@ardahan.edu.tr, ORCID:0000-0001-8620-4888

değerlendirilmiş, bu çerçevede sonraki çalışmalar için farklı bakış açıları ve öneriler ortaya konmuştur.

Anahtar Sözcükler: Davranışsal finans, Anomali, Takvimsel anomali, Pazartesi günü etkisi, Borsa İstanbul

JEL Kodları: G12, G14, G40

MONDAY SYNDROME IN BORSA ISTANBUL: AN EXAMINATION WITHIN THE FRAMEWORK OF REVENUE, TRADING VOLUME AND PUBLIC DISCLOSURE PLATFORM NOTIFICATIONS

ABSTRACT

The purpose of this study is to test whether there is a weekday anomaly (Monday) in Borsa Istanbul and to examine a possible effect within the context of return, transaction volume, and public disclosure platform (PDP/KAP) notifications. The BIST 100 index return, trading volume, and PDP notifications of the companies included in the index were examined for this purpose, given that it represents the entire Borsa Istanbul between 2010:1 and 2021:12. Autoregressive Conditional Heteroskedasticity (ARCH) family models (ARCH-GARCH-EGARCH-TGARCH) were used to determine whether Mondays have statistically significant volatility compared to other days of the week. Aside from the yield variable, total trading volume data on Mondays is compared to other days of the week. Finally, as suggested by similar studies in the literature, PDP notifications made in the relevant periods were classified according to the days of the week and a possible Monday effect was interpreted within this framework to investigate the accuracy of the view that low returns occur on the first trading days of the week, especially since company notifications with negative content are shared with the public after the closing of the last trading day of the week.

The preliminary findings of the analysis show that there is a Monday effect in Borsa Istanbul between 2010:1 and 2021:12. Whether this phenomenon, can't be explained by EMH, is due to total transaction volume data derived from the mood of investors on the first day of the week and the timing of the companies' PDP notifications, was evaluated from a behavioral finance perspective, and different perspectives and suggestions for future research were provided within this framework.

Keywords: Behavioral finance, Anomaly, Calendar anomaly, Monday effect, Borsa İstanbul

JEL Codes: G12, G14, G40

1. GİRİŞ

Finans disiplini ortaya çıktığı 20.yüzyıldan bu yana önemli yapısal kırılmalar ve dönüşümler yaşamıştır. Geleneksel finanstan modern finansa, ardından da davranışsal finansa uzanan bu gelişim şüphesiz beraberinde çeşitli eleştirileri ve yeni birtakım modelleri getirmiştir. Standart finans; iktisadi karar alıcıların “rasyonel”, finansal piyasaların “etkin” olduğu

varsayımıyla teoriler üretmekte ve piyasalarda ortaya çıkan olguları bu perspektifle açıklamaya çalışmaktadır. Buna karşın davranışsal finans; bireylerin rasyonel değil “normal”, finansal piyasaların da çoğu zaman etkin olmadığını ileri sürerek, standart finansın en önemli teorilerinden biri olan Etkin Piyasa Hipotezi (EPH) ile izah edilemeyen çok sayıda normalden sapmayı (anomaliyi) ortaya çıkarmış ve bunları bireylerin rasyonel olmayışıyla açıklayan çeşitli modeller ileri sürmüştür. Gelişmiş ve gelişmekte olan çok sayıda ülke borsasında kendisini gösteren anomaliler, genel anlamda zamana dayalı olan ve zamana dayalı olmayan biçiminde iki ana başlıkta ele alınmaktadır. Daha spesifik bir sınıflandırma yapıldığında ise anomalilerin; dönemsel/takvimsel/mevsimsel, firmalara özgü olan kesitsel ve yatırımcıların getirilere/haberlere düşük ya da aşırı tepkisinden kaynaklı fiyat anomalileri olarak üçe ayrıldığı görülmektedir. Söz konusu takvimsel anomalilerden birisi de haftanın ilk işlem günündeki getirilerin, haftanın diğer günlerine nazaran daha düşük olduğu biçiminde kendisini gösteren “pazartesi günü anomalisidir/etkisidir”.

Bu çalışmada; gelişmiş ve gelişmekte olan çok sayıda ülke borsasında geçerliliği defalarca kez belgelenmiş olan pazartesi anomalisi, Borsa İstanbul özelinde literatürdeki çalışmalardan farklı olarak olası sebepleri üzerinde durularak incelenmektedir. Bu kapsamda, ilk olarak kavramsal ve kuramsal çerçeve başlığıyla davranışsal finanstan ve piyasa anomalilerinden bahsedilmekte, ardından yabancı ülke borsaları ile Borsa İstanbul’da pazartesi anomalisinin varlığını araştıran çalışmalar özetlenmiştir. Son olarak, 2010:1-2021:12 dönemleri arasında BIST 100 endeksinde bir pazartesi anomalisinin var olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen bulgular, yatırımcı psikolojisinden kaynaklı pazartesi günleri gerçekleşen düşük işlem hacmi ve şirketlerin genellikle bildirimlerini (özellikle olumsuz içerikli olanlarını) kamuoyu ile haftanın son işlem günü ve sonrasında ilan etmeye yatkın oldukları varsayımları çerçevesinde ele alınarak davranışsal finans perspektifinde izah edilmeye çalışılmıştır.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Standart finansın en önemli teorilerinden biri olan Etkin Piyasa Hipotezi (EPH)’nin bilgi etkinliği bakımından zayıf formunun Borsa İstanbul özelinde test edildiği bu çalışmada, kuramsal çerçeve olarak davranışsal finansın ortaya çıkışı ve gelişimi ile kavramsal çerçeve olarak davranışsal finansın ve hisse senedi piyasalarındaki normalden sapmaların (anomalilerin) tanımı verilerek sınıflandırılması yapılmıştır.

2.1. Davranışsal Finans ve Anomaliler

Standart finans, insanların psikolojik önyargılarından etkilendiğini önemsiz olarak görmekte, insanların rasyonel olduğunu varsaymakta ve

servetlerini en üst seviyeye çıkarmak için nasıl davranmaları gerektiğini belirterek, bu varsayımlar doğrultusunda çeşitli teoriler ortaya koymaktadır. Bu açıdan bakıldığında standart finans teorisinin, genellikle karmaşık olan finansal sorunların matematiksel olarak zarif açıklamalarını sağlamak için tasarlanmış kuralcı bir teori (Antony, 2019, s.1) olduğu görülmektedir. Buna karşın, finans disiplinin yaşamış olduğu en önemli dönüşümlerden biri olan davranışsal finans; 20.yy ortalarına kadar iktisadi ve finansal tartışmalarda büyük ölçüde ortadan kalkan psikolojiyi yeniden modellere dâhil ederek standart finansın varsayımlarına karşı çıkan, modellerini derinden sarsan ve büyük ölçüde esneten finansın yeni bir dalı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Psikolojiyi ekonomik modellere dâhil ederek uygulayan davranış finans çalışmalarından elde edilen bulgular, yatırımcıların rasyonel olmadığını ve piyasaların en azından fiyatların rasyonelitesi anlamında etkin olmadığını göstermektedir. Davranışsal finans, bireysel yatırımcıların nasıl karar aldıklarına, belirli bilgileri nasıl yorumladıklarına ve bu doğrultuda nasıl hareket ettiklerine odaklanarak, psikolojinin piyasa aktörlerinin davranışı ve piyasalarda ortaya çıkan sonuçlar üzerindeki etkisini incelemektedir. Birçok finans araştırmacısı, Daniel Kahneman ve Amos Tversky'nin Beklenen Fayda Teorisi'ne karşı ortaya atmış oldukları Beklenti Teorisi'ni ve bu teorinin ardı sıra yapılan akademik çalışmaları bu araştırma alanının ortaya çıkışı olarak görmektedir. Ortaya çıkışı daha eskilere dayanmakla birlikte, 2002 yılında Daniel Kahneman (Tversky vefat ettiği için ödülü birlikte alamamışlardır) ile iktisat alanındaki deneysel çalışmaları sonucu Vernon L. Smith'in Nobel Ekonomi Ödülü almasının ardından davranışsal iktisat ve davranışsal finansın popüleritesinin arttığı, bu durumun kendisini akademik çalışmalarda da gösterdiği bilinmektedir.

Davranışsal finansın temel argümanlarından birisi, EPH'nin arbitrajın sınırsız ve risksiz olduğu görüşünün aksine; gerçek dünyada arbitrajın sınırlı ve riskli olduğu yönündedir (Gürünlü, 2011, s. 43). Shleifer (2000); Shleifer ve Vishny (1997)'e göre, EPH'nin varsayımları doğrultusunda gerçek dünyada arbitraj, sadece riskli değil, aynı zamanda "sınırlıdır". Davranışsal finans literatürü; davranışsal modellerin muhtemelen açıklayabileceği Etkin Piyasa Hipotezi'ndeki anomalilerin keşfedilmesi (De Bondt ve Thaler, 1985) ve klasik iktisadın rasyonel davranış teorileriyle çelişen bireysel yatırımcı davranışlarının tanımlanması (Odean, 1999) olarak iki ana bölüme ayrılmaktadır (Naveed vd., 2014, s. 68). Alanın önemli isimlerinden olan M.M. Pompian, davranışsal finansın bireysel yatırımcıların davranış biçimlerinden, piyasalarda ortaya çıkan ve geleneksel teorilerin açıklayamadığı anormal durumların izah edilmesine kadar birçok değişkenli finansal olayları araştırdığından, diğer bir deyişle; bireysel yatırımcıların ve tüm piyasanın iki önemli yönünü varsaydığından ötürü, geniş anlamda makro davranışsal finans, dar anlamda ise mikro davranışsal finans olarak bölümlendirmektedir (Pompian, 2006).

Mikro davranışsal finans; davranışsal finansın iki temel dayanağından biri olan yatırımcı davranışlarını, psikolojilerini ve ön yargılarını istatistiksel yöntemlerle ortaya koymaya çalışmaktadır. Bireysel yatırımcıların davranışlarını ve karar alma süreçlerinde karşılaştıkları çeşitli ön yargıları incelemektedir (Pompian, 2006). Mikro davranışsal finans, bireysel yatırımcıların klasik iktisat teorisinde öngörülen rasyonel aktörlerden onları ayıran davranışlarını ve ön yargılarını incelemektedir (Yılmaz, 2021). Makro davranışsal finans; bu çalışmanın ana konusunu oluşturan insanların davranış modelleri ile açıklanabilecek olan ve piyasalarda meydana gelen etkin piyasa hipotezinden sapmaları (anomalileri) izah etmeye çalışmaktadır. Bu açıdan bakıldığında makro davranışsal finans, borsalarda ortaya çıkan EPH'nin açıklayamadığı anomalileri tespit etmek ve açıklamak için psikoloji ile ilgili teorileri kullanan bir finans dalı olarak tanımlanabilir (Wouters, 2006). Bu çalışmada, davranışsal finansın makro kısmının çalışma alanını oluşturan anomalilerin takvimsel türlerinden haftanın günü anomalisi, ortaya çıkış sebepleri üzerinde de durularak araştırılmaya değer bulunmuştur.

2.2. Haftanın Günü Anomalisi

Gerçek dünyada; bilginin mevcudiyetinin, homojen beklentilerin ve sıfır işlem maliyetinin olduğu, yani hiçbir yatırımcının diğerinden daha iyi performans gösteremediği ve anormal getirilerin ortadan kaldırıldığı etkin bir piyasa bulmak pek olası değildir. Anomali, yaşamın finansal, sosyal ve kültürel boyutlarında görülebilen genel kabul görmüş esas ve ilkelerle uyumlu olmayan olağandışı bir davranış biçimini (Özmen, 1997) ifade etmektedir. Hisse senedi piyasası anomalileri ise, kapsamlı bir şekilde kabul görmüş standart finans teorileri ile açıklanamayacak olan deneysel sonuçlardır (Jassal ve Dhiman, 2016, s. 2534). Ampirik bir sonucu “rasyonelleştirmek” zorsa veya onu paradigma içinde açıklamak için mantıksız (irrasyonel) varsayımlar gerekiyorsa anormaldir ve bu olgu “anomali” olarak nitelendirilir (Thaler, 1987a, s. 198). Finansal piyasalarda ise standart finans teorileriyle açıklanamayan durumlar “anomali” adını almış ve davranışsal finans teorileriyle açıklanmaya çalışılmıştır.

Kapsamlı bir alan yazın taraması neticesinde çeşitli hisse senedi piyasalarında test edilmiş olan ve varlığı belgelenen normalden sapmaların takvimsel, kesitsel ve fiyat anomalileri olmak üç ana başlıkta toplandığı görülmektedir. Tablo 1’de yerli ve yabancı literatürde karşımıza çıkan anomali türleri yer almaktadır.

Tablo 1: Anomali Türleri

Takvimsel Anomaliler ⇒	<ul style="list-style-type: none">- Günlere İlişkin Anomaliler- Aylara İlişkin Anomaliler- Tatillere İlişkin Anomaliler- Diğer Özel Gün ve Haftalara İlişkin Anomaliler
Kesitsel Anomaliler ⇒	<ul style="list-style-type: none">- Firma Büyüklüğü Anomalisi- Fiyat/Kazanç Oranı Anomalisi- Piyasa Değeri/Defter Değeri Oranı Anomalisi- İhmal Edilmiş Firma Anomalisi
Fiyat Anomalileri ⇒	<ul style="list-style-type: none">- Aşırı Tepki Anomalisi- Düşük Tepki Anomalisi

Kaynak: Thaler (1987b); Özmen (1997); Daniel vd. (1998); Bildik (2000); Öztürkatalay (2005); Barak (2008); Ergün (2009); Elmas (2010); Kıyılar ve Akkaya (2020).

Dönemsel anomaliler, saatlik, günlük, aylık, yıllık, özel dönemler, belli dönemlerin öncesi ve sonrası şeklinde gerçekleşmekte olan normalden sapma biçiminde ortaya çıkan hisse senedi fiyat hareketleri olup, finans literatüründe oldukça merak edilen ve araştırılan en eski araştırma konularından birisidir. Dönemsel anomalilerin varlığı, belirli bir yatırım stratejisini benimseyen yatırımcıların dönemsel kalıpları kullanarak anormal getiri elde edebileceğini ima ettiğinden ötürü, EPH ile çelişmektedir (Muhammad ve Rahman, 2010).

Ampirik kanıtlar, haftanın son ve ilk işlem günlerindeki performansı arasında, haftanın diğer günleri ile karşılaştırıldığında önemli ölçüde daha güçlü bir ilişki olduğunu göstermektedir (Cross, 1973). Bu anormallik, literatürde “hafta sonu etkisi” ya da daha bilinen adıyla “*haftanın günü anomalisi (etkisi)*” olarak ifade edilmektedir. Haftanın günü anomalisi, gelişmiş ve gelişmekte olan borsalarda varlığına ulaşılan en popüler piyasa anomalilerinden birisidir. Haftanın günü anomalisi, en çok rapor edilen anomali olmasının yanı sıra, aynı zamanda ocak ayı anomalisi ile birlikte en kalıcı olanıdır (Dicle ve Hassan, 2007). Haftanın bazı işlem günlerindeki getirilerin diğerlerinden daha yüksek olduğu anlamına gelmekte olup (Marrett ve Worthington, 2008, s. 3), farklı finansal piyasalarda ve farklı dönemleri içeren biçimde kapsamlı bir şekilde incelenmektedir.

3. LİTERATÜR TARAMASI

Etkin piyasalar, yatırımcıların ortalamının üzerinde risk alınmaması durumunda ortalamının üzerinde getiri sağlayamayacağı piyasalardır (Malkiel, 2003, ss. 60–61). Etkin Piyasa Hipotezi’nde piyasa katılımcılarının rasyonel olduğu ve hisse senedi fiyatlarının rasyonel yatırımcıların arz ve talebine göre belirlendiği varsayılmaktadır. Dolayısıyla; hisse senedi fiyatları kesin olarak tahmin edilemez ve hisse senedi fiyatlarında takvimsel, firmalara

özgü ve yatırımcı tepkilerinin meydana getirdiği bir trendin olması mümkün değildir. Eğer piyasada bu tarz etkiler söz konusuysa; yatırımcılar anormal kazançlar elde edebileceklerdir. Bu durum, hisse senedi fiyatlarının geçmiş bilgilerden bağımsız olduğunu ileri süren zayıf formda piyasa etkinliğinin geçersiz olduğu anlamına gelecektir. Nitekim, finansal piyasalarda ve özellikle hisse senedi piyasalarında anomali olarak ifade edilen takvimsel, şirket kaynaklı ve yatırımcı tepkilerinden kaynaklı etkiler kaydedilmiştir. 20.yy'ın başlarında yapılan piyasa etkinliği ile tutarsız gözlemler, dünya genelindeki piyasalarda anormal davranışlar üzerine çok sayıda çalışmanın yayınlanmasına neden olmuştur (Branch ve Echevarria, 1991).

EPH ileri sürüldükten sonra çoğu profesyonel fon yöneticisinin piyasa genelindeki ortalamaların üzerinde performans gösterememesinden hareketle, öncelikle ABD finans sisteminin etkin olduğuna dair güçlü kanıtlar olduğu düşünülmüştür. Bununla birlikte yatırımcı rasyonalitesi fikri; şirket yöneticileri, profesyonel fon yöneticileri ve akademik topluluk dâhil olmak üzere uzunca bir süre şüpheyle karşılanmıştır. Bu durum beraberinde, hisse senedi getirilerinin haftanın gününe göre değişkenliğinin, davranışsal finans literatüründe en çok analiz edilen takvimselliklerden birisi olmasını getirmiştir. Çok sayıda çalışma, uluslararası borsalardaki günlük takvimsel etkiler için kanıtlar sağlamaktadır. Literatürde günlere ilişkin anomaliler, haftanın günü ve gün içi anomalisi olmak üzere iki başlık altında listelenmektedir. Bu çalışma, haftanın günü anomalisini ele aldığından ötürü literatür taramasında yalnızca bu anomaliye ilişkin örnekler yer verilmiştir. Tablo 2'de haftanın günü anomalisinin ilk örnekleri ve ABD piyasalarında varlığı belgelenen diğer anomali araştırmalarına ilişkin sonuçlar gösterilmektedir.

Tablo 2: ABD Piyasalarında Günlere İlişkin Anomali Örnekleri

Çalışma	Dönem	İçerik	Bulgu/Sonuç
Fields (1931)	1915-1930	Dow Jones Sanayi Endeksi (DJIA)	Hisse senedi getirilerinin haftanın son işlem gününde diğer günlere nazaran daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.
Cross (1973)	1953-1970	S&P's 500	Hisse senetlerinin haftanın ilk işlem gününde en düşük getiri, son işlem gününde en yüksek getiri elde ettiği sonucuna ulaşmıştır.
French (1980)	1953-1977	S&P's 500	Cross (1973) ile aynı sonuçları elde etmiştir.
Keim ve Stambaugh (1984)	1928-1982	S&P's 500	Hisse senetlerinin haftanın ilk işlem gününde en düşük getiri, son işlem gününde en yüksek getiri elde ettiği sonucuna ulaşmışlardır.
Cornell (1985) ile	1982-1984	ABD Hazine Bonosu, Tahvil	Haftanın günü anomalisinin sadece hisse senedi piyasasında değil bu

Dyl ve Maberly (1986)	1982-1985	ve Vadeli İşlem Piyasası	piyasalarda da mevcut olduğu sonucuna ulaşmıştır.
Abraham ve Ikenberry (1994)	1963-1991	New York Borsası (NYSE)	Cuma günleri getiri negatif ise ilk pazartesi yüzde 80 negatif; cuma günleri pozitif ise ilk pazartesi yüzde 11 oranında pozitif getiri elde edildiğini tespit etmişlerdir.
Berument ve Kıymaz (2001)	1973-1997	S&P's 500	Sadece getiri açısından değil, aynı zamanda volatilité olarak da haftanın günü anomalisinin var olduğunu (en düşük getiri pazartesi, en yüksek volatilité cuma) tespit etmişlerdir.

Uluslararası finasta en iyi belgelenmiş deneysel düzenliliklerden biri, tarihsel hisse senedi getirilerinde takvimsel etkilerin varlığıdır (Winkelried ve Iberico, 2018, s. 1). Dönemsel anomalilerin gücü zamanla değişse de (azalsa da), bazı araştırmalar uzun vadede anormal getiri elde etmek için kullanılacaklarını doğrulamaktadır. Anomaliler, sadece bir menkul kıymette ya da bir bütün olarak piyasada meydana gelebilmektedir. Tablo 3'te dünyanın çeşitli kıtalarında yer alan borsalardan haftanın günü anomalisine ilişkin kanıtlar gösterilmektedir.

Tablo 3: Dünya Borsalarından Günlere İlişkin Anomali Örnekleri

Çalışma	Dönem	İçerik	Bulgu/Sonuç
Winkelried ve Iberico (2018)	1995-2014	Latin Amerika (Peru, Şili, Arjantin, Kolombiya, Brezilya ve Meksika) Borsaları	En düşük getiri ortalamasına sahip olan günün pazartesi olduğunu tespit etmişlerdir.
Aggarwal ve Rivoli (1989)	1976-1988	Hong Kong, Singapur, Malezya ve Filipinler Borsası	Ocak ayı ve haftanın günü anomalisinin (batı ile olan saat farkından ötürü salı günleri) varlığına ulaşmışlardır.
Ariss vd. (2011)	1994-2008	Körfez İşbirliği Konseyi Ülkelerinin Borsaları	Haftanın son işlem günü çarşamba günü olduğundan ötürü çarşamba günleri en yüksek getirinin elde edildiğini tespit etmişlerdir.
Barone (1990)	1975-1989	İtalya-Milano Borsası	Haftanın günü, tatil ve ay dönümü anomalisinin varlığına ulaşmıştır.

Dubois ve Louvet (1996)	1969-1992	Çeşitli kıtalardan dokuz farklı ülke (ABD, Japonya, İngiltere, İsviçre, Hong Kong, Almanya, Avustralya, Fransa, Kanada) borsası	Haftanın ilk işlem günü negatif, son işlem günü pozitif ortalama getiri elde edildiğini tespit etmişlerdir.
Özmen (1997)	1981-1993	Asya, Avrupa, Avustralya ve Amerika kıtasından 19 ülke borsası	Analiz edilen 19 ülke borsasının 18'inde cuma günleri en yüksek getirinin, 11'inde pazartesi günleri en düşük ortalama getirinin var olduğunu tespit etmiştir.
Kıymaz ve Berument (2003)	1988-2002	Gelişmiş ve gelişmekte olan seçili ülke borsası	Haftanın günü anomalisinin hem getiri hem de oynaklık açısından var olduğunu tespit etmişlerdir.

Farklı menkul kıymetlerin anormal getiri davranışlarını incelemek zor olduğundan, takvimsel anomalileri test eden çalışmalar genellikle endeksler özelinde yapılmaktadır. Genel olarak, piyasa getirileri üzerinde haftanın günü anomalisine dair çok sayıda kanıt söz konusudur. Tablo 4'te Borsa İstanbul'da¹ haftanın günü anomalisinin varlığına ulaşan bazı çalışmalar gösterilmektedir.

Tablo 4: Borsa İstanbul'dan Günlere İlişkin Anomali Örnekleri

Çalışma	Dönem	Bulgu/Sonuç
Balaban (1995)	1988:1-1994:8	Haftanın günü anomalisinin mevcut olduğunu tespit etmiştir. Cuma günleri en yüksek, pazartesi günleri en düşük getiri ortalamasının ortaya çıktığı sonucuna varmıştır.
Bildik (2000)	1988-1999	Haftanın en yüksek getirisinin cuma günleri edildiğini (diğer günlerin ortalamasından yüzde 81 daha fazla) tespit etmiştir.
Berument vd. (2004)	1986-2003	Pazartesi günleri en düşük getiri en yüksek oynaklık, cuma günleri en yüksek getiri elde edildiğini tespit etmişlerdir.
Dicle ve Hassan (2007)	1987-2005	ARCH modelleri kullanarak tüm endekslerde gerçekleştirdikleri analiz neticesinde pazartesi günleri düşük, Perşembe ve cuma günleri pozitif anormal getiri olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

¹ 30 Aralık 2012 tarihli 28513 sayılı kararın Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmesi ile birlikte 'İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın ismi "Borsa İstanbul" olarak değiştirilmiş ve düzenlenmiştir. Dolayısıyla söz konusu tarihten önce yapılan çalışmalarda Borsa İstanbul (BIST) ifadesi yerine İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) ifadesi yer almaktadır. Bu çalışmada; 2013 yılı öncesi ve sonrası yapılan ilgili çalışmalar incelenirken, çalışmanın bütünlüğünün korunmasını sağlamak amacıyla Borsa İstanbul olarak sınıflandırılmıştır.

Aktaş ve Kozoğlu (2007)	2001-2007	Veri setindeki değişikliğe rağmen çeşitli alt endekslerde Dicle ve Hassan 'ın (2007) çalışmasıyla aynı sonuca ulaşımlardır.
Atakan (2008)	1987-2008	ARCH-GARCH modelleri yardımıyla yapmış oldukları analiz neticesinde Dicle ve Hassan (2007) ile Aktaş ve Kozoğlu (2007) çalışmalarının bulgularına erişmiştir.
Güç vd. (2016)	2002-2013	BIST 100 endeksinde ARCH, GARCH ve OLS metodunu kullanarak ayrı ayrı analiz gerçekleştirmiş ve anlamlı bir perşembe-cuma yüksek getirisinin var olduğunu tespit etmişlerdir.

Tablolarda yer verilen bu gözlemler, mikro düzeyde iktisadi karar vermeyi etkileyen insan davranışının psikolojik yönlerini açıklamaya çalışan davranışsal finansın, makro kısmının gelişimine katkıda bulunmaktadır. Sadece piyasa etkinliği değil, standart finansın bir diğer varsayımı olan yatırımcı rasyonelitesi de hisse senedi piyasalarında anomalilerin varlığını araştıran çalışmaların sayısının artmasıyla karşı karşıyadır. Nitekim öyle olmuştur ve zaman içinde toplanan kanıtlar, hisse senedi getirilerinin sabit kalmadığını ve piyasaların çok sayıda anomalinin varlığıyla dolu olduğunu göstermiştir.

Haftanın günü anomalisinin nedenlerini açıklamaya yönelik olarak yapılan çalışmalarda iki ana görüşün ortaya çıktığı görülmektedir. **Birincisi**, haftanın günleri ilerledikçe yatırımcıların iyimserliklerinin artacağını ve haftanın son işlem günü olan cuma gününde en yüksek getirinin sağlanacağını ileri süren “Mavi Pazartesi (Blue Monday)” hipotezidir. **İkincisi** ise; firmaların yapacakları bildirimlerin/ilanların zamanlarını, ilanın olası etkilerini yumuşatacak biçimde, kötü haberleri haftanın sonunda ve kapanış saatine doğru yapmaları, dolayısıyla haberin etkisinin bir sonraki hafta ilk işlem günü olan pazartesi günlerinde görülmesi şeklindeki “ilan etkisidir” (Pettengil ve Buster, 1994, ss. 81–82; Güngör, 2003, s. 115). Bu çalışmada, literatürdeki bulgulardan ve söz konusu iki ana görüşten hareket edilerek Borsa İstanbul’da pazartesi günü anomalisinin varlığı araştırılmaktadır. Benzer içerikli çalışmalardan farklı olarak, anomalinin varlığı muhtemel iki nedeni ile birlikte ele alınmaktadır. Beklendiği üzere, haftanın ilk işlem günlerinde haftanın diğer günlerine kıyasla daha düşük işlem hacmi ve haftanın son işlem gününde haftanın diğer günlerine kıyasla daha fazla kamuyu aydınlatma platformu (KAP) bildirim yapıp yapılmadığı incelenmektedir.

4. ANALİZ

Çalışmanın bu kısmında araştırma hakkında teknik bilgilere yer verilmiş ve analiz bulguları gösterilerek, elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir.

4.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, Borsa İstanbul’da haftanın günü (pazartesi) anomalisinin var olup olmadığını test etmek ve olası bir etkiyi getiri, işlem hacmi ve KAP bildirimleri çerçevesinde incelemektir. Bu amaç kapsamında, 2010:1-2021:12 dönemleri arasında Borsa İstanbul’un tümünü yansıtmaya özelliğinden hareketle BIST 100 (XU100) endeksi getirisi, BIST Tüm (XUTUM) işlem hacmi ve Borsa İstanbul’da işlem gören tüm şirketlerin KAP bildirimleri analiz edilmiştir. Çalışmanın yanıt aradığı temel sorular ve araştırma hipotezleri şu şekildedir:

- BIST 100 Endeksi’nde 2010:1-2021:12 dönemleri arasında bir takvimsel/dönemsel anomali olan “pazartesi günü anomalisi/etkisi” var mıdır?
- Pazartesi günü anomalisi, literatürdeki ortaya çıkış nedenlerinden birisi olarak ileri sürülen şirket haberleri/bildirimleri ve işlem hacmi göstergeleri ile ilişkili midir?
- Borsa İstanbul analiz edilen dönemler itibariyle zayıf formda etkin midir?

a- H_0 : BIST 100 Endeksi’nde 2010:1-2021:12 dönemleri arasında pazartesi günleri gerçekleşen getiri ortalaması ile haftanın diğer günlerindeki getiri ortalaması arasında anomali derecesinde bir oynaklık farklılığı bulunmamaktadır.

b- H_0 : Pazartesi günü anomalisi, literatürdeki ortaya çıkış nedenlerinden birisi olarak ileri sürülen şirket haberleri/bildirimleri ve işlem hacmi göstergeleri ile ilişkili değildir.

c- H_0 : Borsa İstanbul analiz edilen dönemler itibariyle zayıf formda etkindir.

Bu çalışma, bir takvimsel anomali olan haftanın günü anomalisinin varlığını BIST 100 endeksi özelinde araştırmaktadır. Buna ek olarak, ulusal ve uluslararası yazında anomalinin ortaya çıkış nedenleri olarak gösterilen haftanın ilk işlem günündeki düşük işlem hacmi ve haftanın son işlem günü ve ardından yapılan yoğun KAP bildirimlerinin geçerli bir izah olup olmadığını da incelemektedir.

Bu anlamda, anomaliyi endeks getirisi volatilitesi ışığında otoregresif koşullu değişen varyans modelleri (ARCH) ile test ederek Borsa İstanbul'un zayıf formda etkin olup olmadığını araştırıyor olması ve olası nedenlerinin geçerliliği üzerinde duruyor olması çalışmanın önemini göstermektedir.

4.2. Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Piyasa anomalilerinin davranışsal finans bağlamında ele alındığı bu çalışmada, takvimsel anomali olarak pazartesi günlerinin getiri volatilitesi haftanın diğer işlem günleri ile simetrik ve asimetric modeller yardımıyla karşılaştırılmaktadır.

Bu kapsamda, Borsa İstanbul'un geneline yansıtması özelliğinden hareketle BIST 100 Endeksi getiri verileri analiz için tercih edilmiştir. İlgili endeksin 2010:1-2021:12 dönemleri arasındaki (toplam 2763 günlük kapanış verisi) pazartesi günlerinde takvimsel anomali olarak nitelendirilebilecek düzeyde bir normalden sapmanın meydana gelip gelmediği araştırılmıştır.

Çalışmada sadece anomalinin var olup olmadığı araştırılmamakta, aynı zamanda anomalinin muhtemel nedenleri üzerinde durulmaktadır. Bu kapsamda;

- Borsa İstanbul'un tamamı için 2020 ve 2021 dönemlerine ilişkin tüm işlem günlerine ve haftalık ortalamalarına ait işlem hacmi tutarları elde edilmiş ve haftanın ilk işlem günlerinde gerçekleşen işlem hacmi, haftalık işlem hacmi ortalamasıyla karşılaştırılmıştır.
- KAP'a yapılan tüm bildirim tiplerinde (özel durum açıklaması, finansal rapor ve diğer bildirimler) 2020 ve 2021 dönemlerine ilişkin günlük bildirim sayıları elde edilmiş ve haftanın son işlem günü yapılan bildirim sayıları, haftalık ortalama bildirim sayısıyla karşılaştırılmıştır.

4.3. Çalışmanın Veri Seti ve Metodolojisi

Çalışmada analiz için ihtiyaç duyulan veriler; BIST 100 Endeksi günlük kapanış değerleri, Borsa İstanbul'un tamamı için günlük toplam işlem hacmi tutarları ve Borsa İstanbul'un tamamı için tüm bildirim tiplerine göre KAP'a yapılan günlük bildirim sayılarıdır. BIST 100 Endeksi'nin 2010:1-2021:12 dönemine ilişkin günlük kapanış verileri TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden (EVDS) edinilmiştir. 2020 ve 2021 yıllarında Borsa İstanbul'un tümünde gerçekleşen günlük işlem hacmi Borsa İstanbul Data Store'dan elde edilmiştir. Son olarak, Borsa İstanbul'a kote olan bütün şirketlerin 2020 ve 2021 yıllarında yapmış oldukları tüm bildirimlerin sayıları Kamuyu Aydınlatma Platformu resmî web sayfasından edinilmiş ve haftanın günlerine göre tasnif edilerek analize dâhil edilmiştir.

Geleneksel zaman serisi modelleri, sabit varyans varsayımını savunmaktadır. Oysa ki volatilité, günümüzde finansal değişkenler için varyansın sabit olduğu varsayımı büyük ölçüde geçerliliğini yitirmiştir. Finansal piyasalarda menkul kıymetlerin fiyatları, genellikle büyük ve zamanla değişen şoklarla sarsılmaktadır. Günlük borsa getirileri gibi yüksek frekanslı veriler için bir dönemlik tahmin hatasının koşullu varyansının artık sabit (homoskedastik) değil, zamanla değişen (heteroskedastik) olduğu düşünülmektedir (Neusser, 2016, s. 167). Bu nedenle değişen varyans modellemesine olanak sağlayan çeşitli ekonometrik yöntemler geliştirilmiş ve doğrusal zaman serileri yerine doğrusal olmayan zaman serisi teknikleri kullanılmaya başlanmıştır (Çalışkan Çavdar ve Aydın, 2017, s. 698). İlk olarak Engle (1982) tarafından Otoregresif Koşullu Değişen Varyans (ARCH) Modeli ortaya atılmıştır. Ardından Bollerslev (1986), Engle'nin modelinden yola çıkarak Genelleştirilmiş Otoregresif Koşullu Değişen Varyans (GARCH) Modeli'ni ileri sürmüştür. Daha sonra Nelson (1991), Üssel Genelleştirilmiş Otoregresif Koşullu Değişen Varyans (EGARCH) Modeli'ni, bundan üç yıl sonra Zakoian (1994), asimetric bir model olan Eşik Deęerli Genelleştirilmiş Otoregresif Koşullu Değişen Varyans (TGARCH) Modeli'ni alanyazına kazandırmıştır. BIST 100 endeksi özelinde 2010:1-2021:12 dönemleri arasında pazartesi günü anomalisinin varlığı otoregresif koşullu değişen varyans modelleri (ARCH) yardımıyla test edilmiştir. Simetric modellerden 2 ARCH ve GARCH, asimetric modellerden EGARCH ve TGARCH modelleri test edilerek en uygun tahmin modeli belirlenmiş ve pazartesi günleri ortaya çıkan getiri volatilitesi, haftanın diğer günleri ile karşılaştırılarak anomalinin var olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Volatilité tahminlemede Eviews 12 ekonometrik analiz programı kullanılmıştır. Ayrıca, anomalinin muhtemel nedenleri üzerinde durulmuş ve pazartesi günleri ortaya çıkan işlem hacmi ile Cuma ve hafta sonları yapılan KAP bildirimleri haftanın diğer günleri karşılaştırılmıştır.

4.4. Pazartesi Anomalisine İlişkin Bulgular

Çalışmada, simetric otoregresif koşullu değişen varyans modellerinden ARCH ve GARCH modelleri ile asimetric otoregresif koşullu değişen varyans modellerinden olan EGARCH ve TGARCH modelleri kullanılarak BIST 100 endeksindeki volatilité modellenmesi incelenerek, volatilitenin

² Koşullu değişen varyans modelleri, kaldıraç etkisini dikkate alıp almaması bakımından simetric ve asimetric olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. *Simetric modeller*, piyasaya gelen olumlu/olumsuz şokların etkilerinin volatilitede aynı tür bir etki yarattığını ileri sürerken; *asimetric modeller*, piyasaya gelen olumlu/olumsuz şokların etkilerinin volatilitede aynı tür bir etki yaratmadığını, olumsuz şokların volatilitede daha çok bir etki yarattığını ileri sürmektedir (Karabacak vd., 2014, s. 84).

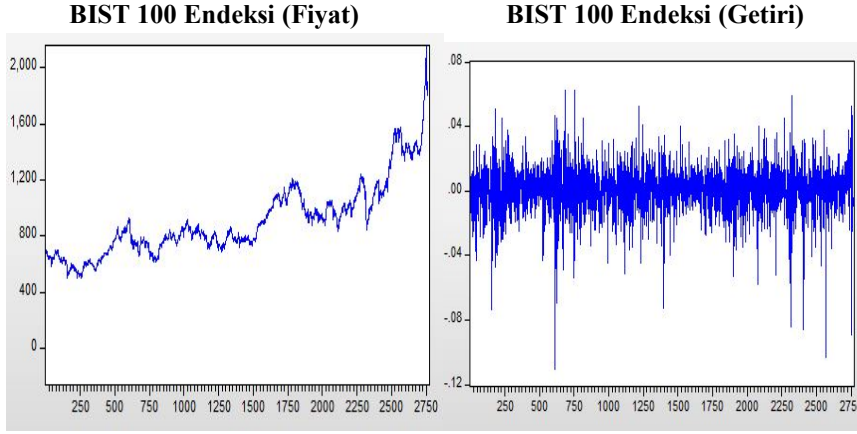
varlığına ulaşılması durumunda bu durumun Pazartesi günleri gerçekleşen düşük işlem hacmi ve/veya cuma günü ile hafta sonları KAP'a yapılan haftalık ortalamanın üzerindeki bildirimlerden kaynaklanıp kaynaklanmadığı araştırılmaktadır.

Bu kapsamda ilk olarak, BIST 100 endeksinin 2010:1-2021:12 dönemleri arasındaki fiyat ve getiri serisinin tanımlayıcı istatistiklerine ve normallik dağılımına, ardından da bir finansal zaman serisinin güvenilir bulgulara ulaşmak için kullanılabilirliğinin olmazsa olmaz şartı olan birim kök içermeme şartını yerine getirip getirmediğine bakılmıştır. Tablo 5'te BIST 100 endeksinin ilgili döneme ilişkin günlük kapanışlara ve getirilere ait tanımlayıcı istatistikleri yer almaktadır.

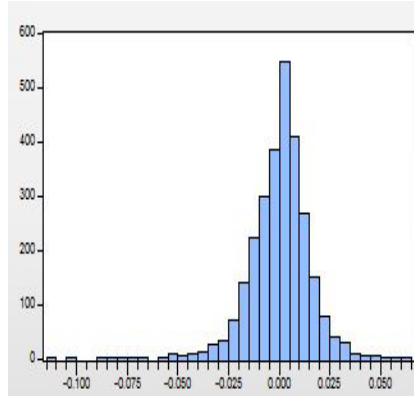
Tablo 5: BIST 100 Endeksi Günlük Kapanışların ve Getirilerin Tanımlayıcı İstatistikleri

	Kapanış	Getiri
Ortalama	909	0.000366
Medyan	838	0.001082
Maksimum	2279	0.062277
Minimum	496	-0.110542
Standart Sapma	264.6594	0.014567
Çarpıklık	1.231036	-0.890964
Basıklık	4.899408	8.501038
Jarque-Bera İstatistiği	1111.193	3848.005
Olasılık	0.000000	0.000000
Gözlem Sayısı	2763	2763

BIST 100 endeksinin fiyat ve getiri serisi için gerçekleştirilen tanımlayıcı analizler neticesinde fiyat serisinin 909, getiri serisinin ise 0,000366 ortalamaya sahip olduğu hesaplanmıştır. Getiri serisinde basıklık katsayısının kritik değer olan 3'ün üzerinde gerçekleşmesi serinin dik olduğunu, getiri serisinin çarpıklık katsayısının -0.890964 olarak belirlenmesi serinin sağ kuyruğunun daha uzun olduğunu göstermektedir. Jarque-Bera istatistiği değeri kapanış ve getiri serisinin her ikisi içinde kritik değerden (5'ten) büyük ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu için serinin normal dağılmadığı görülmektedir. Belirtilen hususlar aynı şekilde fiyat ve getiri serisinin zamanla değişimin ve normalliğinin ortaya konduğu Grafik 1'de gösterilmektedir.

BIST 100 Endeksi (Normallik)

Grafik-1: BIST 100 Endeksi Fiyat ve Getiri Serisinin Zamanla Değişimi ile Normallik Dağılımı

BIST 100 endeksi getiri serisinin durağanlığını test etmek amacıyla ilk olarak Korelogram Q Testi grafiği ile otokorelasyon (Autocorrelation-AC) ve kısmi otokorelasyon (Partial Autocorrelation-PAC) katsayıları 50 gecikmeye kadar hesaplanmıştır. AC ve PAC değerlerinin % 5 anlamlılık düzeyinde test istatistiği aralığında olduğu, dolayısıyla getiri serisinin durağan olduğu tespit edilmiştir. Varılan bu kanıyı güçlendirmek amacıyla seriye birim kök testi uygulamanın doğru olacağı düşünülmüştür. BIST 100 endeksi getiri serisinde, ARMA modelinin belirlenebilmesi için gerekli olan serilerin birim kök içermemesi/durağan olması şartının sağlanıp sağlanmadığını tespit etmek amacıyla hem geleneksel hem de yapısal kırılmayı dikkate alan birim kök testleri uygulanmıştır. Benzer çalışmalarda da sıklıkla tercih edilen PP, ADF ve KPSS birim kök testlerine ait sonuçlar Tablo 6’da gösterilmektedir.

Tablo 6: Endeks Getirisinin Birim Kök Testi Sonuçları

Testler	Değerler
Philips-Perron (PP)	Sabitli -52.861 (0.0001)*
	Sabitli-Trendli -52.885 (0.0000)*
Augmented Dickey-Fuller (ADF)	Sabitli -34.799 (0.0000)*
	Sabitli-Trendli -34.817 (0.0000)*
Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin (KPSS)	Sabitli 0.128 (0.739)*
	Sabitli-Trendli 0.033 (0.216)*

Not: Parantez içindeki değerler ADF testi için Schwarz bilgi kriteri, PP testi için Bartlett Kernel ve Newey-West Bandwith kriteri kullanılarak elde edilen olasılık değerlerini göstermektedir. KPSS testi için ise, %1 anlamlılık düzeyinin asimptotik kritik değerini göstermektedir. * simgesi %1 düzeyindeki anlamlılığı ifade etmektedir. Tüm testler düzeyde durağanlık değerlerine aittir.

BIST 100 Endeksi getiri serisinin her üç birim kök testine göre, hem sabitli hem de sabitli-trendli modellerde seviyesinde durağan oldukları, diğer bir deyişle birim kök içermedikleri tespit edilmiştir. ARMA modelinin belirlenebilmesi için gerekli olan serilerin durağanlık koşulunun sağlanmasının ardından, ARCH ailesi modellerinin uygulanabilmesi için bir diğer koşul olan seride ARCH etkisinin varlığının tespit edilmesine geçilmiştir. ARCH etkisi varlığının test edilmesi amacıyla ARCH-LM testi gerçekleştirilmiştir. Bu testin ilk adımı olan uygun ortalama denklemin belirlenmesi amacıyla çalışmadaki verilerin analizinde Otoregresif Hareketli Ortalama (Autoregressive Moving Average-ARMA) yöntemi en küçük kareler metoduyla birlikte kullanılmıştır. Analiz için seçilmiş olan bağımlı değişkenin değeri (endeks getiri serisi) değişkenin geçmiş dönemdeki değerleriyle açıklanabiliyorsa, bu süreç AR (p) süreci olarak açıklanmaktadır. Bağımlı değişkenin değeri hata teriminin geçmiş değerleriyle açıklanabiliyorsa, bu süreç MA (q) süreci olarak açıklanmaktadır (Asteriou ve Hall, 2016). Analiz kapsamında her otoregresyon (AR, p) ve hareketli ortalama süreci (MA, q) 5. dereceye kadar sınanmış (p = 0,1,2,3,4,5 ve q = 0,1,2,3,4,5) ve en uygun ARMA modeli seçiminde modeller arasında veri kaybının en az olacağı, diğer bir deyişle; SC (Schwarz Criteria) bilgi kriteri en küçük olanın seçimi yapılmıştır. Modeller arasında minimum SC bilgi kriteri değerine sahip olan modelin BIST 100 endeksinde AR: 0, MA: 0 (ARMA (0,0)) modeli olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada BIST 100 endeksi için uygun volatilité modeli, getirileri sadece bir sabit üzerinde (c) regres etmekle elde edilecektir. Uygun ortalama denklemin belirlenmesinin ardından seride ARCH etkisinin varlığının araştırılmasına geçilmiştir.

Klasik bir regresyon modelinde hataların varyansının sabit (homoscedasticity) olduğu varsayılır. Eğer hataların varyansı değişen varyans (heteroscedasticity) ise, klasik regresyon modeli sonuçları yanlış tahmin yapacaktır ve standart hata tahminleri yanlış hesaplayacaktır (Sarıkovanlık vd., 2019, s. 149). Dolayısıyla kurulacak olan modeldeki varsayımdan sapmaların test edilmesi gerekmektedir. Tablo 7’de 1, 2, 5 ve 10 gecikmeye ait heteroskedastisite testinin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 7: ARCH–LM Değişen Varyans (Heteroskedastisite) Testi Sonuçları

Gecikme Uzunluğu	Değişkenler	Değerler
1	F İstatistiği (F Olasılık)	0.0555 (0.0813)
	Gözlem Sayısı * R ² (Ki-Kare Olasılık)	0.0555 (0.0813)
2	F İstatistiği (F Olasılık)	29.7433 (0.0000)
	Gözlem Sayısı * R ² (Ki-Kare Olasılık)	58.2919 (0.0000)
5	F İstatistiği (F Olasılık)	26.6498 (0.0000)
	Gözlem Sayısı * R ² (Ki-Kare Olasılık)	127.3624 (0.0000)
10	F İstatistiği (F Olasılık)	15.1322 (0.0000)
	Gözlem Sayısı * R ² (Ki-Kare Olasılık)	143.9710 (0.0000)

ARCH-LM testi ile modelin hata teriminin standart varyans varsayımına uygunluğu belirlenmeye çalışılmıştır. ARCH-LM testinde; Ho hipotezi eşvaryanslılık (homoscedasticity) vardır ($\beta_1 = \beta_2 = \dots \beta_n = 0$) ifade etmektedir. Yokluk hipotezinin reddedilmesi, ARCH etkisinin varlığını göstermektedir (Engle, 1982). Seriyeye ait tüm gecikmelerde gözlem sayısı * R² değerinin F istatistiğinden büyük ve olasılık değerinin 0.10’dan düşük ve anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla serilerde sabit varyans olduğunu/ARCH etkisinin olmadığını (yüksek mertebeden otokorelasyon yoktur) ifade eden yokluk hipotezi reddedilmiş ve ortalama eşitliğinde anlamlı ARCH etkisinin varlığı ispatlanmıştır. BIST 100 endeksi için 10 gecikmeye kadar getiri serisinde değişen varyans sorunu olduğu tespit edilmiştir. Test sonucu, getiri serisinde anlamlı bir ARCH etkisi olduğunu ve bu etkinin giderilmesi gerektiğini göstermiştir.

ARCH etkisinin varlığı, denklemde varsayımdan sapmanın olduğu anlamına gelmektedir. Tıpkı bu çalışmanın bulgularında olduğu gibi bir modelde hem otokorelasyon hem de ARCH etkisi varsa; bu durum, modelin artık koşullu değişen varyans modeli olarak tahmin edilmesi gerektiğini gösterir. Çalışmada bu noktada otokorelasyon ve değişen varyans söz konusu olduğundan sorunu ortadan kaldırmaya yönelik olarak varyans ve kovaryansın zaman içinde değişmesine izin veren ARCH ailesi modellerinin analiz için seçilmesindeki doğruluk ve uygunluk görülmüştür. Bu nedenle sonraki aşamada BIST 100 endeksi borsa getirisinin koşullu varyansını diğer bir deyişle oynaklığını hesaplamak adına en uygun ARCH/GARCH modeli bulunacaktır.

İstatistiksel özellikleri belirlenen, durağanlaştırılan, uygun ARMA (p,q) modelleri bulunarak ortalama denklemi oluşturulan ve ARCH etkisinin varlığı kabul edilen seriler için en uygun oynaklık modelleri tahmin edilmiştir. Serinin volatilitésinin belirlenmesi için ARCH, GARCH, EGARCH ve TGARCH modellerinden faydalanılmıştır. Bu kapsamda literatürde en çok kullanılan $p=1,2,3$ $q=1,2,3$ gecikme değerleri tercih edilmiştir. ARCH etkisinin ortadan kalkması gerektiğinden dolayı, öncelikle tüm modellerde hata ve hata karelerinin geçmiş değerler ile otokorelasyona sahip olup olmadığını test etmek amacıyla 30 gecikmeye kadar Korelogram-Q testleri ve yine tüm modellerde “2” gecikme uzunluğu için ARCH-LM testi yinelenmiştir. Olasılık değerlerine bakılmış ve 0.05’in üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla BIST 100 endeksi özelinde tüm testlerde ARCH etkisinin ortadan kalktığı, denklemdeki varsayımdan sapmaların düzeltildiği ve bu nedenle uygun modellerin ARCH (1), GARCH (1,1), EGARCH (1,1) ve TGARCH (1,1) olduğu görülmüştür. ARMA modeli doğrultusunda volatilité tahmin modelleri sınanmış ve katsayılar hesaplanmıştır. Sonrasında volatilité modelleri, AIC, SC ve Log likelihood kriterlerine göre karşılaştırılarak tüm endeksler için ayrı ayrı en uygun model tespit edilmiştir. Analizi gerçekleştirilen seri için *en düşük* Akaike (AIC) ve Schwarz (SC) bilgi kriteri ile *en yüksek* Log likelihood değerine sahip oynaklık modelinin **EGARCH (1,1)** modeli olduğu tespit edilmiştir.

Uygun modelin tespit edilmesinin ardından, haftanın günlerindeki farklılıkların endeks getiri serisinde takvimsel anomali boyutunda bir volatilité sergileyip sergilemediği tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, 2010:1-2021:12 dönemleri arasındaki tarihlerde pazartesi günlerine denk gelen tarihlere “1” (bu durum çarşamba günleri hariç haftanın diğer günleri için de yapılmıştır), diğer işlem günlerine ise “0” biçiminde kukla (gölge) değişkenler (dummy variable) oluşturulmuştur. Oluşturulan kukla değişkenler analize dâhil edilmiş, ortalama ve varyans denklemi oluşturulmuştur. Pazartesi günlerinde EGARCH (1,1) modeline göre BIST 100 endeksi getiri serisinde bir anomali ortaya çıkıp çıkmadığını test etmek

için oluşturulan ortalama (Denklem (1)) ve varyans denklemi (Denklem (2)) aşağıdaki gibidir.

$$R_t = \alpha_1 D_{\text{pazartesi}} + \alpha_2 R_{t-1} + \varepsilon_t \quad (1)$$

$$\ln(\sigma_t^2) = \omega + \beta \ln(\sigma_{t-1}^2) + \gamma \left(\frac{\varepsilon_{t-1}}{\sigma_{t-1}} \right) + \alpha \left(\frac{|\varepsilon_{t-1}|}{\sigma_{t-1}} \right) + \theta D_{\text{pazartesi}} \quad (2)$$

Tablo 8’de analize dâhil edilen kukla değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı olması durumunda bir anomali meydana getirdiğinin kabul edileceği, BIST 100 endeksi getiri serisinin volatilité hesaplamalarında parametreleri kullanılacak olan EGARCH (1,1) asimetrik volatilité modelinin tahmin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 8: Haftanın Günü Anomalisine/Etkisine İlişkin EGARCH (1,1) Modeli Tahmin Sonuçları

Değişken	Katsayı	Olasılık
c	-0.000456	0.0324**
DPAZARTESI	0.001284	0.0807***
DSALI	0.000973	0.1832
DPERSEMBE	0.001320	0.0586***
DCUMA	0.001051	0.0912***
Varyans Denklemi		
LOG(GARCH) = C(6) + C(7)*ABS(RESID(-1) / @SQRT (GARCH (-1))) + C(8)*RESID(-1)/SQRT(GARCH(-1)) + C(9)*LOG(GARCH (-1)) + C(10)*DPAZARTESI + C(11)*DSALI + C(12)*DPERSEMBE + C(13)*DCUMA		
ω (c(6))	-1.124356	0.0000*
α (c(7))	0.219390	0.0000*
γ (c(8))	-0.082672	0.0000*
β (c(9))	0.908604	0.0000*
θ (c(10))	-0.061208	0.0000*
θ (c(11))	0.092482	0.0610***
θ (c(12))	0.263153	0.0011*
θ (c(13))	-0.090115	0.1563
AIC	-5.742009	
SC	-5.714094	
Log Likelihood	7931.231	

Modelin tahmin sonuçlarının elde edilmesinin ardından, serideki ARCH etkisinin giderilmiş olma koşulunun sağlanıp sağlanmadığına bakılmış, bu kapsamda değişen varyans ve otokorelasyon testleri uygulanarak yapılan modelleme sonucunda artık değerlerinde yer alan ARCH etkisinin giderildiği tespit edilmiştir. Değişen varyans testi sonucunda, F istatistiği ve Gözlem sayısı* R² katsayılarının tüm gecikme uzunluklarında olasılık değerlerinin 0.05'ten yüksek olduğu tespit edilmiş, dolayısıyla sabit varyans varsayımının geçerli olduğu ve ARCH etkisinin modellendiği görülmüştür. Otokorelasyon sorununun test edilmesi için 10 gecikme uzunluğuna kadar korelogram grafiği katsayılarına bakılmıştır. Tüm gecikmelerde ilgili katsayıların olasılık değerlerinin 0.05'ten büyük olduğu, dolayısıyla tıpkı değişen varyansta olduğu gibi otokorelasyon sorununun da giderildiği görülmüştür.

Tablo 8'de yer alan ortalama denkleme ilişkin bulgular incelendiğinde, salı günü dışındaki kukla değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Varyans denklemi bulguları incelendiğinde, pazartesi günleri ortaya çıkan volatilitiyi temsil eden $\theta(c(10))$ katsayısının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif olduğu, diğer bir deyişle, pazartesi anomalisinin var olduğu tespit edilmiştir.

4.5. İşlem Hacmi Verileri Işığında Pazartesi Anomalisi

Davranışsal finans literatürü, olası bir pazartesi anomalisinin muhtemel iki nedeni olabileceği üzerinde yoğunlaşan görüşler barındırmaktadır. Bu çalışmanın, haftanın günü etkisini araştıran benzer çalışmalardan ayrılan en temel özelliği, hisse senedi piyasalarındaki bu normalden sapmayı ortaya koymakla kalmayıp, muhtemel nedenlerini de irdeliyor ve rakamlarla ortaya koymaya çalışıyor olmasıdır.

BIST 100 endeksinde net bir pazartesi anomalisinin var olduğunun tespit edilmesinin ardından, Borsa İstanbul'da 2020 ve 2021 yılları arasında pazartesi günleri gerçekleşen hisse senedi alım ve satım toplamından oluşan toplam işlem hacmi tutarının haftanın diğer günlerine göre izlediği seyir ortaya konmaya çalışılmıştır. Böylelikle pazartesi günleri literatürden hareketle beklendiği üzere haftanın diğer günlerine kıyasla daha düşük bir işlem hacminin gerçekleşip gerçekleşmediği ortaya konmuştur. Tablo 9'da 2020 yılında Borsa İstanbul'un tamamında ve pazartesi günleri gerçekleşen işlem hacmi tutarları karşılaştırmalı olarak gösterilmektedir.

Tablo 9: BIST TİM (XUTUM) Endeksi Haftalık İşlem Hacmi Ortalaması ve Pazartesi Günlerindeki İşlem Hacmi (2020)

Tarih	İşlem Hacmi	Tarih	İşlem Hacmi	Tarih	İşlem Hacmi
06.01.2020	3.23 Milyar TL	04.05.2020	3.76 Milyar TL	14.09.2020	5.46 Milyar TL
Haftalık Ort.	3.94 Milyar TL	Haftalık Ort.	4.18 Milyar TL	Haftalık Ort.	5.24 Milyar TL
13.01.2020	4.83 Milyar TL	11.05.2020	4.09 Milyar TL	21.09.2020	5.52 Milyar TL
Haftalık Ort.	4.93 Milyar TL	Haftalık Ort.	4.48 Milyar TL	Haftalık Ort.	5.84 Milyar TL
20.01.2020	4.16 Milyar TL	18.05.2020	4.29 Milyar TL	28.09.2020	5.79 Milyar TL
Haftalık Ort.	4.52 Milyar TL	Haftalık Ort.	4.69 Milyar TL	Haftalık Ort.	5.84 Milyar TL
27.01.2020	4.71 Milyar TL	01.06.2020	5.10 Milyar TL	05.10.2020	4.49 Milyar TL
Haftalık Ort.	4.45 Milyar TL	Haftalık Ort.	5.14 Milyar TL	Haftalık Ort.	5.89 Milyar TL
03.02.2020	3.81 Milyar TL	08.06.2020	4.85 Milyar TL	12.10.2020	6.85 Milyar TL
Haftalık Ort.	4.31 Milyar TL	Haftalık Ort.	5.66 Milyar TL	Haftalık Ort.	7.13 Milyar TL
10.02.2020	5.35 Milyar TL	15.06.2020	5.37 Milyar TL	19.10.2020	6.90 Milyar TL
Haftalık Ort.	4.63 Milyar TL	Haftalık Ort.	6.39 Milyar TL	Haftalık Ort.	7.36 Milyar TL
17.02.2020	4.61 Milyar TL	22.06.2020	6.44 Milyar TL	26.10.2020	7.75 Milyar TL
Haftalık Ort.	4.97 Milyar TL	Haftalık Ort.	6.59 Milyar TL	Haftalık Ort.	6.77 Milyar TL
24.02.2020	3.47 Milyar TL	29.06.2020	6.56 Milyar TL	02.11.2020	7.21 Milyar TL
Haftalık Ort.	3.78 Milyar TL	Haftalık Ort.	7.93 Milyar TL	Haftalık Ort.	6.52 Milyar TL
02.03.2020	2.77 Milyar TL	06.07.2020	7.63 Milyar TL	09.11.2020	8.02 Milyar TL
Haftalık Ort.	2.91 Milyar TL	Haftalık Ort.	8.37 Milyar TL	Haftalık Ort.	8.60 Milyar TL
09.03.2020	2.77 Milyar TL	13.07.2020	6.25 Milyar TL	16.11.2020	6.28 Milyar TL
Haftalık Ort.	3.41 Milyar TL	Haftalık Ort.	6.33 Milyar TL	Haftalık Ort.	7.88 Milyar TL
16.03.2020	2.16 Milyar TL	20.07.2020	6.09 Milyar TL	23.11.2020	8.00 Milyar TL
Haftalık Ort.	2.67 Milyar TL	Haftalık Ort.	6.14 Milyar TL	Haftalık Ort.	7.71 Milyar TL
23.03.2020	2.93 Milyar TL	27.07.2020	5.09 Milyar TL	30.11.2020	7.26 Milyar TL
Haftalık Ort.	3.69 Milyar TL	Haftalık Ort.	5.51 Milyar TL	Haftalık Ort.	7.29 Milyar TL
30.03.2020	3.08 Milyar TL	10.08.2020	5.00 Milyar TL	07.12.2020	7.09 Milyar TL
Haftalık Ort.	3.81 Milyar TL	Haftalık Ort.	5.31 Milyar TL	Haftalık Ort.	7.44 Milyar TL
06.04.2020	3.44 Milyar TL	17.08.2020	3.81 Milyar TL	14.12.2020	6.74 Milyar TL
Haftalık Ort.	4.20 Milyar TL	Haftalık Ort.	5.28 Milyar TL	Haftalık Ort.	6.75 Milyar TL
13.04.2020	4.06 Milyar TL	24.08.2020	4.60 Milyar TL	21.12.2020	6.78 Milyar TL
Haftalık Ort.	4.50 Milyar TL	Haftalık Ort.	4.84 Milyar TL	Haftalık Ort.	6.79 Milyar TL
20.04.2020	3.93 Milyar TL	31.08.2020	4.59 Milyar TL	28.12.2020	4.46 Milyar TL
Haftalık Ort.	3.95 Milyar TL	Haftalık Ort.	4.87 Milyar TL	Haftalık Ort.	5.02 Milyar TL
27.04.2020	4.36 Milyar TL	07.09.2020	4.66 Milyar TL	Pazartesi Ort.	5.12 Milyar TL
Haftalık Ort.	4.46 Milyar TL	Haftalık Ort.	5.66 Milyar TL	Hafta Ort.	5.49 Milyar TL

Not: Yeşil renk, pazartesi günleri gerçekleşen toplam işlem hacminin hafta ortalamasının altında olduğunu göstermektedir. Kırmızı renk ise, pazartesi günleri gerçekleşen toplam işlem hacminin hafta ortalamasının üzerinde olduğunu göstermektedir.

Tablo 9’da yer alan bulgular incelendiğinde; 2020 yılındaki 50 haftanın 44’ünde (yüzde 88’inde), pazartesi günleri gerçekleşen işlem hacminin o hafta gerçekleşen haftalık ortalama işlem hacminin altında olduğu görülmektedir. Yıl içerisinde pazartesi günleri ortalama işlem hacminin 5.12 milyar TL olduğu, buna karşın haftalık ortalamasının 5.49 milyar TL olarak gerçekleştiği tespit edilmiştir. Tablo 10’da 2021 yılında Borsa İstanbul’un tamamında ve pazartesi günleri gerçekleşen işlem hacmi tutarları karşılaştırmalı olarak gösterilmektedir.

Tablo-10: BIST TÜM (XUTUM) Endeksi Haftalık İşlem Hacmi Ortalaması ve Pazartesi Günlerindeki İşlem Hacmi (2021)

Tarih	İşlem Hacmi	Tarih	İşlem Hacmi	Tarih	İşlem Hacmi
04.01.2021	6.73 Milyar TL	03.05.2021	2.72 Milyar TL	20.09.2021	2.84 Milyar TL
Haftalık Ort.	7.65 Milyar TL	Haftalık Ort.	3.36 Milyar TL	Haftalık Ort.	3.03 Milyar TL
11.01.2021	7.92 Milyar TL	17.05.2021	2.97 Milyar TL	27.09.2021	2.58 Milyar TL
Haftalık Ort.	6.93 Milyar TL	Haftalık Ort.	3.07 Milyar TL	Haftalık Ort.	2.76 Milyar TL
18.01.2021	6.37 Milyar TL	24.05.2021	2.73 Milyar TL	04.10.2021	2.67 Milyar TL
Haftalık Ort.	6.91 Milyar TL	Haftalık Ort.	3.28 Milyar TL	Haftalık Ort.	2.87 Milyar TL
25.01.2021	7.01 Milyar TL	31.05.2021	2.72 Milyar TL	11.10.2021	2.76 Milyar TL
Haftalık Ort.	7.59 Milyar TL	Haftalık Ort.	2.93 Milyar TL	Haftalık Ort.	3.09 Milyar TL
01.02.2021	5.68 Milyar TL	07.06.2021	2.63 Milyar TL	18.10.2021	2.87 Milyar TL
Haftalık Ort.	6.33 Milyar TL	Haftalık Ort.	2.95 Milyar TL	Haftalık Ort.	3.47 Milyar TL
08.02.2021	8.33 Milyar TL	14.06.2021	2.76 Milyar TL	25.10.2021	3.37 Milyar TL
Haftalık Ort.	6.06 Milyar TL	Haftalık Ort.	2.98 Milyar TL	Haftalık Ort.	3.42 Milyar TL
15.02.2021	4.46 Milyar TL	21.06.2021	2.62 Milyar TL	01.11.2021	3.91 Milyar TL
Haftalık Ort.	6.23 Milyar TL	Haftalık Ort.	2.65 Milyar TL	Haftalık Ort.	4.95 Milyar TL
22.02.2021	5.79 Milyar TL	28.06.2021	2.79 Milyar TL	08.11.2021	4.35 Milyar TL
Haftalık Ort.	5.99 Milyar TL	Haftalık Ort.	2.47 Milyar TL	Haftalık Ort.	4.92 Milyar TL
01.03.2021	4.50 Milyar TL	05.07.2021	2.09 Milyar TL	15.11.2021	6.60 Milyar TL
Haftalık Ort.	5.07 Milyar TL	Haftalık Ort.	2.43 Milyar TL	Haftalık Ort.	6.78 Milyar TL
08.03.2021	4.92 Milyar TL	12.07.2021	2.13 Milyar TL	22.11.2021	4.52 Milyar TL
Haftalık Ort.	4.43 Milyar TL	Haftalık Ort.	2.43 Milyar TL	Haftalık Ort.	6.05 Milyar TL
15.03.2021	3.35 Milyar TL	26.07.2021	2.38 Milyar TL	29.12.2021	4.55 Milyar TL
Haftalık Ort.	4.20 Milyar TL	Haftalık Ort.	2.59 Milyar TL	Haftalık Ort.	5.16 Milyar TL
22.03.2021	2.86 Milyar TL	02.08.2021	3.34 Milyar TL	06.12.2021	5.93 Milyar TL
Haftalık Ort.	5.10 Milyar TL	Haftalık Ort.	3.20 Milyar TL	Haftalık Ort.	6.51 Milyar TL
29.03.2021	4.09 Milyar TL	09.08.2021	3.15 Milyar TL	13.12.2021	6.47 Milyar TL
Haftalık Ort.	3.96 Milyar TL	Haftalık Ort.	3.16 Milyar TL	Haftalık Ort.	8.01 Milyar TL
05.04.2021	3.66 Milyar TL	16.08.2021	3.12 Milyar TL	20.12.2021	6.89 Milyar TL
Haftalık Ort.	3.71 Milyar TL	Haftalık Ort.	3.02 Milyar TL	Haftalık Ort.	5.78 Milyar TL
12.04.2021	3.29 Milyar TL	23.08.2021	2.75 Milyar TL	27.12.2021	4.15 Milyar TL
Haftalık Ort.	3.74 Milyar TL	Haftalık Ort.	2.83 Milyar TL	Haftalık Ort.	3.57 Milyar TL
19.04.2021	3.49 Milyar TL	06.09.2021	3.25 Milyar TL		
Haftalık Ort.	3.25 Milyar TL	Haftalık Ort.	3.52 Milyar TL		
26.04.2021	2.82 Milyar TL	13.09.2021	2.71 Milyar TL		
Haftalık Ort.	2.59 Milyar TL	Haftalık Ort.	2.77 Milyar TL		
				Pazartesi Ort.	3.95 Milyar TL
				Hafta Ort.	4.29 Milyar TL

Not: Yeşil renk, pazartesi günleri gerçekleşen toplam işlem hacminin hafta ortalamasının altında olduğunu göstermektedir. Kırmızı renk ise, pazartesi günleri gerçekleşen toplam işlem hacminin hafta ortalamasının üzerinde olduğunu göstermektedir.

Tablo 10’da yer alan bulgular incelendiğinde; 2021 yılındaki 49 haftanın 38’inde (yüzde 78’inde), pazartesi günleri gerçekleşen işlem hacminin o hafta gerçekleşen haftalık ortalama işlem hacminin altında olduğu görülmektedir. Yıl içerisinde pazartesi günleri ortalama işlem hacminin 3.95 milyar TL olduğu, buna karşın haftalık ortalamasının 4.29 milyar TL olarak gerçekleştiği tespit edilmiştir.

4.6. Bildirim Sayıları Işığında Pazartesi Anomalisi

BIST 100 endeksinde net bir pazartesi anomalisinin var olduğunun tespit edilmesinin ardından, Borsa İstanbul'a kote bütün şirketlerin tüm bildirim başlıklarında KAP'a yapmış oldukları bildirim sayılarının izlediği seyir, 2020 ve 2021 yılları arasında haftanın son işlem gününden ilk işlem gününe kadar, hafta ortalaması ile karşılaştırılarak ortaya konulmuştur. Böylelikle cuma günleri ve hafta sonları literatürden hareketle beklendiği üzere haftanın diğer günlerine kıyasla daha fazla sayıda KAP bildirim yapıp yapılmadığı hesaplanmıştır.

Tablo 11: Tüm Bildirim Başlıklarında Kamuyu Aydınlatma Platformu'na Yapılan Haftalık Bildirim Sayıları (2020)

Tarih	Bildirim Sayısı ve Yüzdesi	Tarih	Bildirim Sayısı ve Yüzdesi	Tarih	Bildirim Sayısı ve Yüzdesi
03.01.2020	245	08.05.2020	247	11.09.2020	168
Haftalık Toplam	812	Haftalık Toplam	1083	Haftalık Toplam	728
Yüzde (%)	30,2	Yüzde (%)	22,8	Yüzde (%)	23,1
10.01.2020	192	15.05.2020	303	18.09.2020	209
Haftalık Toplam	820	Haftalık Toplam	1153	Haftalık Toplam	789
Yüzde (%)	23,4	Yüzde (%)	26,3	Yüzde (%)	26,5
17.01.2020	167	22.05.2020	320	25.09.2020	210
Haftalık Toplam	710	Haftalık Toplam	846	Haftalık Toplam	935
Yüzde (%)	23,5	Yüzde (%)	37,8	Yüzde (%)	22,5
24.01.2020	181	29.05.2020	275	02.10.2020	186
Haftalık Toplam	725	Haftalık Toplam	902	Haftalık Toplam	936
Yüzde (%)	25	Yüzde (%)	30,5	Yüzde (%)	19,9
31.01.2020	193	05.06.2020	241	09.10.2020	174
Haftalık Toplam	952	Haftalık Toplam	1036	Haftalık Toplam	724
Yüzde (%)	20,3	Yüzde (%)	23,3	Yüzde (%)	24
07.02.2020	164	12.06.2020	202	16.10.2020	161
Haftalık Toplam	738	Haftalık Toplam	1032	Haftalık Toplam	851
Yüzde (%)	22,2	Yüzde (%)	19,6	Yüzde (%)	18,9
14.02.2020	302	19.06.2020	227	23.10.2020	297
Haftalık Toplam	1045	Haftalık Toplam	799	Haftalık Toplam	992
Yüzde (%)	28,9	Yüzde (%)	28,4	Yüzde (%)	30
21.02.2020	327	26.06.2020	149	30.10.2020	396
Haftalık Toplam	1445	Haftalık Toplam	749	Haftalık Toplam	1446
Yüzde (%)	22,6	Yüzde (%)	19,9	Yüzde (%)	27,4
28.02.2020	766	03.07.2020	185	06.11.2020	330
Haftalık Toplam	1693	Haftalık Toplam	855	Haftalık Toplam	1080
Yüzde (%)	45,2	Yüzde (%)	21,6	Yüzde (%)	30,6
06.03.2020	259	10.07.2020	413	13.11.2020	198
Haftalık Toplam	1446	Haftalık Toplam	1396	Haftalık Toplam	1213
Yüzde (%)	17,9	Yüzde (%)	29,6	Yüzde (%)	16,3
13.03.2020	1160	17.07.2020	189	20.11.2020	144
Haftalık Toplam	2102	Haftalık Toplam	639	Haftalık Toplam	789

Yüzde (%)	55,2	Yüzde (%)	29,6	Yüzde (%)	18,2
20.03.2020	255	24.07.2020	312	27.11.2020	175
Haftalık Toplam	1710	Haftalık Toplam	1050	Haftalık Toplam	825
Yüzde (%)	14,9	Yüzde (%)	29,7	Yüzde (%)	21,2
27.03.2020	437	31.07.2020	119	04.12.2020	206
Haftalık Toplam	1467	Haftalık Toplam	1212	Haftalık Toplam	806
Yüzde (%)	29,8	Yüzde (%)	10	Yüzde (%)	25,6
03.04.2020	211	07.08.2020	591	11.12.2020	165
Haftalık Toplam	1260	Haftalık Toplam	2050	Haftalık Toplam	700
Yüzde (%)	16,7	Yüzde (%)	28,8	Yüzde (%)	23,6
10.04.2020	174	14.08.2020	295	18.12.2020	163
Haftalık Toplam	864	Haftalık Toplam	1395	Haftalık Toplam	788
Yüzde (%)	20,2	Yüzde (%)	21,1	Yüzde (%)	20,7
17.04.2020	224	21.08.2020	226	25.12.2020	180
Haftalık Toplam	1150	Haftalık Toplam	1216	Haftalık Toplam	830
Yüzde (%)	19,5	Yüzde (%)	18,6	Yüzde (%)	21,7
24.04.2020	108	28.08.2020	172	31.12.2020	218
Haftalık Toplam	602	Haftalık Toplam	782	Haftalık Toplam	728
Yüzde (%)	17,9	Yüzde (%)	22	Yüzde (%)	30
30.04.2020	528	04.09.2020	147	Cuma Ort.	266
Haftalık Toplam	1099	Haftalık Toplam	787	Hafta Ort.	1034
Yüzde (%)	48	Yüzde (%)	18,7	Yüzde Ort.	25,72

Tablo 11’de 2020 yılında KAP’a tüm başlıklarda yapılan bildirim sayıları, haftalık ortalama bildirim sayıları ile karşılaştırılarak gösterilmektedir. Tabloda yer alan bulgular incelendiğinde; 2020 yılında analizi gerçekleştirilen 53 haftanın 39’unda (yüzde 74’ünde), cuma ve hafta sonları gerçekleştirilen KAP bildirimlerinin o hafta gerçekleşen haftalık ortalama bildirim sayısının üzerinde olduğu görülmektedir. Yıl içerisinde gerçekleştirilen her 1034 bildirim ortalama 266’sının cuma günleri ile pazartesi günleri arasında yapıldığı tespit edilmiştir. Tablo 12’de 2021 yılında KAP’a tüm başlıklarda yapılan bildirim sayıları, haftalık ortalama bildirim sayıları ile karşılaştırılarak gösterilmektedir.

Tablo 12: Tüm Bildirim Başlıklarında Kamuyu Aydınlatma Platformu’na Yapılan Haftalık Bildirim Sayıları (2021)

Tarih	Bildirim Sayısı ve Yüzdesi	Tarih	Bildirim Sayısı ve Yüzdesi	Tarih	Bildirim Sayısı ve Yüzdesi
08.01.2021	195	07.05.2021	273	10.09.2021	157
Haftalık Toplam	944	Haftalık Toplam	1083	Haftalık Toplam	667
Yüzde (%)	20,7	Yüzde (%)	25,2	Yüzde (%)	23,5
15.01.2021	191	21.05.2021	230	17.09.2021	194
Haftalık Toplam	826	Haftalık Toplam	770	Haftalık Toplam	728
Yüzde (%)	23,1	Yüzde (%)	29,9	Yüzde (%)	26,6
22.01.2021	155	28.05.2021	272	24.09.2021	145
Haftalık Toplam	732	Haftalık Toplam	1347	Haftalık Toplam	640

Yüzde (%)	21,2	Yüzde (%)	20,2	Yüzde (%)	22,6
29.01.2021	267	04.06.2021	202	01.10.2021	176
Haftalık Toplam	1268	Haftalık Toplam	1084	Haftalık Toplam	759
Yüzde (%)	21,1	Yüzde (%)	18,6	Yüzde (%)	23,2
05.02.2021	180	11.06.2021	150	08.10.2021	182
Haftalık Toplam	850	Haftalık Toplam	950	Haftalık Toplam	692
Yüzde (%)	21,2	Yüzde (%)	15,8	Yüzde (%)	26,3
12.02.2021	255	18.06.2021	193	15.10.2021	175
Haftalık Toplam	938	Haftalık Toplam	828	Haftalık Toplam	695
Yüzde (%)	27,2	Yüzde (%)	23,3	Yüzde (%)	25,2
19.02.2021	285	25.06.2021	248	22.10.2021	155
Haftalık Toplam	1469	Haftalık Toplam	838	Haftalık Toplam	585
Yüzde (%)	19,4	Yüzde (%)	29,6	Yüzde (%)	26,5
26.02.2021	526	02.07.2021	228	05.11.2021	320
Haftalık Toplam	2020	Haftalık Toplam	1146	Haftalık Toplam	1470
Yüzde (%)	26	Yüzde (%)	19,9	Yüzde (%)	21,8
05.03.2021	241	09.07.2021	170	12.11.2021	225
Haftalık Toplam	1436	Haftalık Toplam	755	Haftalık Toplam	1300
Yüzde (%)	16,8	Yüzde (%)	22,5	Yüzde (%)	17,3
12.03.2021	240	16.07.2021	116	19.11.2021	154
Haftalık Toplam	1538	Haftalık Toplam	679	Haftalık Toplam	714
Yüzde (%)	15,6	Yüzde (%)	17,1	Yüzde (%)	21,6
19.03.2021	324	30.07.2021	227	26.11.2021	227
Haftalık Toplam	1082	Haftalık Toplam	855	Haftalık Toplam	917
Yüzde (%)	30	Yüzde (%)	26,5	Yüzde (%)	24,8
26.03.2021	442	06.08.2021	391	03.12.2021	183
Haftalık Toplam	1361	Haftalık Toplam	1168	Haftalık Toplam	773
Yüzde (%)	32,5	Yüzde (%)	33,5	Yüzde (%)	23,7
02.04.2021	260	13.08.2021	204	10.12.2021	203
Haftalık Toplam	1380	Haftalık Toplam	1408	Haftalık Toplam	833
Yüzde (%)	18,9	Yüzde (%)	14,5	Yüzde (%)	24,4
09.04.2021	447	20.08.2021	212	17.12.2021	567
Haftalık Toplam	1349	Haftalık Toplam	1367	Haftalık Toplam	1214
Yüzde (%)	33,1	Yüzde (%)	15,5	Yüzde (%)	46,7
16.04.2021	283	27.08.2021	169	24.12.2021	206
Haftalık Toplam	1443	Haftalık Toplam	753	Haftalık Toplam	1391
Yüzde (%)	19,6	Yüzde (%)	22,4	Yüzde (%)	14,8
30.04.2021	413	03.09.2021	166	31.12.2021	238
Haftalık Toplam	1533	Haftalık Toplam	634	Haftalık Toplam	1098
Yüzde (%)	26,9	Yüzde (%)	26,2	Yüzde (%)	21,7
Cuma Ort.	243				
Hafta Ort.	1048				
Yüzde Ort.	23,2				

Not: 23 Nisan, 14 Mayıs (Ramazan Bayramı), 23 Temmuz (Kurban Bayramı) ve 29 Ekim resmi tatilleri cuma gününe denk geldiğinden ötürü ilgili haftalarda yapılan az sayıdaki KAP bildirimleri tabloda gösterilmemiştir.

Tablo 12’de yer alan bulgular incelendiğinde; 2021 yılında analizi gerçekleştirilen 48 haftanın 35’inde (yüzde 73’ünde), cuma ve hafta sonları gerçekleştirilen KAP bildirimlerinin o hafta gerçekleşen haftalık ortalama bildirim sayısının üzerinde olduğu görülmektedir. Ayrıca, yıl içerisinde

gerçekleştirilen her 1048 bildirim için ortalama 243'ünün cuma günleri ile pazartesi günleri arasında yapıldığı tespit edilmiştir.

5. SONUÇ

Finansal piyasaların volatilitesi, siyasi gelişmeler, makro iktisat ve yatırımcı davranışları ile belirlenen ve birçok boyutu olan önemli bir konudur. Tarihsel volatilité, finansal varlığın geçmişteki fiyatlarının gelecek fiyat hareketlerinin göstergesi olduğu varsayımına dayanmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada olduğu gibi bir getiri serisinde volatilitenin varlığına ulaşılması, EPH'nin zayıf etkinlik formunda ifade edilen mevcut hisse senedi fiyatlarının geçmiş fiyat hareketleri, getiri oranları, işlem hacmi dâhil tüm menkul kıymet piyasası bilgilerini yansıttığı varsayımının ihlâli anlamına gelecektir. Analiz neticesinde **EGARCH** modelinin en uygun tahmin modeli olduğunun tespit edilmesinin ardından EGARCH modeli ile volatilité tahmininde bulunulmuş ve BIST 100 endeksinde 2010:1-2021:12 dönemleri arasında haftanın günü anomalisinin var olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla piyasaların analizi gerçekleştirilen dönemler için zayıf formda dâhi etkin olmadığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca piyasaya gelen olumsuz haberlerin olumlu haberlerden daha çok etkili olduğunu ortaya koyan kaldıraç etkisinin var olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar çalışmanın literatür taraması kısmında teknik ayrıntıları verilen Balaban (1995), Berument ve Kıymaz (2001; 2003), Dicle ve Hassan (2007) ve Winkelried ve Iberico (2018) ile, ayrıca farklı metotlar kullanmış olmalarına rağmen literatürdeki ilk anomali araştırmaları ile benzer bulgular içermektedir.

EGARCH modelinde tüm parametreler logaritmik olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla, GARCH modelinde olduğu gibi α ve β katsayılarının sıfırdan büyük ya da eşit olması gerekmemektedir. γ katsayısının ise sıfırdan küçük olması durumunda kaldıraç etkisinin varlığından söz edilmektedir. Tablo 8'de yer alan sonuçlara bakıldığında, EGARCH (1,1) modeline göre γ katsayısı negatif olduğundan ötürü asimetrik etkinin ve kaldıraç etkisinin söz konusu olduğu görülmektedir. Dolayısıyla olumsuz haberlerin BIST 100 endeksi getirisindeki volatilitéyi olumlu haberlerden daha fazla etkilediği tespit edilmiştir. Bununla birlikte pazartesi günü getirilerin, Borsa İstanbul'da işlem gören piyasa değeri en yüksek ilk 100 şirketin yer aldığı BIST 100 endeksinde diğer günlere nazaran daha az olduğu, bu değerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu, dolayısıyla takvimsel anomali niteliğinde bir volatilité meydana getirdiği (a-H₀ hipotezinin reddedildiği) sonucuna varılmıştır.

Borsa İstanbul'da varlığına ulaşılan pazartesi anomalisi ile ilgili olarak davranışsal finans literatüründe ileri sürülen iki muhtemel açıklamanın da büyük oranda geçerli olduğu işlem hacmi ve şirket bildirimleri özelinde tespit edilmiştir. Yatırımcıların hafta sonlarının ardından ilk işlem gününde haftanın

diğer günlerine nazaran satış ağırlıklı olmak üzere daha az işlem gerçekleştirdikleri görülmüştür. Buna ek olarak, şirketlerin haftanın son işlem günü ve borsanın kapalı olduğu hafta sonları haftanın kalan günlerine kıyasla daha fazla KAP bildiriminde buldukları verilerin tasnifi neticesinde anlaşılmıştır. Bu iki hususun, yatırımcı davranışlarıyla birleşince Borsa İstanbul'un ana endeksinde bir normalden sapma meydana getirdiği (b-H₀ hipotezinin reddedildiği) sonucuna varılmıştır.

Geleneksel finansal teoriler, hesaplanmış finansal kararlar vermek için oldukça iyi yapılandırılmış olmalarına rağmen, borsalarda ortaya çıkan aksaklıkları açıklamada yetersiz kalmaktadır. Bu modeller oldukça basit ve zarif olmasına karşın, günümüzde artan ampirik ve deneysel bulgular söz konusu modellerin eksik ve gerçekçi olmadığını düşündürmektedir. Bu ve benzer içerikli çalışmalarla ortaya konan anomalilerin tekrar eden yapısının piyasanın yenilmez değil zor olsa da yenilebilir olduğunu gösterdiğini, dolayısıyla davranışsal finansın artık tüm dünyada ilgiyle takip edilen finansın bir yan dalı değil, bilakis finansın güncel ve gelecek literatürüne yön veren, standart teorileri ortadan kaldırmayı amaçlamamakla birlikte onları psikolojik faktörleri dâhil ederek güçlendiren bir noktada olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Söz konusu kabul ile birlikte araştırmacılara;

- çalışmanın analizi için seçilen endeks ve zaman aralığında değişiklik yapılarak anomalilerin tekrar eden bir yapıya sahip olup olmadığının,
- analiz yöntemi değiştirilerek getirilerde anlamlı farklılıkların ortaya çıkıp çıkmadığının,
- anomalilerin nedeni olarak tahmin edilen faktörlerin başka ülkelerdeki verileri ile karşılaştırması yapılarak anomalilerin gelişmiş ve gelişmekte olan piyasalar fark etmeksizin var olup olmadığının,
- yatırımcıların pazartesi sendromu yaşayıp yaşamadığına yönelik ön yargı araştırması yapılarak, araştırmanın psikolojik kısmının genişletilebileceğinin,
- KAP bildirimleri dışındaki şirket haberlerinin de piyasada bir fiyat anomalisi meydana getirip getirmediğinin eğer getiriyor ise bunların hangi davranışsal finans modelleri ile açıklanabileceğinin araştırılması çalışma sonuçlarından hareketle önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abraham, A. ve Ikenberry, D. (1994). The Individual Investor and the Weekend Effect. *The Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 29 (2): 263-277.
- Aggarwal, R. ve Rivoli, P. (1989). Seasonal and Day-of-the-Week Effects in Four Emerging Stock Markets. *The Financial Review*, 24 (4): 541-550.
- Aktaş, H. ve Kozoğlu, M. (2007). Haftanın Günleri Etkisinin İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda GARCH Modeli ile Test Edilmesi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 44 (514): 37-45.
- Antony, A. (2019). "Behavioral Finance and Portfolio Management: Review of Theory and Literature". *Journal of Public Affairs*, 20 (1): 1-7.
- Ariss, R., Rezvanian, R. ve Mehdiyan, S. (2011). Calendar Anomalies in the Gulf Cooperation Council Stock Markets. *Emerging Markets Review*, 11: 293-307.
- Atakan, T. (2008). İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda Haftanın Günü Etkisi ve Ocak Ayı Anomalilerinin ARCH-GARCH Modelleri ile Test Edilmesi. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 37 (2): 98-110.
- Balaban, E. (1995). Day of the Week Effects: New Evidence from an Emerging Stock Market. *Applied Economic Letters*, 2 (5): 139-143.
- Barak, O. (2008). "İMKB'de Aşırı Reaksiyon Anomalisi ve Davranışsal Finans Model Kapsamında Değerlendirilmesi". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10 (1): 207-229.
- Barone, E. (1990). The Italian Stock Market Efficiency and Calendar Anomalies. *Journal of Banking and Finance*, 14: 483-510.
- Berument, H. ve Kıymaz, H. (2001). The Day of the Week Effect on Stock Market Volatility. *Journal of Economics and Finance*, 25 (2): 181-193.
- Berument, H., İnamlık, A. ve Kıymaz, H. (2004). The Day of the Week Effect on Stock Market Volatility : İstanbul Stock Exchange. *İktisat, İşletme ve Finans*, (223): 91-102.
- Bildik, R. (2000). *Hisse Senedi Piyasalarında Dönemsellikler ve İMKB Üzerinde Ampirik Bir Çalışma*. İstanbul: İMKB Yayınları.
- Bollerslev, T. (1986). "Generalised Autoregressive Conditional Heteroskedasticity". *Journal of Econometrics*, 31 (3): 307-327.
- Branch, B. ve Echevarria, D.P. (1991). "The Impact of Bid-Ask Prices on Market Anomalies". *Financial Review*, 26 (2): 249-268.
- Cornell, B. (1985). The Weekly Pattern in Stock Returns: Cash versus Futures: A Note. *The Journal of Finance*, 40 (2): 583-588.
- Cross, F. (1973). "The Behavior of Stock Prices on Fridays and Mondays". *Financial Analysts Journal*, 29 (6): 67-69.
- Çalışkan Çavdar, Ş. ve Aydın, A. (2017). Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksi'nde (XUKRY) Volatilitenin Etkisi: ARCH, GARCH ve

- SWARCH Modelleri ile Bir İnceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (3): 697-711.
- Daniel, K.D., Hirshleifer, D. ve Subrahmanyam, A. (1998). "Investor Psychology and Security Market Under- and Overreactions". *The Journal of Finance*, 43 (6): 1839-1885.
- De Bondt, W.F.M. ve Thaler, R.H. (1985). "Does the Stock Market Overreact?". *The Journal of Finance*, 40 (3): 793-805.
- Dicle, M.F. ve Hassan, M.K. (2007). "Day of the Week Effect in Istanbul Stock Exchange". *Scientific Journal of Administrative Development*, 5: 1-27.
- Dubois, M. ve Louvet, P. (1996). The Day-of-the-Week Effect: The International Evidence. *Journal of Banking & Finance*, 20: 1463-1484.
- Dyl, E. ve Maberly, M. (1986). The Daily Distribution of Changes in the Price of Stock Index Futures. *Journal of Futures Markets*, 6 (4): 513-521.
- Elmas, B. (2010). *Hisse Senedi Yatırımcılarının Davranışsal Özellikleri- Bireysel Yatırımcıya Yönelik Bir Araştırma-*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum.
- Engle, R.F. (1982). "Autoregressive Conditional Heteroscedasticity with Estimates of the Variance of United Kingdom Inflation". *Econometrica*, 50 (4): 987-1007.
- Ergün, B. (2009). *Piyasa Anomalileri ve Aşırı Tepki Hipotezinden İMKB'de Araştırılması*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Fields, M. (1931). Stock Prices: A Problem in Verification. *Journal of Business of the University of Chicago*, 4 (4): 415-418.
- French, K. (1980). Stock Returns and the Weekend Effect. *Journal of Financial Economics*, 8 (1): 55-69.
- Güç, E., Saçan, E. ve Kaplan Yıldırım, R. (2016). Borsa İstanbul'da Haftanın Günü Anomalisinin ARCH, GARCH ve OLS Modelleri ile Test Edilmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (44): 1084-1094.
- Güngör, B. (2003). Finans Literatüründe Anomali Kavramı ve Etkin Piyasalar Hipotezi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17 (1-2): 109-133.
- Gürünlü, M. (2011). Finansal Piyasaların Etkinliği Teorisinden Davranışsal Finansa: Finans Teorisinin Evrimi. *Maliye Finans Yazıları*, 25 (92): 31-50.
- Jassal, T. ve Dhiman, B. (2016). Analysis of Stock Market Calendar Anomalies in Hospitality Industry. *IJABER Journal*, 14 (4): 2533-2553.
- Karabacak, M., Meçik, O. ve Genç, E. (2014). Koşullu Değişen Varyans Modelleri ile BİST 100 Endeks Getirisi ve Altın Getiri Serisi Volatilitésinin Tahmini. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 6 (1): 79-90.
- Keim, D. ve Stambaugh, R. (1984). A Further Investigation of the Weekend

- Effect in Stock Returns. 39 (3): 819-835.
- Kıyılar, M. ve Akkaya, M. (2020). *Davranışsal Finans*. 2. Basım, İstanbul: Literatür Yayınları.
- Kıymaz, H. ve Berument, H. (2003). The Day of the Week Effect on Stock Market Volatility and Volume: International Evidence. *Review of Financial Economics*, 12 (4): 363-380.
- Malkiel, B.G. (2003). The Efficient Market Hypothesis and Its Critics. *Journal of Economic Perspectives*, 17 (1): 59-82.
- Marrett, G.E. ve Worthington, A.C. (2008). The Day-of-the-Week Effect in the Australian Stock Market: An Empirical Note on the Market, Industry and Small Cap Effects. *International Journal of Business and Management*, 3 (1): 3-8.
- Naveed, M., Hassan, S.T., Azhar, T., Latif, S., Mubin, M. ve Qadri, K. (2014). The Allusions of Behavioral Finance. *Research Journal of Finance and Accounting*, 5 (9): 68-75.
- Nelson, D.B. (1991). Conditional Heteroskedasticity in Asset Returns: A New Approach. *Econometrica*, 59 (2): 347-370.
- Neusser, K. (2016). *Time Series Econometrics*. Cham: Springer International Publishing.
- Odean, T. (1999). Do Investors Trade Too Much?. *The American Economic Review*, 89 (December): 1279-1298.
- Özmen, T. (1997). *Dünya Borsalarında Gözlemlenen Anomaliler ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Üzerine Bir Deneme*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayını.
- Öztürkatalay, M.V. (2005). *Hisse Senedi Piyasalarında Görülen Kesitsel Anomaliler ve İMKB'ye Yönelik Bir Araştırma*. İstanbul: İMKB Yayınları.
- Pettengil, G.N. ve Buster, D.E. (1994). Variation in Return Signs: Announcements and the Weekday Anomaly. *Quarterly Journal of Business and Economics*, 33 (3): 81-93.
- Pompian, M.M. (2006). *Behavioral Finance and Wealth Management*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Sarıkovanlık, V., Koy, A., Akkaya, M., Yıldırım, H.H. ve Kantar, L. (2019). *Finans Biliminde Ekonometri Uygulamaları: Kavram-Uygulama-Analiz*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Shleifer, A. ve Vishny, R.W. (1997). The Limits of Arbitrage. *The Journal of Finance*, 52 (1): 35-55.
- Thaler, R.H. (1987a). Anomalies The January Effect. *Economic Perspectives*, 1 (1): 197-201.
- Thaler, R.H. (1987b). Seasonal Movements in Security Prices: Weekends, Holidays, Turn of the Month, and Intra-day Effects. *Journal of Economic Perspectives*, 1 (2): 169-177.

- Winkelried, D. ve Iberico, L.A. (2018). Calendar Effects in Latin American Stock Markets. *Empirical Economics*, 54 (3): 1215-1235.
- Wouters, T. (2006). *Style Investing: Behavioral Explanations of Stock Market Anomalies*. University of Groningen: Ridderprint Offsetdrukkerij B.V.
- Yılmaz, C. (2021). *Davranışsal Finans Bağlamında Ara Dönem Finansal Rapor İlanı ile Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) Bildirimleri Sonrası Borsa İstanbul Endekslerinde Anomali Araştırması*. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kars.
- Zakoian, J. (1994). Threshold Heteroskedastic Models. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 18 (5): 931-955.

BORSA İSTANBUL'DA PAZARTESİ SENDROMU: GETİRİ, İŞLEM HACMİ VE KAMUYU AYDINLATMA PLATFORMU BİLDİRİMLERİ ÇERÇEVESİNDE BİR İNCELEME

Etik Beyanı:

Çalışmanın yazarları olarak; bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan ederiz. Editörlerin ve derginin yazarlar tarafından beyan edilen bu hususta ve metinde yer verdikleri bilgi ve görüşler karşısında herhangi bir sorumluluğu bulunmaz. Tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.

Yazar Katkıları:

Dr. Öğr. Üyesi Cihan YILMAZ, çalışmanın gerek literatür gerekse veri toplama, analiz ve analiz bulgularının değerlendirilmesinden oluşan sürecin tamamına katkı sağlamıştır.

Tek yazarlı bu çalışmada yazarın katkı oranı: %100'dür.

Çıkar Beyanı:

Yazarın bu çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Dr. Öğr. Üyesi Cihan YILMAZ

COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE BANKACILIK SEKTÖRÜ PERFORMANSININ ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YÖNTEMLERİ İLE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ: “CRITIC - EDAS YAKLAŞIMI KAPSAMINDA BİR İNCELEME”*

Dr. Öğr. Üyesi Tuğba EYCEYURT BATIR**

Bilimsel Araştırma
(Empirical Research)

Uluslararası
Muhasebe ve Finans
Araştırmaları Dergisi
Aralık 2022; 4(2): 186-203

APA Stili Kaynak Gösterimi:

Eyceyurt Batır, T. (2022). COVID-19 Pandemi Sürecinde Bankacılık Sektörü Performansının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri İle Karşılaştırmalı Analizi: “CRITIC - EDAS Yaklaşımı Kapsamında Bir İnceleme”. *Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*. 4(2), 186-203.

ÖZ

Bankacılık sektörü hem ekonomik hem finansal açıdan önemli bir yere sahip olup, bankalar ülke ekonomilerinin ve finansal sistemin en temel kurumları olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada amaç, bankacılık sektöründe aktif büyüklüğü açısından en büyük on bankanın performansını belirlemek ve bu bankalar arasında en yüksek performansa sahip olanları sıralamaktır. Bankalardan birinin (Eximbank) kalkınma ve yatırım bankası olması sebebiyle, bu banka performans analizine dahil edilmemiş, böylece çalışmada dokuz banka 2018 – 2021 yılları arasındaki yıllık veriler kullanılarak performans açısından incelenmiştir.

Öncelikle performans göstergesi olarak belirlenen kriterler CRITIC yöntemi ile analiz edilmiş, bulunan kriter ağırlıkları EDAS yönteminde kullanılarak 2018 – 2021 yılları arasında aktif büyüklüğü açısından en büyük 9 mevduat bankasının performans sıralaması belirlenmiştir. Değerlendirilen 4 yılda da en yüksek performans gösteren banka yabancı sermayeli bankalardan Garanti Bankası olmuştur. Analiz edilen dönemde, en iyi performans gösteren banka grupları değerlendirildiğinde; en yüksek performans gösteren banka grubunun genellikle yabancı bankalar olduğu, ardından yerli bankaların geldiği en kötü performans gösteren banka grubunun ise kamu bankaları olduğu sonucuna varılabilir.

Anahtar Sözcükler: Bankacılık, Mevduat Bankaları, Performans analizi, CRITIC, EDAS

JEL Kodları: G20, G21, M20, M21

* Makalenin gönderim tarihi, 22.10.2022; Kabul tarihi: 11.01.2023, iThenticate benzerlik oranı: %19. Bu çalışma 29 Eylül – 1 Ekim 2022 tarihinde Tokat'ta düzenlenen 9. Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi'nde (ICAFR'22) sunulmuş olan özet bildirinin genişletilmiş tam metnidir.

** Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, teb@cumhuriyet.edu.tr, ORCID:0000-0003-4688-1811

COMPARATIVE ANALYSIS OF BANKING SECTOR PERFORMANCE DURING THE COVID-19 PANDEMIC WITH MULTI-CRITERIA DECISION MAKING TECHNIQUES: A REVIEW WITHIN THE SCOPE OF CRITIC - EDAS APPROACH

ABSTRACT

The banking sector has an important place both economically and financially, and banks are regarded as the most fundamental institutions of the nation's economy and financial system. The aim of this study is to determine the performance of the top 10 banks in terms of asset size in the banking sector and to rank the banks with the highest performance. Since one of the banks (Eximbank) is a development and investment bank, it was not included in the performance analysis, so 9 banks were examined using annual data between 2018 and 2021.

Primarily, the criteria determined as performance indicators were examined with the CRITIC method, and the criteria weights found by the CRITIC method were used in the EDAS method to determine the rank of the performance of nine largest deposit banks between the years of 2018 and 2021. In all the four years examined, the bank which has the highest performance was found as Garanti Bank, a foreign-capital bank. When the best performing bank groups over the years were evaluated; It can be concluded that the highest performing bank group is generally foreign banks, followed by domestic banks and the worst performing bank group is public banks.

Keywords: Banking, Deposit banking, Performance Analysis, CRITIC Method, EDAS.

JEL Codes: G20, G21, M20, M21

1. GİRİŞ

Bankalar, finansal araçlar ve hizmetler yardımıyla fon arzedener ve fon talep edenler arasında aracılık vazifesini üstlenen, finansal sistemin temel kurumlarından. Tasarruf sahiplerinden topladıkları parayı bünyelerine mevduat olarak alan bankalar, bu mevduatı finansman sıkıntısı çeken yatırımcılara kredi olarak kullanılmak suretiyle yatırımları teşvik eder ve ekonomiye canlılık kazandırır. Bu bağlamda bankacılık sektörü ekonomiye katkı sağlayan, ülkelerin kalkınması ve büyümesi açısından önem arz eden bir sektör olarak öne çıkmaktadır.

Küresel bir krize yola açan Covid-19 pandemi döneminde, finans sektörü ve özellikle de bankacılık sektörünün ihtiyaç duyulan fonları sağlayarak, krizin sebebiyet verdiği olumsuz etkileri ve şokları absorbe etmesi beklenmiştir (Borio, 2020, s. 181; Demirgüç-Kunt vd., 2021, s. 1). Gerek bankaların gerekse tüm işletmelerin gösterdiği performans, işletme sahipleri kadar yatırımcıları, rakipleri, buldukları sektörü ve en nihayetinde tüm ekonomik sistemi ilgilendiren önemli bir göstergedir. Performans değerlemeleri, finansal planlamaya katkı sağlayarak şirketlerin geleceğe ilişkin öngörülerde bulunmalarında ve geçmiş dönemlerdeki başarısızlıklara karşı önlem almalarında faydalı olmaktadır (Demireli, 2010, s. 110). Bu

sebeple işletmelerde performans analizleri, sıklıkla yapılan akademik çalışmalar arasında yer almaktadır.

Haziran 2022 itibarıyla, katılım bankaları hariç tutulduğunda Türk bankacılık sisteminde toplam 51 banka faaliyet göstermekte olup, bu bankaların 16 tanesi kalkınma ve yatırım bankası, 35 tanesi mevduat bankasıdır. Mevduat bankalarının 3'ü kamu sermayeli, 8'i özel sermayeli, 3'ü TMSF'ye devredilmiş banka ve 21'i ise yabancı sermayeli banka olarak faaliyet göstermektedir. Konvansiyonel bankaların sektördeki aktif payları incelendiğinde Haziran 2022 itibarıyla sektörün %93,2'si mevduat bankalarından, %6,8'i kalkınma ve yatırım bankalarından oluşmaktadır (Türkiye Bankalar Birliği, 2022, s. 52-57).

Bu çalışmanın amacı aktif büyüklüğü bakımından en büyük 10 bankanın pandemi sürecini de kapsayan 2018 – 2021 yılları arasındaki performansını analiz etmektir. Çalışmanın iki farklı açıdan literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Öncelikle bankaların performansı konusunda çok sayıda çalışma bulunmasına rağmen küresel bir krize sebebiyet veren Covid-19 döneminde banka performanslarının ne şekilde değiştiğini inceleyen çalışmalar oldukça kısıtlıdır. İkinci olarak en büyük 10 banka içerisinde 3 kamu, 3 özel ve 3 yabancı banka bulunmakta olup, performans analizleri sonucunda pandemi döneminde hangi banka türünün daha başarılı olduğuna dair bilgi sağlanacaktır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Literatür incelemesi yapıldığında, araştırmacılar arasında popüler olan performans konusunda yapılan birçok çalışma olduğu görülmektedir. Bu sebeple, literatür taramasında performans çalışmaları içerisinden özellikle bankacılık sektörünün performansını inceleyen çalışmalar seçilerek literatür özeti kısmında bu çalışmalara değinilmiştir. Yapılan inceleme sonucu, ilgili çalışmalar Tablo 1'de gösterilmiştir:

Tablo 1. Literatür Özeti

Yazarlar	Çalışmanın Adı	Yöntem	Çalışma özeti
Dinçer ve Görener, (2011)	Analitik Hiyerarşi Süreci Ve Vikor Tekniği İle Dinamik Performans Analizi: Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama	Ahp, Vikor	2002-2008 yılları arasında Türkiye'de bulunan kamu, özel ve yabancı banka gruplarının performansları analiz edilmiş, 2002, 2003 ve 2008 yıllarında yabancı sermayeli bankaların, 2004-2007 yılları arasında ise kamu bankalarının en iyi performansı gösterdiği tespit edilmiştir.
Çalışkan ve Eren (2016)	Bankaların Performanslarının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemiyle Değerlendirilmesi	Ahp, Promethee	Aktif büyüklüklerine göre en büyük 20 mevduat bankasının 2010 – 2014 yılları arasındaki performansı ölçülmüştür. İncelenen dönemde genel olarak performansı en yüksek banka Ziraat Bankası olmuştur.

Kandemir ve Karataş (2016)	Ticari Bankaların Finansal Performanslarının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile İncelenmesi	Gri İlişkisel Analiz, Topsis, Vikor	2004-2014 yılları arasında borsada işlem gören 12 mevduat bankasının performansları 3 farklı yöntemle incelenmiş, en iyi performans gösteren bankalar, Vakıfbank, Denizbank ve Halkbank olarak bulunmuştur.
Akçakanat vd. (2017)	Bankacılık Sektöründe Entropi Ve Waspas Yöntemleri İle Performans Değerlendirmesi	Entropi, Waspas	Bankacılık sektörü, büyük ölçekli, orta ölçekli ve küçük ölçekli olarak 3 grupta ele alınmıştır. 2016 yılı için büyük ölçekli bankalar içinde performansı en yüksek olan banka Ziraat bankası, orta ölçekli bankalar içerisinde performansı en yüksek olan banka Finansbank, küçük ölçekli banka grubunda en iyi performans gösteren banka ise AnadoluBank olarak bulunmuştur.
Akgül, (2019)	Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleriyle Türk Bankacılık Sisteminin 2010-2018 Yılları Arasındaki Performansının Analizi	Entropi, Saw, Maut, Aras	Türk Bankacılık Sisteminin performansı 2010 – 2018 yılları arasında değerlendirilmiş, sektörün en iyi performans sergilediği yılın 2010 yılı olduğu, en kötü performans sergilediği yılın ise 2018 yılı olduğu tespit edilmiştir.
Akbulut, (2019)	CRITIC ve Edas Yöntemleri İle İş Bankası'nın 2009-2018 Yılları Arasındaki Performansının Analizi	Critic, Edas	2009-2018 yılları arasında İş Bankası'nın performansı incelenmiş, bankanın performansının en yüksek olduğu yıl 2009 iken, performansın en düşük olduğu yıl 2018 olarak belirlenmiştir.
Sarı, (2020)	Banka Performans Ölçümünde Topsis ve Promethee Yöntemlerinin Karşılaştırılması	Topsis, Promethee	Kamu, özel ve yabancı sermayeli 11 Türk bankasının performansı Topsis ve Promethee yöntemleri ile 2015 – 2017 yılları arasında değerlendirilmiş, her iki yöntemde de performansı en yüksek bankalar, Ziraat Bankası, Akbank, İş Bankası ve Garanti Bankası olarak bulunmuştur.
Obeidat Tarawneh, (2021)	The Performance of Banks in a Developing Country: Has Covid-19 Made Any Difference?	Regresyon	2010- 2020 yılları arasında Ürdün'de borsaya kote 13 bankanın performansı incelenmiştir. Covid döneminde bankaların karlılığının düştüğü gözlemlenmiştir.
Öndeş ve Özkan (2021)	Bütünleşik CRITIC-EDAS Yaklaşımıyla Covid-19 Pandemisinin Bilişim Sektörü Üzerindeki Finansal Performans Etkisi	Critic, Edas	2020 Yılı'nın ilk üç çeyreklik dönemi ele alınarak Covid-19 pandemisinin bilişim sektörünün performansı üzerine etkisi incelenmiştir.

Yapılan literatür incelemesinde pandemi sürecindeki banka performans değerlemesine yönelik çalışmaların sınırlı olduğu, ayrıca CRITIC-EDAS çok kriterli karar verme yöntemlerinin bankacılık sektöründe yapılan performans

analizlerinde ender olarak kullanıldığı görülmüştür. Bu kapsamda çalışmanın Covid-19 sürecini incelemesi ve görece yeni CRITIC-EDAS yöntemi ile bankacılık sektör gruplarının performansını incelemesi ile literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir.

3. METODOLOJİ

Çalışmada, mevduat bankalarının performans kriterlerini değerlendirmek üzere çok kriterli karar verme yöntemlerinden CRITIC yöntemi seçilmiş, ardından CRITIC yöntemi ile belirlenen kriter ağırlıkları, EDAS (Evaluation based on Distance from Average Solution), “Ortalama Çözümünden Uzaklığa Göre Değerlendirme” metodunda kullanılarak bankaların performans sıralaması belirlenmiştir.

3.1. Amaç

Çalışmanın amacı aktif büyüklüğü bakımından sektördeki en büyük 10 bankanın performansını, pandemi sürecini de kapsayarak 2018-2021 yılları arasında değerlendirmek ve bu kapsamda yer alan kamu, özel ve yabancı sermayeli bankaların ilgili dönemde performanslarının nasıl değiştiğini incelemektir.

Covid 19’un başlamasından bir önceki yılı da içermek suretiyle pandemi döneminde genel olarak kamu, özel ve yabancı sermayeli banka gruplarından hangi banka türlerinin daha yüksek performans sergilediğine dair çıkarımda bulunmak amaçlanmıştır.

3.2. Kapsam ve Kısıt

Çalışma, sektördeki en büyük 10 bankayı kapsamakla birlikte bu bankalardan birisi (Eximbank) kalkınma ve yatırım bankası olduğu için çalışma kapsamının dışında bırakılmıştır.

Kalkınma ve yatırım bankası olan Eximbank’ın analiz dışı bırakılmasıyla, performansı incelenen mevduat banka sayısı 9 adet ile sınırlı kalmıştır. Çalışmada ele alınan zaman aralığı pandemi dönemini içeren 2018-2021 yılları olarak belirlenmiş, bu dönemdeki performanslar incelenmiştir.

3.3. Veri ve Yöntem

Çalışmaya, aktif büyüklüğüne göre ilk 10 bankanın pandemi dönemindeki performansını incelemek üzere başlanmıştır. Bu kapsamda yer alan aktif büyüklüğü bakımından en büyük bankalar Tablo 2’ de gösterilmiştir.

Tablo 2. Aktif Büyüklüğü Bakımından En Büyük 10 Banka

	Kısaltma Kodu	Aktif Büyüklüğü Bakımından En Büyük 10 Banka
1	A1	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.
2	A2	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.
3	A4	Türkiye İş Bankası A.Ş.
4	A3	Türkiye Halk Bankası A.Ş.
5	A7	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.
6	A5	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.
7	A6	Akbank T.A.Ş.
8	A8	QNB Finansbank A.Ş.
9	A9	Denizbank A.Ş.
10	---- (Kapsam Dışı)	Türk Eximbank

Tablo 2’de yer alan bankalardan ilk 9’u mevduat bankası iken 10. banka olan Türk Eximbank, kalkınma ve yatırım bankaları grubunda yer almaktadır. Kalkınma ve yatırım bankalarının kuruluş amaçları ve çalışma prensiplerinin mevduat bankalarından farklı olması sebebiyle Eximbank analiz dışı bırakılmıştır. Çalışmaya dahil edilen bankalardan üçü (Ziraat Bankası, Vakıflar Bankası ve Halk Bankası) kamu sermayeli mevduat bankası, üçü (Türkiye İş Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, Akbank) özel sermayeli mevduat bankası, diğer üçü ise (Türkiye Garanti Bankası, QNB Finansbank, Denizbank) yabancı sermayeli mevduat bankalarıdır.

Banka performansları değerlendirilmeden önce bankaların performans göstergesi olacak kriterleri belirlemek önemlidir. Bu kapsamda mevcut literatür (Akbulut, 2019; Kazan ve Özdemir, 2014; Öndeş ve Özkan, 2021) dikkate alınarak çalışmada kullanılacak kriterler belirlenmiştir. Kriterlere ilişkin veriler Türkiye Bankalar Birliği (TBB)’den elde edilmiş olup Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Kullanılan Kriterler ve Özellikleri

Sıra	Kriterler	Hesaplama Şekli	Amaç	Kısaltma Kodu
1	Likidite	Likit Aktif /KVYK	Maks.	K1
2	Sermaye Yeterliliği	Özkaynaklar/Toplam Risk Ağırlıklı Tutarlar	Maks.	K2
3	Mevduatın Krediye Dönüşümü	Toplam Nakdi Krediler / Toplam Mevduat	Maks.	K3
4	Aktif Karlılığı	Dönem Net Kârı (Zararı) / Ortalama Toplam Aktifler	Maks.	K4
5	Özkaynak Karlılığı	Dönem Net Kârı (Zararı) / Ortalama Özkaynaklar	Maks.	K5
6	Faiz Gelirleri	Net Faiz Geliri (Gideri) / Ortalama Toplam Aktifler	Maks.	K6
7	Takipteki Krediler	Donuk Alacaklar / Toplam Krediler	Min.	K7

Çalışmada seçilen kriterlerin önem düzeyini belirlemek üzere çok kriterli karar verme (ÇKKV) yöntemlerinden biri olan CRITIC yöntemi kullanılmıştır. CRITIC yöntemi ile elde edilen kriter ağırlıkları EDAS yönteminde kullanılarak her bir yıl için bankaların performans sıralaması yapılmıştır.

3.3.1. CRITIC Ağırlıklandırma Yöntemi

Kriter ağırlıklandırma yöntemleri, subjektif ve objektif yöntemler olarak iki kategoride incelenmektedir. Subjektif yöntemler uzman görüşleri alınmak suretiyle kriterlerin önem derecesini belirlerken, objektif yöntemler karar matrisinde yer alan verilerin istatistiki değerlemesine dayanır (Alemi-Ardakani vd., 2016, s. 429). Diakoulaki vd. (1995) tarafından geliştirilen CRITIC (CRiteria Importance Through Intercriteria Correlation) metodu, kriterler arasındaki korelasyon katsayıları ile kriter önemini belirleyen objektif yöntemlerden biridir. CRITIC metodunun uygulaması 4 aşamada incelenebilir (Akbulut, 2019, s. 253–254; Akçakanat vd., 2018, s. 5–7; Diakoulaki vd., 1995, s. 765; Öndeş ve Özkan, 2021, s. 510–511):

1. Aşama: Karar Matrisinin oluşturulması ve Normalize edilmesi: n adet kriter ve m adet alternatiften oluşan karar matrisi oluşturulur. Ardından kriterlerin fayda ve maliyet niteliklerine göre Eşitlik (1) ve Eşitlik (2) kullanılarak normalize karar matrisi oluşturulur.

$$x_j^{max} = j. \text{ kriterin alternatifleri arasındaki maksimum değeri}$$

$$x_j^{min} = j. \text{ kriterin alternatifleri arasındaki minimum değeri}$$

i= 1,2,3 .., m (alternatifler)

J= 1,2,3, n (kriterler) ise;

$$r_{ij} = \frac{x_{ij} - x_j^{min}}{x_j^{max} - x_j^{min}} \quad (1)$$

$$r_{ij} = \frac{x_j^{max} - x_{ij}}{x_j^{max} - x_j^{min}} \quad (2)$$

Fayda niteliğindeki (maksimize amaçlı) kriterler Eşitlik (1) ile, maliyet niteliğindeki (minimize amaçlı) kriterler ise Eşitlik (2) yardımı ile normalize edilir.

2. Aşama: Korelasyon Katsayısının Hesaplanması: Normalizasyon sonucu elde edilen r_{ij} değerleri ile Eşitlik (3) kullanılmak suretiyle kriterler arasındaki ilişki katsayısı hesaplanır.

$$P_{jk} = \frac{\sum_{i=1}^m (r_{ij} - \bar{r}_j)(r_{ik} - \bar{r}_k)}{\sqrt{\sum_{i=1}^m (r_{ij} - \bar{r}_j)^2 \sum_{i=1}^m (r_{ik} - \bar{r}_k)^2}} \quad (j,k= 1,2,3, \dots n) \quad (3)$$

3. Aşama: C_j değerinin hesaplanması: Bu aşamada Eşitlik (4) yardımı ile her bir kriterin standart sapmasını ifade eden σ_j değeri hesaplanır. Bunun ardından, Eşitlik (5) yardımı ile her bir kriterde bulunan toplam bilgi miktarının göstergesi olan C_j değeri hesaplanır. Bunun ardından.

$$\sigma_j = \sqrt{\sum_{i=1}^m (r_{ij} - \bar{r}_j)^2 / m} \quad (4)$$

$$C_j = \sigma_j \sum_{k=1}^n (1 - t_{jk}), j = 1, 2, 3, \dots, n \quad (5)$$

4. Aşama: Kriter Ağırlıklarının Hesaplanması: Analizin son aşamasında her bir kriterle ait önem düzeyini (ağırlıklarını) ifade eden W_j, Eşitlik (6) vasıtası ile hesaplanır.

$$W_j = \frac{C_j}{\sum_{k=1}^n C_k}, j, k = 1, 2, 3, \dots, n \quad (6)$$

3.3.2. EDAS Yöntemi:

Ortalama çözümden pozitif ve negatif uzaklıklar alınmak suretiyle optimum seçimin yapılmasına dayanan, Ghorabeee (2015) tarafından literatüre kazandırılan çok kriterli karar verme yöntemlerindedir. Yöntem 6 aşamada ele alınmaktadır (Ghorabae et al., 2016; Keshavarz Ghorabae et al., 2015):

1. Aşama: İlk aşamada Eşitlik (7)'de gösterildiği ve CRITIC yönteminde de olduğu gibi n adet kriter, m adet alternatiften oluşan karar matrisi oluşturulur.

$$X = x_{ij} = \begin{pmatrix} a_{11} & \dots & a_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{m1} & \dots & a_{mn} \end{pmatrix} \quad (7)$$

2. Aşama: Eşitlik (8) yardımı ile ortalama değerler matrisi oluşturulur.

$$AV_j = \frac{\sum_{i=1}^n X_{ij}}{n} \quad (8)$$

3. Aşama: Her bir kriter için ortalamadan pozitif sapma (PDA) ve ortalamadan negatif sapma (NDA) matrisleri oluşturulur. Bu değerler hesaplanırken kriterlerin fayda veya maliyet niteliği taşımaya göre hesaplamalar değişkenlik göstermektedir.

$$PDA = [PDA_{ij}]_{n \times m} \quad (9)$$

(i. Alternatifin j. Kriter açısından ortalama çözüme pozitif uzaklığı)

$$NDA = [NDA_{ij}]_{n \times m} \quad (10)$$

(i. Alternatifin j. Kriter açısından ortalama çözüme negatif uzaklığı)

Değerlendirme kriteri fayda nitelikli olduğunda Eşitlik 11 ve Eşitlik 12 kullanılır.

$$PDA_{ij} = \frac{\max(0, (X_{ij} - AV_j))}{AV_j} \quad (11)$$

$$NDA_{ij} = \frac{\max(0, (AV_j - X_{ij}))}{AV_j} \quad (12)$$

Değerlendirme kriteri maliyet nitelikli olduğunda ise Eşitlik 13 ve Eşitlik 14 kullanılır.

$$PDA_{ij} = \frac{\max(0, (AV_j - X_{ij}))}{AV_j} \quad (13)$$

$$NDA_{ij} = \frac{\max(0, (X_{ij} - AV_j))}{AV_j} \quad (14)$$

4. Aşama: Bu aşamada, Eşitlik (15) ve Eşitlik (16) vasıtası ile, ağırlıklı toplam pozitif uzaklıkları ifade eden SP_i ve ağırlıklı toplam negatif uzaklıkları ifade eden SN_i değerleri hesaplanır. Eşitliklerde yer alan W_j değeri CRITIC yöntemi ile elde edilen kriter ağırlıklarının göstermektedir.

$$SP_i = \sum_{j=1}^m W_j \cdot PDA_{ij} \quad (15)$$

$$SN_i = \sum_{j=1}^m W_j \cdot NDA_{ij} \quad (16)$$

5. **Aşama:** SP_i ve SN_i değerleri bütün alternatifler için Eşitlik (17) Eşitlik (18) yardımı ile normalize edilir.

$$NSP_i = \frac{SP_i}{\max_i(SP_i)} \quad (17)$$

$$NSN_i = 1 - \frac{SN_i}{\max_i(SN_i)} \quad (18)$$

6. **Aşama:** Bu son aşamada Eşitlik(19) yardımı ile 5. aşamada hesaplanan NSP_i ve NSN_i değerlerinin ortalaması alınarak her bir alternatifin değerlendirme skoru (AS_i) hesaplanır.

$$AS_i = \frac{1}{2}(NSP_i + NSN_i) \quad (19)$$

0 ve 1 arasında değerler alan AS_i değerinde en yüksek değere sahip olan alternatif en iyi alternatif olarak değerlendirilir.

4. BULGULAR

Çalışmanın bu kısmında, sırasıyla CRITIC ve EDAS yönteminden elde edilen bulgular yalnızca 2021 yılı için aşama aşama gösterilmiş, daha sonra 2018, 2019 ve 2020 yılları için aynı şekilde yapılan uygulamanın sonuçları doğrudan verilerek karşılıklı analiz edilmiştir.

4.1. CRITIC Yöntemi ile Kriter ağırlıklarının Hesaplanması

Tablo 4. 2021 Yılı Karar Matrisi

	2021						
	maks	maks	maks	maks	maks	maks	min
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş. (A1)	24,23	16,52	82,05	0,54	6,61	7,44	1,95
Türkiye Halk Bankası A.Ş. (A2)	19,57	14,47	86,21	0,19	3,49	9,85	3,02
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. (A3)	28,53	14,85	100,18	0,49	8,48	7,17	3,09
Türkiye İş Bankası A.Ş. (A4)	33,21	20,36	86,33	1,77	17,42	6,57	4,05
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. (A5)	32,03	18,67	101,29	1,75	18,89	7,01	4,65
Akbank T.A.Ş. (A6)	37,00	22,17	85,51	2,10	17,46	6,88	5,03
Türkiye Garanti Bankası A.Ş. (A7)	39,51	18,31	82,78	2,09	18,55	7,53	3,78
QNB Finansbank A.Ş. (A8)	37,62	15,91	93,75	1,31	18,99	6,88	4,22
Denizbank A.Ş. (A9)	34,48	17,88	101,33	1,40	13,71	7,23	8,04

Tablo 5. 2021 Yılı Normalize Karar Matrisi

NORMALİZE KARAR MATRİSİ							
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7
A1	0,233	0,266	0,000	0,185	0,201	0,265	1,000
A2	0,000	0,000	0,216	0,000	0,000	1,000	0,824
A3	0,449	0,049	0,941	0,157	0,322	0,182	0,812
A4	0,684	0,765	0,222	0,828	0,899	0,000	0,654
A5	0,625	0,546	0,998	0,819	0,994	0,133	0,556
A6	0,874	1,000	0,179	1,000	0,901	0,095	0,494
A7	1,000	0,499	0,038	0,995	0,971	0,293	0,698
A8	0,905	0,187	0,607	0,588	1,000	0,094	0,627
A9	0,748	0,442	1,000	0,632	0,659	0,202	0,000

Tablo 6. Korelasyon Katsayısı Matrisi

İlişki Katsayısı Matrisi							
Kriterler	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7
K1	1,000	0,596	0,103	0,876	0,916	-0,704	-0,514
K2	0,596	1,000	-0,214	0,856	0,669	-0,571	-0,395
K3	0,103	-0,214	1,000	-0,059	0,140	-0,252	-0,535
K4	0,876	0,856	-0,059	1,000	0,922	-0,620	-0,480
K5	0,916	0,669	0,140	0,922	1,000	-0,716	-0,447
K6	-0,704	-0,571	-0,252	-0,620	-0,716	1,000	0,295
K7	-0,514	-0,395	-0,535	-0,480	-0,447	0,295	1,000

Eşitlik 5 yardımıyla her bir kriterin sahip olduğu bilgi miktarı anlamına gelen c_j değerleri, standart sapma ve korelasyon katsayıları bilgilerini dikkate alarak hesaplanmıştır. Her bir kritere ait bilgi miktarını ifade eden c_j ve eşitlik (6) yardımı ile hesaplanan, kriter ağırlıklarını temsil eden w_j değerleri Tablo 7’de sunulmuştur:

Tablo 7. 2021 Yılı Hesaplanan c_j ve w_j değerleri

Kriterler	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7
C_j	1,562	1,668	2,870	1,702	1,748	2,528	2,273
W_j	0,109	0,116	0,200	0,119	0,122	0,176	0,158

2021 yılı için hesaplanan kriter ağırlıkları incelendiğinde her bir kriterin ağırlığının 0,1 ve 0,2 arasında değiştiği görülmektedir. En yüksek öneme sahip olan kriterler, sırasıyla mevduatın krediye dönüşümü (K3), faiz gelirleri (K6) ve takipteki krediler (K7) olarak tespit edilmiştir.

İlgili hesaplamalar her bir yıl için adım adım yapılmış ve ele alınan zaman aralığında bulunan nihai kriter ağırlıkları toplu olarak Tablo 8’de sunulmuştur:

Tablo 8. Ele Alınan Zaman Aralığında Kriter Ağırlıkları

Yıllara Göre Kriter Ağırlığı	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7
2018	0,154	0,124	0,155	0,103	0,100	0,136	0,228
2019	0,138	0,134	0,161	0,131	0,104	0,180	0,153
2020	0,134	0,116	0,175	0,101	0,113	0,175	0,186
2021	0,109	0,116	0,200	0,119	0,122	0,176	0,158

Analiz edilen dönemde kriterlerin önem dereceleri incelendiğinde, en yüksek önem derecelerinin hemen hemen her yıl benzer olduğu görülmüştür. Sırasıyla K7 (Takipteki Krediler), K6 (Faiz gelirleri) ve K3(Mevduatın Krediyeye Dönüşümü) kriterlerinin en önemli kriterler olduğu sonucuna varılmıştır. Elde edilen kriter ağırlıkları EDAS yönteminde ağırlıklandırma işlemi yapılırken kullanılmıştır.

4.2. Edas Yöntemi ile Alternatiflerin Sıralaması

Eşitlik (7) – Eşitlik (19) arasındaki formüller kullanılmak suretiyle EDAS tekniğinin 2021 yılındaki uygulaması adım adım gerçekleştirilmiş ve bu yıla ilişkin işlemler Tablo 9 ve Tablo 12 arasında verilmiştir.

Tablo 9. 2021 Yılı Karar Matrisi

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7
Alternatif/Kriter yönü	max	max	max	max	max	max	min
2021							
A1	24,226	16,518	82,051	0,544	6,609	7,440	1,945
A2	19,572	14,470	86,209	0,191	3,489	9,851	3,020
A3	28,534	14,847	100,180	0,489	8,483	7,168	3,093
A4	33,215	20,360	86,330	1,772	17,421	6,573	4,051
A5	32,034	18,669	101,289	1,753	18,892	7,007	4,649
A6	37,002	22,166	85,508	2,100	17,463	6,884	5,028
A7	39,513	18,312	82,779	2,091	18,546	7,535	3,783
A8	37,622	15,911	93,751	1,312	18,992	6,882	4,216
A9	34,479	17,875	101,327	1,396	13,709	7,234	8,038
Ortalama	31,800	17,681	91,047	1,294	13,734	7,397	4,203

Ortalamadan pozitif ve negatif sapmalar hesaplanarak Tablo 10 ve Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 10. 2021 Yılı Ortalamadan Pozitif Sapma

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7
A1	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,005	0,537
A2	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,331	0,281
A3	0,000	0,000	0,101	0,000	0,000	0,000	0,264
A4	0,044	0,150	0,000	0,363	0,272	0,000	0,035
A5	0,007	0,055	0,113	0,349	0,379	0,000	0,000
A6	0,164	0,252	0,000	0,615	0,275	0,000	0,000
A7	0,243	0,035	0,000	0,608	0,354	0,018	0,099
A8	0,183	0,000	0,030	0,010	0,386	0,000	0,000
A9	0,084	0,010	0,113	0,074	0,001	0,000	0,000

Tablo 11. 2021 Yılı Ortalamadan Negatif Sapma

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7
A1	0,238	0,067	0,098	0,582	0,518	0,000	0,000
A2	0,385	0,182	0,053	0,853	0,745	0,000	0,000
A3	0,103	0,161	0,000	0,623	0,381	0,031	0,000
A4	0,000	0,000	0,051	0,000	0,000	0,112	0,000
A5	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,053	0,107
A6	0,000	0,000	0,060	0,000	0,000	0,070	0,197
A7	0,000	0,000	0,090	0,000	0,000	0,000	0,000
A8	0,000	0,101	0,000	0,000	0,000	0,070	0,004
A9	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,022	0,914

EDAS yaklaşımının son aşamasında ağırlıklı toplam pozitif ve negatif değerlerle bu değerlerin normalize edilmiş halleri (SPI, SNI, NSPI, NSNI, ASİ) sırasıyla Eşitlikler (15) - (19) kullanılarak hesaplanmış ve ulaşılan bulgular Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12. 2021 Yılı EDAS Nihai Sonuçlar

	SPI	SNI	NSPI	NSNI	ASİ	Sıralama
A1	0,086	0,185	0,524	0,302	0,413	6
A2	0,103	0,264	0,627	0,000	0,313	9
A3	0,062	0,155	0,377	0,413	0,395	7
A4	0,104	0,030	0,632	0,887	0,760	4
A5	0,117	0,026	0,712	0,901	0,807	3
A6	0,153	0,055	0,934	0,790	0,862	2
A7	0,164	0,018	1,000	0,932	0,966	1
A8	0,074	0,025	0,451	0,907	0,679	5
A9	0,042	0,148	0,255	0,439	0,347	8

2021 yılına ait performans sonuçları incelendiğinde en yüksek performansa sahip olan bankaların sırasıyla; Garanti Bankası, Akbank ve Yapı Kredi Bankası olduğu belirlenmiştir. Pandemi etkinliğinin azalmaya başladığı 2021 yılında performansı en düşük bankanın Halkbank olduğu onun

ardından sırasıyla Denizbank, Vakıfbank ve Ziraat Bankasının performansı düşük bankalar arasında olduğu görülmektedir. Yapılan analiz önceki yıllar için de adım adım uygulanmış ve geçmiş yıllara ait performans sıralama sonuçları Tablo 13 – Tablo 15 arasında verilmiştir.

Tablo 13. 2018 Yılı EDAS Nihai Sonuçlar

	SPI	SNI	NSPI	NSNI	ASİ	Sıralama
A1	0,016	0,082	0,154	0,510	0,332	8
A2	0,000	0,168	0,000	0,000	0,000	9
A3	0,041	0,032	0,399	0,808	0,603	3
A4	0,009	0,028	0,092	0,836	0,464	5
A5	0,043	0,082	0,426	0,513	0,470	4
A6	0,056	0,019	0,548	0,888	0,718	2
A7	0,102	0,021	1,001	0,877	0,939	1
A8	0,047	0,092	0,460	0,453	0,457	6
A9	0,041	0,098	0,401	0,413	0,407	7

Pandeminin henüz başlamadığı 2018 yılında banka performansları değerlendirildiğinde, performansı en yüksek bankanın Garanti Bankası olduğu, onu sırasıyla, Akbank, Vakıfbank, Yapı Kredi Bankası, İş Bankası, Finansbank ve Denizbank'ın takip ettiği görülmüştür. Performans açısından en son sırada Ziraat Bankası ve Halk Bankası bulunmuştur

Tablo 14. 2019 Yılı EDAS Nihai Sonuçlar

	SPI	SNI	NSPI	NSNI	ASİ	Sıralama
A1	0,004	0,070	0,026	0,664	0,345	7
A2	0,006	0,208	0,043	0,001	0,022	9
A3	0,021	0,085	0,156	0,594	0,375	6
A4	0,055	0,022	0,405	0,893	0,649	5
A5	0,086	0,063	0,640	0,696	0,668	4
A6	0,099	0,042	0,737	0,798	0,768	3
A7	0,133	0,011	0,988	0,946	0,967	1
A8	0,135	0,023	1,001	0,888	0,944	2
A9	0,020	0,134	0,147	0,353	0,250	8

Pandeminin ilk ortaya çıktığı yıl olan 2019 yılında performansı en yüksek bankalar sırasıyla, Garanti Bankası, Finansbank, Akbank ve Yapı Kredi Bankası olmuştur. Bu bankaların ardından performans sıralamasında 5. sırada İş Bankası, 6. Sırada Vakıfbank, 7. Sırada Ziraat Bankası, 8. Sırada Denizbank ve son sırada ise Halkbank bulunmuştur.

Tablo 15. 2020 Yılı EDAS Nihai Sonuçlar

	SPI	SNI	NSPI	NSNI	ASİ	Sıralama
A1	0,085	0,079	1,001	0,542	0,771	4
A2	0,031	0,172	0,368	0,000	0,184	9
A3	0,041	0,044	0,485	0,745	0,615	7
A4	0,031	0,019	0,365	0,890	0,627	6
A5	0,063	0,040	0,740	0,769	0,755	5
A6	0,079	0,065	0,930	0,623	0,776	3
A7	0,061	0,009	0,724	0,947	0,835	1
A8	0,067	0,034	0,787	0,799	0,793	2
A9	0,047	0,146	0,549	0,146	0,347	8

Yine pandeminin ülkemizde aktif olduğu 2020 yılında bankaların performansı incelendiğinde performansı en yüksek 3 banka sırasıyla Garanti Bankası, Finansbank ve Akbank olmuştur. Bu bankaların ardından sırasıyla; Ziraat Bankası, Yapı Kredi Bankası, İş Bankası, Vakıfbank, Denizbank ve Halkbank gelmektedir.

5. SONUÇ

Çalışmada bankacılık sektöründe faaliyet gösteren aktif büyüklüğü açısından en büyük 9 mevduat bankasının performansı 2018-2021 yılları arasında çok kriterli karar verme yöntemlerinden olan CRITIC ve EDAS yöntemleri kullanılmak suretiyle incelenmiştir. Subjektif bir kriter ağırlıklandırma yöntemi olan CRITIC yöntemi ile yapılan analizde önem düzeyi en yüksek kriterler, takipteki krediler, faiz gelirleri ve mevduatın krediye dönüşümü oranları olmuştur.

CRITIC yöntemi ile ağırlıklandırılan kriterler, EDAS yöntemi ile değerlendirildiğinde, 2018 yılında performansı en yüksek bankanın yabancı banka statüsünde bulunan Garanti Bankası, ikinci bankanın özel banka statüsünde olan Akbank, 3. Bankanın ise bir kamu bankası olan Vakıfbank olduğu görülmüştür. En kötü performans gösteren bankalar ise kamu bankaları olan Halkbank ve Ziraat Bankası olmuştur. 2019 ve 2020 yıllarında en iyi performansa sahip olan bankalar sırasıyla Garanti Bankası, Finansbank ve Akbank şeklinde olmuştur. Halkbank ve Denizbank ilgili yıllarda performansı en düşük çıkan bankalar olmuştur. 2019 ve 2020 yılları pandeminin baş gösterdiği ve tüm dünyayı etkisi altına aldığı yıllar olmuştur. Bu bağlamda bir yabancı banka olan Garanti Bankası pandemi öncesinde gösterdiği yüksek performanstan bir şey kaybetmemiş, görece olarak değerlendirildiğinde diğer bankalara kıyasla yine daha iyi performans sergilediği görülmüştür. Pandeminin etkisini kısmen yitirmeye başladığı 2021 yılında ise en performanslı bankalar sırasıyla Garanti Bankası, Akbank ve Yapı Kredi Bankası olarak gerçekleşmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular

Sarı, (2020) ve Topak ve Çanakçıoğlu, (2019) çalışmaları ile kısmen uyumlu iken, Kandemir ve Karataş, (2016) çalışması ile uyumlu sonuç vermemektedir.

Elde edilen sonuçlara göre bir yabancı banka olan Garanti Bankası, analizin uygulandığı 4 yıl boyunca en iyi performansı gösteren banka olmuştur. Ele alınan zaman aralığında en iyi performans gösteren banka grupları değerlendirildiğinde; en yüksek performans gösteren banka grubunun yabancı bankalar olduğu, ardından yerli bankaların geldiği en kötü performans gösteren banka grubunun ise kamu bankaları olduğu sonucuna varılmıştır. Kamu bankalarının, performans kriterlerinden ziyade devlet politikalarını önceliklendirmesi ve bu bağlamda hareket etmesi bu sonucu anlaşılabilir hale getirmektedir.

Çalışma, pandemi sürecini kapsamı ve bu süreçte, kamu, özel ve yabancı sermayeli bankaların performansını karşılaştırmalı olarak incelemesi bakımından önem taşımakta ve literatüre katkı sağlayacağına inanılmaktadır. İlerleyen çalışmalarda, sektör içerisinde yer alan başka bankalar da çalışmaya dahil edilerek veya değerlendirilen süreç genişletilerek yeni çalışmalar yapılabilir. Ayrıca çok kriterli karar verme teknikleri içerisinde farklı teknikler de kullanılmak suretiyle sonuçlar elde edilebilir ve farklı yöntemlerin farklı sonuçlar doğurup doğurmayacağına ilişkin değerlendirmeler yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, O. Y. (2019). CRITIC ve EDAS yöntemleri ile İş Bankası'nın 2009-2018 yılları arasındaki performansının analizi. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 249–263.
- Akçakanat, Ö., Aksoy, E., & Teker, T. (2018). CRITIC ve MDL Temelli Edas Yöntemi ile Tr-61 Bölgesi Bankalarının Performans Değerlendirmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1–24. <https://dergipark.org.tr/en/pub/sbe/issue/41366/488208>
- Akçakanat, Ö., Eren, H., Aksoy, E., & Ömürbek, V. (2017). Bankacılık sektöründe ENTROPI ve WASPAS yöntemleri ile performans değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 285–300. <https://dergipark.org.tr/en/pub/sduibfd/issue/52993/703045>
- Akgül, Y. (2019). Çok kriterli karar verme yöntemleriyle Türk bankacılık sisteminin 2010-2018 yılları arasındaki performansının analizi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(4), 567–582. <https://doi.org/10.29106/fesa.655722>
- Alemi-Ardakani, M., Milani, A. S., Yannacopoulos, S., & Shokouhi, G. (2016). On the effect of subjective, objective and combinative weighting in multiple criteria decision making: A case study on impact

- optimization of composites. *Expert Systems with Applications*, 46, 426–438.
- Borio, C. (2020). The Covid-19 economic crisis: Dangerously unique. *Business Economics*, 55(4), 181–190. <https://doi.org/https://doi.org/10.1057/s11369-020-00184-2>
- Çalışkan, E., & Eren, T. (2016). Bankaların performanslarının çok kriterli karar verme yöntemiyle değerlendirilmesi. *Ordu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 6(2), 85–107. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/271026>
- Demireli, E. (2010). TOPSIS çok kriterli karar verme sistemi: Türkiye’deki kamu bankaları üzerine bir uygulama. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 5(1), 101–112. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/716031>
- Demirgüç-Kunt, A., Pedraza, A., & Ruiz-Ortega, C. (2021). Banking sector performance during the COVID-19 crisis. *Journal of Banking & Finance*, 133, 106305.
- Diakoulaki, D., Mavrotas, G., & Papayannakis, L. (1995). Determining objective weights in multiple criteria problems: The critic method. *Computers & Operations Research*, 22(7), 763–770.
- Diñçer, H., & Görener, A. (2011). Analitik hiyerarşi süreci ve VIKOR tekniği ile dinamik performans analizi: Bankacılık sektöründe bir uygulama. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 109–127. <https://www.ticaret.edu.tr/uploads/kutuphane/dergi/s19/109-127.pdf>
- Ghorabae, M. K., Zavadskas, E. K., Amiri, M., & Turskis, Z. (2016). Extended EDAS method for fuzzy multi-criteria decision-making: an application to supplier selection. *International Journal of Computers Communications & Control*, 11(3), 358–371.
- Kandemir, T., & Karataş, H. (2016). Ticari bankaların finansal performanslarının çok kriterli karar verme yöntemleri ile incelenmesi: Borsa İstanbul’da işlem gören bankalar üzerine bir uygulama. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(7), 1766–1776. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/225618>
- Kazan, H., & Özdemir, Ö. (2014). Financial performance assessment of large scale conglomerates via TOPSIS and CRITIC methods. *International Journal of Management and Sustainability*, 3(4), 203–224. <https://doi.org/10.18488/journal.11/2014.3.4/11.4.203.224>
- Keshavarz Ghorabae, M., Zavadskas, E. K., Olfat, L., & Turskis, Z. (2015). Multi-criteria inventory classification using a new method of evaluation based on distance from average solution (EDAS). *Informatica*, 26(3), 435–451.
- Obeidat, M., & Tarawneh, A. (2021). The Performance Of Banks In A Developing Country: Has Covid-19 Made Any Difference? *Journal of Economics, Finance and Accounting*, 8(2), 102–108.

<https://doi.org/10.17261/Pressacademia.2021.1395>

- Öndeş, T., & Özkan, T. (2021). Bütünleşik CRITIC-EDAS yaklaşımıyla covid-19 pandemisinin bilişim sektörü üzerindeki finansal performans etkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 12(2), 506–522. <https://doi.org/doi.org/10.1057/s11369-020-00184-2>
- Sarı, T. (2020). Banka Performans Ölçümünde Topsis ve Promethee Yöntemlerinin Karşılaştırılması. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 34(1), 103–122. <https://doi.org/10.16951/atauniiibd.480238>
- Topak, M. S., & Çanakçıoğlu, M. (2019). Banka Performansının Entropi Ve Copras Yöntemi İle Değerlendirilmesi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Araştırma. *Mali Çözüm Dergisi*, 29(154), 107–132.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2022). *Bankalarımız 2021*. Türkiye Bankalar Birliği. www.tbb.org.tr

COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE BANKACILIK SEKTÖRÜ PERFORMANSININ ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YÖNTEMLERİ İLE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ: “CRITIC - EDAS YAKLAŞIMI KAPSAMINDA BİR İNCELEME”

Etik Beyanı:

Çalışmanın yazarları olarak; bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan ederiz. Editörlerin ve derginin yazarlar tarafından beyan edilen bu hususta ve metinde yer verdikleri bilgi ve görüşler karşısında herhangi bir sorumluluğu bulunmaz. Tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.

Yazar Katkıları:

Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Eyceyurt Batır, çalışmanın gerek literatür gerekse veri toplama, analiz ve analiz bulgularının değerlendirilmesinden oluşan sürecin tamamına katkı sağlamıştır.

Tek yazarlı bu çalışmada yazarın katkı oranı: %100'dür.

Çıkar Beyanı:

Yazarın bu çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Dr. Öğr. Üyesi Tuğba EYCEYURT BATIR

DOLARİZASYON İLE ENFLASYON ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ*

Melike GÜLTEPE ÇORAK**
Prof. Dr. Emine Ebru AKSOY***

Bilimsel Araştırma
(Empirical Research)

Uluslararası
Muhasebe ve Finans
Araştırmaları Dergisi
Aralık 2022; 4(2): 205-220

APA Stili Kaynak Gösterimi:

Gültepe Çorak, M. & Aksoy, E. E. (2022). Dolarizasyon ile Enflasyon Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği. *Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*. 4(2), 205-220.

ÖZ

Bir ülkenin kendi parasına alternatif olarak yabancı bir ülkenin para birimini ekonomik aktivitelerinde yoğun olarak kullanması dolarizasyon olarak tanımlanmaktadır. Özellikle enflasyonist dönemlerde firmalar ile hanehalkının alım güçlerini korumak için ödeme ve tasarruf aracı olarak yerli para biriminden kaçınarak daha güçlü yabancı para birimlerine yönelmeleri beklenmektedir. Diğer taraftan da dolarizasyon düzeyindeki artışların da artan kurlarla birlikte enflasyonu artırması da kaçınılmazdır. Genel olarak enflasyon ile dolarizasyon arasındaki beklenen bu etkileşimin varlığının tespit edilmesi ve nedensellik ilişkisinin incelenmesi ülkelerdeki ekonomik politikaların geliştirilmesinde büyük öneme sahiptir. Türkiye’de dolarizasyon ile enflasyon arasında bulunan nedensellik ilişkisinin yönünü belirlemek amacıyla bu çalışma oluşturulmuştur. Çalışmada 2006:1-2022:9 dönemi aylık verilerinden hareketle Toda-Yamamoto Nedensellik Testi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre dolarizasyondan enflasyona doğru nedensellik ilişkisi tespit edilirken, enflasyondan dolarizasyona doğru bir ilişki tespit edilememiştir.

Anahtar Sözcükler: Dolarizasyon, Enflasyon, Nedensellik Analizi.

JEL Kodları: E42, E52, E31.

* Makalenin gönderim tarihi, 29.11.2022; Kabul tarihi: 19.12.2022, iThenticate benzerlik oranı: %7.

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Muhasebe ve Finansman Bölümü Doktora Öğrencisi, melikegultepe@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8524-8130

*** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, emine.aksoy@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7205-0283

CAUSAL RELATIONSHIP BETWEEN DOLLARIZATION AND INFLATION: THE EXAMPLE OF TURKEY

ABSTRACT

The intensive use of a foreign country's currency in economic activities as an alternative to a country's currency is defined as dollarization. Particularly in inflationary periods, companies and households are expected to avoid domestic currency as a means of payment and savings and turn to stronger foreign currencies to protect their purchasing power. On the other hand, increases in the dollarization level will inevitably increase inflation with the increasing exchange rates. In general, determining the existence of this expected interaction between inflation and dollarization and examining the causality relationship is of great importance in the development of economic policies in countries. This study was created to determine the direction of the causal relationship between dollarization and inflation in Turkey. In the study, the Toda-Yamamoto Causality Test was conducted based on the monthly data of the period 2006:1-2022:9. According to the results of the analysis, while a causal relationship from dollarization to inflation was determined, a relationship from inflation to dollarization could not be determined.

Keywords: Dollarization, Inflation, Causality Analysis.

JEL Codes: E42, E52, E31.

1. GİRİŞ

Bir ülkenin kendi parası dışında yabancı bir para birimini hem ödeme aracı hem de hesap birimi olarak tercih etmesi dolarizasyon olarak adlandırılmaktadır (Gale ve Vives, 2001). IMF (2005), dolarizasyonu; reel dolarizasyon, resmi dolarizasyon ve kısmi dolarizasyon olarak sınıflamaktadır. Ücret ve fiyatların resmi veya gayri resmî olarak yabancı paraya bağlanması durumu reel dolarizasyon, kendi parası dışında bir para biriminin bir ülkenin resmi parası olduğu husus resmi dolarizasyon, işlemlerde yerli para ile beraber yabancı başka bir paranın kullanıldığı durum kısmi dolarizasyon olarak ifade edilmektedir.

Kısmi dolarizasyon; yarı resmi veya gayri resmi dolarizasyon olarak da kabul edilmektedir. Para ikamesi, varlık dolarizasyonu, yükümlülük dolarizasyonu, finansal dolarizasyon kısmi dolarizasyon türleri arasında yer almaktadır. Para ikamesi; bir ekonomide değişim aracı olarak birden fazla para biriminin kullanılmasıdır (Cuddington,1983: Calvo ve Vegh, 1992). Yerli para birimi dışında yabancı para biriminin değer biriktirmek amacıyla tercih edilmesi ise varlık dolarizasyonu olarak tanımlanmaktadır. (Feige, 2003). Eichengreen ve Hausmann (1999), yükümlülük dolarizasyonunu, ekonomik aktörlerin yabancı para birimi cinsinden yükümlülük bulundurmaları olarak ifade etmektedir. Finansal dolarizasyonu Yeyati (2003), bir ülkede bulunan ekonomik aktörlerin varlıklarını ve

yükümlülüklerini başka bir ülkenin para birimi üzerinden bulundurmaları olarak tanımlamaktadır.

Ülkelerde dolarizasyonun oluşmasının çeşitli nedenleri vardır. Bu nedenleri Serdengeçti (2005) genel ekonomideki istikrarsızlıklar, düzenleyici çevredeki sıkıntılar, piyasadaki noksanlıklar ve güven kaybı/eksikliği olarak ele almıştır. Serdengeçti (2005) çalışmasında makroekonomik istikrarsızlık olarak yüksek ve oynak enflasyon, uygulanan döviz kuru politikaları, yüksek bütçe açıkları ve kamunun borç stokunu; düzenleyici çevredeki aksaklıklar ve piyasa eksiklikleri olarak ise yerli para birimi dışında açılan mevduatlara getirilen devlet garantileri ya da sigortası ve mevduat sahiplerine verilen devlet garantilerinin müşterilerde neden olduğu ahlaki çöküntüyü sıralamaktadır. Bu çerçevede makroekonomik istikrarsızlığa bağlı olarak piyasada oluşan belirsizlik güven kaybına neden olup dolarizasyon sürecini hızlandırırken, güven kaybının ise; ahlaki çöküntü ile birleştiğinde önemli düzeyde dolarizasyona neden olduğu sonucuna varmıştır.

Türkiye’de dövizin kullanımı 1970’li yıllarda yaşanan petrol krizi ile döviz sıkıntısını gidermek için kredi mektuplu döviz tevdiat hesabıyla beraber dövize çevrilebilir mevduat (DÇM) uygulanmaya başlanmış olup 1983 yılı sonuna gelindiğinde mevduat bankalarının yabancı para birimi üzerinden işlem yapmalarına izin verilmesi ile bir ülkede yerleşik bulunanların yabancı para birimi üzerinden mevduat tutabilmelerinin önündeki engel kaldırılmış oldu. 1980 yılında yaşanan küreselleşme ile diğer ülkelerle entegrasyon artmaya başlamış olup dolarizasyon süreci hız kazanmaya başlamıştır. Türkiye ekonomisindeki dolarizasyon sürecindeki diğer bir önemli tarih ise 2001 yılı olup yaşanan ekonomik krizin ardından serbest dalgalı kur rejimine geçilmiştir. Diğer taraftan 2006 yılında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) açık enflasyon hedefleme stratejisine geçmiştir.

Türkiye’de Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) bazlı enflasyon oranı bir önceki senenin aynı dönemine göre 2006 yılsonunda yüzde 9,65 olarak, 2022 Eylül ayında yüzde 83,45 olarak gerçekleşmiştir. Bununla beraber yabancı para mevduatın geniş para arzına oranı 2006 yılsonunda yüzde 41, 2022 Eylül ayında ise yüzde 58 olarak gerçekleşmiştir. Serbest dalgalı kur rejimi altında TCMB’nin öncelikli amacının fiyat istikrarını gerçekleştirmek olduğu, bunun içinde açık enflasyon hedeflemesi stratejisinin uygulandığı günümüzde önemli düzeyde artış gösteren enflasyon ile dolarizasyon arasındaki nedensellik ilişkisinin tespiti çok daha önemli hale getirmektedir. Bu nedenle Türkiye’de 2006:01-2022:09 tarihleri arasında enflasyon oranları ve dolarizasyon oranları arasındaki nedensellik ilişkisinin yönünün belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde öncelikle konuyla ilgili literatür taramasına yer verilecek olup ardından veri seti ve yöntem açıklanacaktır. Daha sonra analizde elde edilen bulgulara yer verilerek sonuç kısmıyla çalışma tamamlanacaktır.

2. LİTERATÜR

Dolarizasyon ile enflasyon arasındaki ilişkiyi belirlemeye çalışan pek çok çalışma literatürde bulunmaktadır. Bu çalışmaların sonuçları incelenen zaman dilimi, ülke ve uygulanan döviz kuru rejimleri gibi birçok etmene bağlı olarak farklılık göstermektedir. Genel olarak literatürdeki çalışmaları nedensellik ilişkisi kapsamında; dolarizasyondan enflasyona doğru, enflasyondan dolarizasyona doğru, dolarizasyon ve enflasyon arasında çift taraflı ilişki bulunan çalışmalar olmak üzere üç şekilde sınıflandırabilmek mümkündür.

Dolarizasyondan enflasyona doğru nedensellik ilişkisinin bulunduğunu gösteren çeşitli çalışmalar literatürde mevcuttur. Bu kapsamda Türkiye verileriyle yapılan Yılmaz ve Uysal (2019) çalışmasında 2012:1-2018:9 döneminde dolarizasyon oranının enflasyon oranının nedeni olduğunu Granger nedensellik analizi ile bulmuşlardır. Diğer ülkelerle ilgili olan çalışmalardan birinde Bailey (2005) Jamaika’da 1996:3-2004:12 dönemi için finansal dolarizasyonun enflasyon üzerindeki etkisini VAR analiziyle araştırmıştır. Finansal dolarizasyonda gerçekleşen bir şokta yatırımcıların yabancı para birimine yönelmekte olduğunu bunun sonucu olarak da parasal tabanda bir azalma olduğunu ortaya koymuştur. Bu durumun enflasyonun finansal dolarizasyondan etkilenmiş olduğunu gösteren bir işaret olduğunu ifade etmiştir. Olayungbo ve Ajuwon (2015) ise 1986Q1-2015Q1 döneminde Nijerya’da yapılan nedensellik analizinde ilişkinin yönünü sadece dolarizasyondan enflasyona doğru belirlemişlerdir. Sırbistan’da Fabris ve Vujanovic (2017)’in yapmış oldukları çalışmalarında 2006:1-2016:1 yılları arası verileri ile finansal dolarizasyondaki tahmin edilemeyen hareketlerin fiyatlar genel seviyesi üzerine makul ve devamlı bir büyüme oluşturduğunu VAR analiziyle tespit etmişlerdir.

Enflasyondan dolarizasyona doğru ilişkiyi belirleyen farklı çalışmalar bulunmaktadır. Aklan (2001) tarafından yapılan çalışmada, 1990:01-2000:12 arası dönemde Granger Nedensellik analizi ile Türkiye’de enflasyondan dolarizasyona doğru nedensellik ilişkisi olduğunu ortaya koymuştur. Diğer taraftan Oskooee ve Domaç (2003) VAR analizi kullanılarak yapmış oldukları çalışmalarında Türkiye’de dolarizasyon sürecinde enflasyonun önemli bir etken olduğunu ifade etmişlerdir. 1990-1999 yılları arasındaki dönem verilerini kullanan Us ve Kıvılcım (2005) ise çalışmalarında Türkiye’de enflasyon oranının, para ikamesini belirleyen en önemli değişken olduğunu bulmuşlardır. En küçük kareler yöntemini kullanan Hekim (2008)’de çalışmasında 1992-2007 yılları arasında enflasyon ve reel döviz kurundaki dalgalanmaların Türkiye’de dolarizasyonu değiştiren en mühim etkenlerden olduğu sonucuna varmıştır. Saraç (2010) çalışmasında 1994:01-2009:12 yılları arası dönemde nedensellik testiyle Türkiye’de enflasyonu dolarizasyonun sebebi olarak belirlemiştir. Çalışma sonucu varyans

ayrıştırma ve etki-tepki analizi sonuçlarıyla da doğrulanmıştır. Uslu ve Kapkara (2019)'da çalışmalarında 2006:1-2019:1 döneminde Türkiye'de kredi dolarizasyonunun unsurlarını vektör hata düzeltme modeliyle incelemiş olup enflasyon rakamlarındaki yükselişin kredi dolarizasyona olumlu yansıdığını belirtmişlerdir. Son yılda Kocaman (2022) tarafından yapılan çalışmada, Türkiye'de 2012:12-2021:10 döneminde enflasyon ve faiz oranlarının dolarizasyon üzerindeki etkisini nedensellik analizi çerçevesinde incelemiştir. Çalışmada kısa dönemde enflasyondan dolarizasyona doğru nedensellik ilişkisinin bulunduğu tespit edilmiştir. Literatürde Türkiye dışındaki diğer ülke verileriyle de benzer sonuçların elde edildiği çalışmalarda bulunmaktadır. Lübnan verileriyle Ghalayini (2011) tarafından yapılan çalışmada 2008-2010 döneminde yapmış oldukları Granger nedensellik testinde dolarizasyonun enflasyonla açıklanamamasına rağmen TÜFE'deki değişimin dolarizasyonun Granger nedeni olduğunu tespit etmişlerdir. 106 gelişmekte olan ülke üzerine yapmış oldukları çalışmalarında Lin ve Ye (2013) ise 1985-2004 döneminde finansal dolarizasyonu azaltmada enflasyon hedeflemesinin etkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Gana'da dolarizasyonun enflasyon ve enflasyon belirsizliği üzerine etkisini belirlemek amacıyla yapmış oldukları çalışmada Tweneboah ve Alagidede (2019), enflasyon oynaklığında dolarizasyonun etkisinin önemli olmadığı enflasyonun dolarizasyonun nedeni olduğu sonucuna varmışlardır.

Enflasyon ve dolarizasyon arasında çift yönlü ilişki tespit eden Çetin (2004) ise bu çalışmasında 1987:01-2003:06 döneminde 3 değişken arasında Granger nedensellik analizi yapmıştır. Dolarizasyon, döviz kuru değişim belirsizliği ve enflasyon arasındaki nedensellik çalışmasında nedenselliğin yönünü enflasyondan döviz kuru değişim belirsizliğine, döviz kuru değişim belirsizliğinden dolarizasyona doğru bulmuştur. Türk bankacılık sisteminde finansal dolarizasyon ile enflasyon ve istihdam arasındaki ilişkiyi 2005:12-2020:11 dönemi aylık verilerini kullanarak nedensellik analizini yapan Özkul (2021) ise mevduat dolarizasyonundan istihdam ve enflasyona, kredi dolarizasyonundan enflasyona, istihdamdan kredi dolarizasyonuna doğru nedensellik ilişkisi olduğunu belirlemiştir. Demirgil ve Birol (2021) ise, Türkiye'de 2012:01-2020:04 tarih aralığında para ikamesi ve enflasyon ilişkisini Granger nedensellik analizi ve johansen eş bütünleşme testi ile incelemişlerdir. Uzun dönemde para ikamesi ve enflasyonun eş bütünleşik olduğu, değişkenler arasında çift yönlü bir ilişki bulunduğunu tespit etmişlerdir. Erkan (2021), 2011:12-2021:01 döneminde Türkiye'de dolarizasyon histerisini araştırdığı çalışmasında Toda-Yamamoto analizinin yanı sıra Hatemi-j asimetrik nedensellik analizini kullanarak dolarizasyon ile döviz kuru, enflasyon ve kredi temerrüt takasında simetrik bir nedensellik ortaya koymuştur. Sekiz ülkenin 1995-2016 döneminde döviz kuru ve enflasyon arasındaki ilişkiyi panel veri analiziyle incelemiş olan Park ve Son (2020) ise, enflasyonun dolarizasyon üzerindeki etkilerinin dolarize olan

ekonomilerde daha belirgin olduğunu ve yine bu ekonomilerde yüksek dolarizasyon veya yerli paranın değer kaybının enflasyonu artırdığı tespit edilmiştir.

Bu çalışmada da Toda-Yamamoto Nedensellik Testi kullanılarak Türkiye ekonomisinde enflasyon oranı ile dolarizasyon arasındaki ilişki 2006:1-2022:9 arası dönem için aşağıdaki başlıklarda analiz edilmeye çalışılacaktır. Bu çalışmada önceki çalışmalardan farklı olarak Türkiye ekonomisi üzerine yapılmış daha geniş bir gözlem dönemi ele alınmakta ve gözlem döneminin tamamı enflasyon hedeflemesi stratejisinin benimsendiği süreç içerisinde yer almaktadır.

3. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Dolarizasyon ile enflasyon arasında teorik olarak beklenen nedensellik ilişkisinin 2006:1-2022:9 arası dönemdeki aylık verilerden hareketle Türkiye için test etmek amacıyla 201 zaman gözleminden yararlanılmaktadır. TCMB'nin açık enflasyon hedeflemesi stratejisine geçtiği yıl olan 2006 yılı başlangıç yılı olarak özellikle seçilmiş olup EvIEWS-9 paket programı aracılığıyla Toda-Yamamoto Nedensellik Testi yapılmaktadır.

Nedenselliği incelenecek değişkenlerden biri olan dolarizasyon farklı yöntemlerle ölçülmekte olup literatürde yaygın olarak Yeyati (2006)'nin önerdiği mevduat dolarizasyonu kabul görmektedir. Buna göre;

$$\text{Mevduat Dolarizasyonu} = \frac{\text{Yabancı Para Mevduat}}{\text{Toplam Mevduat}}$$
$$\text{Mevduat Dolarizasyonu} = \frac{\text{Yabancı Para Mevduat}}{M2Y}$$

Geniş para arzı M2Y olarak ifade edilmekte olup, M1 yani dar para arzı, yurt içi yerleşiklerin yabancı para mevduatları ve vadeli mevduatların toplamından oluşmaktadır. Türkiye'de M2Y 2005 Aralık ayına kadar hesaplanmıştır. Bu tarihten sonra para arzı tanımında yapılan değişiklik ile bu tanımın yerini M2 almıştır.

$$M1: \text{Dolaşımdaki Para} + \text{Vadesiz Mevduat (TL+YP)}$$

$$M2: M1 + \text{Vadeli Mevduat (TL+YP)}$$

Bu çalışmada da Dolarizasyon oranını temsilen Yeyati (2006)'nin önerdiği mevduat dolarizasyonu oranı kullanılmış olup döviz üzerinden açılan mevduat toplamının, M2 para arzına bölünmesi ile hesaplanmıştır. Türk bankacılık sisteminde faaliyette bulunan bankaların toplam yabancı para mevduat verileri Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun (BDDK) internet sitesi üzerindeki veri tabanından, geniş para arzı rakamları TCMB'nin internet sitesi üzerindeki veri tabanından elde edilmiştir.

Enflasyon oranı olarak ise TÜFE'nin bir önceki yılın aynı ayındaki değişim oranı kullanılmış olup bu oranlar Türkiye İstatistik Kurumu

(TÜİK)'in veri tabanı üzerinden alınmıştır. Ekonometrik analizde değişkenlerin logaritması alınarak analiz edilmiştir.

$$ENF = (TÜFE_t - TÜFE_{t-1}) / TÜFE_{t-1}$$

Granger nedensellik testleri literatürde ampirik analizde sıkça tercih edilmektedir. Granger (1969) geliştirdiği test aşağıdaki eşitliklerdeki gibidir.

$$X_t = \sum_{i=1}^n \alpha_i Y_{t-i} + \sum_{j=1}^n \beta_j X_{t-j} + \mu_{1t} \quad (1)$$

$$Y_t = \sum_{i=1}^m \lambda_i Y_{t-i} + \sum_{j=1}^m \delta_j X_{t-j} + \mu_{2t} \quad (2)$$

Her iki eşitliğe bakıldığında zaman X ve Y'nin t zamanındaki değişimleri X ve Y'nin daha önceki dönemdeki hareketlerine göre açıklanmakta olduğu görülmektedir. Bu testin yapılabilmesi için öncelikle değişkenlerin birim kök içermemesinin yani durağan olması gerekmektedir. Bu sorunu Granger (1988) dinamik Granger nedensellik testi ile aşmaya çalışmıştır. Bu kapsamda vektör hata düzeltme modeli uygulayarak birim kök içeren değişkenler arasında nedensellik ilişkisini test etmiştir. Fakat bu testte de birim kök içeren değişkenlerin aynı dereceden durağan olmaları ve değişkenler arasında da eş bütünleşmenin varlığının olmamasını şart koşturmaktadır. Toda ve Yamamoto (1995) geliştirdikleri yeni metod ile farklı düzeylerde durağan olan değişkenlere eş bütünleşmenin varlığına bakılmadan nedensellik analizi yapılmasına izin vermektedir.

Toda-Yamamoto nedensellik analizi için ilk önce değişkenlerin durağan oldukları derecelerinin bulunması gerekmektedir. Ampirik analizde doğru model ve yöntemin tercih edilmesi için ilk önce değişkenlerin durağanlığı araştırılmıştır. Dolarizasyon oranı ve enflasyon oranı değişkenlerine ilişkin durağanlığın varlığı Augmented Dickey Fuller (ADF), Phillips-Perron (PP) birim kök testleri ile sınanmıştır. Dickey ve Fuller (1979) ADF birim kök testinde hata terimlerinde otokorelasyon sorunun olmadığını varsaymakta olup eğer otokorelasyon sorunu var ise bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerini modele ekleyerek bu sorun ortadan kaldırılmıştır. Bu testte temel hipotez olan değişkenlerde birim kök vardır hipotezinin reddedilmesi sonucunda değişkenlerin birim kök içermediği sonucuna ulaşılmaktadır.

Phillips-Perron (1988)'un geliştirmiş olduğu yöntem ise Dickey-Fuller (ADF) testine dayanmaktadır. ADF testi hata terimlerinin otokorelasyon içermediğini ve sabit varyans barındırdığını varsaymakta olup Dickey-Fuller

(1979)'un geliştirmiş olduğu teste dâhil edilen bağımlı değişkenin gecikmeli değeri bulunmamaktadır. Phillips ve Perron (1988), hata terimlerini sorunsuz farz ederek otokorelasyonsuz ve sabit varyanslı olduğu varsayımı altında tahmin yapmaktadır. PP testinde temel hipotez birim kök vardır şeklinde kurulmaktadır.

İlk önce değişkenlere birim kök testi uygulanmıştır. Ardından değişkenler arasındaki nedenselliğin varlığı ve yönü Toda-Yamamoto (1995) nedensellik testi ile sınanmıştır. Bu testin temeli VAR modeline dayanmaktadır. Sims (1980), VAR modelini geliştirirken ekonometrik modelle bulunan değişkenlerin birbirlerini karşılıklı olarak etkileyebileceğini iddia etmiştir.

Toda-Yamamoto testinde ilk önce VAR modeli için optimum gecikme uzunluğu (k) bulunmaktadır. Ardından değişkenlerin maksimum durağanlık derecesi (dmax) belirlendikten sonra (k+dmax) VAR modeli tekrardan sınanmaktadır. Toda-Yamamoto nedensellik testinin sınanması için eşitlik üç ve dörtte bulunan VAR modeli tahmin edilmektedir.

$$Y_t = \omega + \sum_{i=1}^k \alpha_{1i} X_{t-i} + \sum_{i=1}^k \beta_{1i} Y_{t-i} + \sum_{j=m+1}^{d \max} \delta_{1i} X_{t-i} + \sum_{j=m+1}^{d \max} \theta_{1i} Y_{t-i} + \varepsilon_{1t} \quad (3)$$

$$X_t = \vartheta + \sum_{i=1}^k \alpha_{2i} X_{t-i} + \sum_{i=1}^k \beta_{2i} Y_{t-i} + \sum_{j=m+1}^{d \max} \delta_{2i} X_{t-i} + \sum_{j=m+1}^{d \max} \theta_{2i} Y_{t-i} + \varepsilon_{2t} \quad (4)$$

Denklemlerde k optimum gecikme uzunluğu d_{\max} bütünleşme derecelerini, ε_{1t} ve ε_{2t} hata terimlerini temsil etmektedir. Model tahmininden sonra düzeltilmiş WALD test istatistiği kullanılarak değişkenlerin birbiri ile olan nedensellik ilişkisi sınanmaktadır.

VAR modelinin geçerli olabilmesi için modelin durağanlık, otokorelasyon, değişen varyans ve normallik varsayımına bakılması gerekmektedir.

4. ANALİZ VE BULGULAR

Çalışmada kullanılan dolarizasyon (LNDOL) ve enflasyon (LNENF) değişkenlerine yönelik olarak ilk olarak ADF birim kök testi uygulanmış olup test değerleri Tablo 1'de gösterilmiştir. Test sonucuna bakıldığında LNDOL ve LNENF değişkenleri birinci farkta %1 anlamlılık düzeyinde durağan olduğu görülmektedir.

ADF testinden sonra değişkenlere uygulanan PP birim kök testine göre test değerleri Tablo 2'de sunulmuştur. Bu test sonucuna göre LNDOL

ve LNENF değişkenlerinin düzeyde durağan olmadığı birinci farkta %1 anlamlılık düzeyinde durağan olduğu görülmektedir.

Tablo 1: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

	DÜZEY		1. FARK	
	t istatistik değeri	Olasılık değeri	t istatistik değeri	Olasılık değeri
DOLARİZASYON(LNDOL)				
Sabitli	-0.489190	0.8894	-13.00233	0.0000
Sabitli ve Trendli	-2.338284	0.4110	-13.01283	0.0000
Sabitsiz ve Trendsiz	-1.055235	0.2625	-12.97324	0.0000
	DÜZEY		1. FARK	
	t istatistik değeri	Olasılık değeri	t istatistik değeri	Olasılık değeri
ENFLASYON (LNENF)				
Sabitli	-0.336052	0.9999	-10.49286	0.0000
Sabitli ve Trendli	-1.492861	0.08291	-10.61652	0.0000
Sabitsiz ve Trendsiz	-1.076249	0.2545	-10.44097	0.0000

Tablo 2: PP Birim Kök Testi Sonuçları

	DÜZEY		1. FARK	
	t istatistik değeri	Olasılık değeri	t istatistik değeri	Olasılık değeri
DOLARİZASYON(LNDOL)				
Sabitli	-0.378313	0.9091	-13.06136	0.0000
Sabitli ve Trendli	-2.294286	0.4347	-13.22038	0.0000
Sabitsiz ve Trendsiz	-1.109841	0.2420	-12.95602	0.0000
	DÜZEY		1. FARK	
	t istatistik değeri	Olasılık değeri	t istatistik değeri	Olasılık değeri
ENFLASYON (LNENF)				
Sabitli	0.176349	0.9705	-10.39892	0.0000
Sabitli ve Trendli	-0.989957	0.9420	-10.39440	0.0000
Sabitsiz ve Trendsiz	-1.132096	0.2340	-10.36134	0.0000

Yapılan birim kök testlerine göre değişkenlerin farklı düzeyde durağan olduğu ve maksimum durağanlık derecesi 1 olarak belirlenmiştir. Var modelinde kullanılacak olan optimum gecikme uzunluğu Tablo 3'te bulunmaktadır. Tablo 3'te FPE (Final Prediction Error), AIC (Akaike Information Criterion), SC (Schwarz Criterion), HQ (Hannan Quinn) bilgi kriterlerinde en düşük değerlere 2. gecikme uzunluğunda ulaşılmaktadır. Bu gecikme değerine, eş bütünleşme derecesi olan 1 eklenince VAR modeli için optimum gecikme uzunluğunun 3 olduğu tespit edilmiştir.

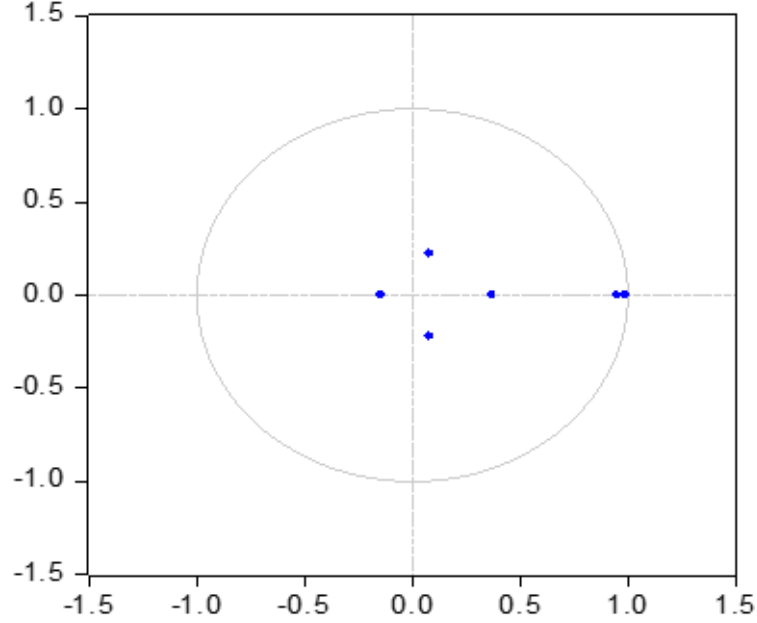
Tablo 3: Kısıtsız VAR Model Üzerinden Hesaplanan Gecikme Uzunluğu Sonuçları

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	279.8750	NA	0.000193	-2.879533	-2.845723	-2.865841
1	875.8543	1173.431	4.17e-07	-9.014034	-8.912603	-8.972958
2	894.0726	35.49269	3.60e-07*	-9.161374*	-8.992323*	-9.092914*
3	894.6777	1.166173	3.73e-07	-9.126193	-8.889521	-9.030349
4	895.8014	2.142639	3.84e-07	-9.096387	-8.792095	-8.973159
5	901.4596	10.67141*	3.78e-07	-9.113571	-8.741658	-8.962958
6	904.1102	4.944111	3.83e-07	-9.099587	-8.660054	-8.921590
7	906.1644	3.789169	3.91e-07	-9.079424	-8.572270	-8.874043
8	909.2024	5.540763	3.95e-07	-9.069455	-8.494680	-8.836689

İlk varsayım olan süreç durağanlığı için yapılan test sonucu Şekil 1’de bulunmakta olup ters birim köklerin birim çemberin dışında olmaması modelin süreç durağanlığının bulunduğunu göstermekte olup ayrıca var modelin süreç durağanlığı tablosuna (Tablo 4) bakıldığı vakit değerlerin 1’den küçük olduğu görülmekte olup süreç durağanlığını desteklemektedir.

Tablo 4: VAR Modelinin Durağanlık Tablosu

Kök	Birim Çember İçindeki Konumu
0.988986	0.988986
0.949234	0.949234
0.368510	0.368510
0.078365 - 0.220865i	0.234356
0.078365 + 0.220865i	0.234356
-0.144354	0.144354

Şekil- 1: AR Karakteristik Polinom Ters Kök Analizi

Tablo 5’te VAR modeli için diğer varsayımların test sonuçları bulunmaktadır. Otokorelasyon testi sonucuna göre olasılık değeri (0,5500) 0,05’in üzerindedir. Dolayısıyla otokorelasyon sorunu olmadığı görülmektedir. Normallik varsayımı için yapılan testte bulunan olasılık değeri 0,0000 olması nedeniyle normal dağılıma sahip değildir. Değişen varyans varsayımını sınamak için yapılan White değişen varyans test sonuçlarına göre olasılık değeri 0,0006 olup değişen varyans sorunu olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5: VAR Modelinin Varsayımlarının Test Sonuçları

Otokorelasyon		Normallik		Değişen Varyans	
LM-İstatistiği	Olasılık Değeri	Jarque-Bera	Olasılık Değeri	Chi-Sq	Olasılık Değeri
3.046955	0.5500	472.4294	0.0000	69.63283	0.0006

Var modeli için varsayımların sınanmasından sonra sürecin durağan olması ve otokorelasyon sorunu olmaması nedeni ile analizlere devam edilmiş olup modellere uygulanan test sonuçları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6: VAR Modelinin Toda- Yamamoto Test Sonuçları

	Test İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
LNDOL→LNENF	21.71434	0.0000
LNENF→LNDOL	0.439547	0.8027

Toda-Yamamoto analizi uygulanarak yapılan nedensellik testi sonuçlarına göre dolarizasyondan enflasyona doğru %1 anlamlılık düzeyinde nedensellik bulunmaktadır. Bulunan bu sonuç Bailey (2005), Olayungbo ve Ajuwon (2015), Fabris ve Vujanovic (2017), Yılmaz ve Uysal (2019), çalışmaları ile tutarlılık göstermektedir. Elde edilen bu sonuca göre dolarizasyon hedeflenen enflasyon oranlarına ulaşmanın önünde bir engel olarak görünmektedir. Merkez bankası fiyat istikrarını sağlamak için öncelikle yerli paraya olan güveni artırarak dolarizasyon oranlarını düşürmelidir. Ardından para piyasası araçları ile hedeflenen enflasyon oranlarına ulaşmaya çalışmalıdır.

Yapılan nedensellik testi sonuçlarına göre enflasyondan dolarizasyona doğru nedensellik bulunmamaktadır. Buna göre incelenen dönem içerisinde enflasyon oranları düşse bile dolarizasyonun bundan etkilenmediği söylenebilir. Ayrıca 2006 yıl sonunda tek haneli rakamlarla ifade edilen enflasyon ortamında (yüzde 9,65) bile dolarizasyon rakamlarının çok yüksek düzeyde (yüzde 41) olduğu görünmektedir. Bu durum Türkiye ekonomisinde dolarizasyonun enflasyondan etkilenmediği ve dolarizasyon histerisinin yaşandığına işaret etmektedir. Öte yandan son dönemde enflasyon oranlarındaki hızlı artış sonucu kamu otoritesinin, düzenleyici ve denetleyici kurumların ekonomide liralasma adımları; kur korumalı mevduat ürünlerini devreye alarak döviz karşı alternatif yatırım araçlarının oluşturulması, döviz ve TL mevduatlara farklı stopaj oranlarının uygulanması, belirlenen rasyolar üzerinde döviz mevduatı bulunan firmaların TL krediye erişimlerinin sınırlandırılması, döviz alım satımlarına kambiyo vergisi uygulanması ve bankalara uygulanan çeşitli regülasyonlar ve yaptırımlar ile dolarizasyonun artış hızı düşürülmeye çalışılmaktadır.

5. SONUÇ

Yüksek ve oynak enflasyon ve kur oranlarının olduğu gelişmekte olan ekonomilerde hane halkı ve firmalar, yerli para birimi dışında alım gücü yüksek başka bir para birimini değer saklama aracı olarak kullanmaktadırlar. Dolarizasyonda öncelikle amaç tasarruf sahiplerinin yüksek enflasyon oranlarına karşı alım güçlerini korumak istemesi olup bu süreç ilerleyen aşamada başka bir yabancı paranın ekonominin her bir aşamasında kullanılması ile devam etmektedir. Enflasyona karşı bir önlem olarak ortaya

çıkan dolarizasyon bazı dönemlerde enflasyonun artışına katkı sağlamaktadır. Bu durum ilerleyen süreçte enflasyon ve dolarizasyon arasında sarmal bir ilişki oluşmasına neden olmaktadır.

Bu çalışmada dolarizasyon ve enflasyon arasındaki ilişki Toda-Yamamoto nedensellik analizi yardımıyla incelenmiştir. Analizde 2006:1-2022:9 dönemi aylık verileri kullanılmıştır. Dolarizasyonu, yabancı para mevduatın geniş para arzına oranı, enflasyonu, TÜFE 'nin bir önceki yıl aynı ayına göre değişim oranı temsil etmektedir. Değişkenlerin durağanlıklarının belirlenmesi için ilk önce birim kök testi yapılmış olup ADF ve PP birim kök testleri sırasıyla uygulanmıştır. Uygulanan birim kök testleri neticesinde birinci dereceden durağan oldukları tespit edilmiştir. VAR modelinin tahmini için optimum gecikme uzunluğunun 3 olduğu tespit edilmiştir. Kurulan VAR modelinin geçerliliği için yapılan varsayımların sınanmasında modelde durağanlık ve otokorelasyon probleminin bulunmadığı belirlenmiştir. Varsayımların test edilmesinin ardından yapılan Toda-Yamamoto nedensellik testi sonucunda dolarizasyondan enflasyona doğru nedensellik ilişkisi tespit edilmiş olup, enflasyondan dolarizasyona doğru nedensellik ilişkisi tespit edilmemiştir.

Dolarizasyon oranlarındaki artış yerli paranın değer kaybına uğramasına neden olarak enflasyon oranlarında artışa neden olmuştur. Öte yandan enflasyon oranlarının istenilen seviyeye düşürülmesinde dolarizasyonun bir engel oluşturduğu görülmektedir. Fiyat istikrarının sağlanması için öncelikli olarak dolarizasyon rakamlarının makul seviyelere düşürülmesi ardından bu doğrultuda politikaların uygulanması gerekmektedir.

Çalışma sonucunda elde edilen bu sonuca göre artan enflasyon oranlarına rağmen dolarizasyon oranlarının aynı oranda artmaması ve buna bağlı olarak enflasyonun dolarizasyonu etkilememesi politika yapımcılarının yabancı para kullanımlarına getirmiş olduğu kısıtlamalar, yerli para birimi cinsinden yatırım araçlarını özendirmek için uygulamaya konulan yeni yatırım ürünleri, yerli para birimi cinsinden tasarruflara uygulanan yüksek faiz oranları gibi önlemlerin etkili olduğu görünmektedir. Öte yandan yabancı para birimi üzerine getirilen kısıtlamalar yabancı para mevduatı finansal sistemin dışına çekerek yastık altında tutulmasına neden olarak dolarizasyon rakamlarına yansımamış olabilir.

İlerleyen dönemlerde dolarizasyondan döviz kurlarına doğru, döviz kurlarından enflasyon oranlarına doğru olan geçişkenlik de incelenerek Türkiye ile benzer ekonomik ortama sahip ülkeler de analize dâhil edilip daha geniş bir örneklem ile farklı kapsamda çalışmalar da yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Aklan, A. N. (2001). Para İkamesi Süreci ve Türkiye Örneği. *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 7(1), 197-207.
- Bailey, S. A. (2005). Investigating the Link between Financial Dollarization and Inflation: Evidence from Jamaica. *Bank of Jamaica*. <https://www.cert-net.com/files/publications/conference/886.pdf>
- Calvo, G. A. and Vegh, C. (1992). Currency Substitution in Developing Countries: An Introduction. *IMF Working Paper*, 92/40.
- Cuddington, J. T. (1983). Currency Substitution, Capital Mobility and Money Demand. *Journal of International Money and Finance*, 2(2), 111-133.
- Çetin, A. (2004). Enflasyon, Döviz Kuru Belirsizliği ve Dolarizasyon Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği. *Iktisat İşletme ve Finans*, Bilgesel Yayıncılık, 19(218), 99-110.
- Demirgil, B. ve Birol, Y. E. (2020). Türkiye’ de Enflasyon ve Para İkamesi İlişkisi Üzerine Uygulamalı Bir Analiz. *Temel Ekonomik Göstergeler Çerçevesinde Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler*, Gazi Kitapevi, Ankara, 55-72.
- Dickey, David A. and Fuller, Wayne A. (1979). Distributions Of The Estimators For A Autoregressive Time Series With A Unit Root. *Journal Of The American Statistical Association*, 74 (366), 427-431.
- Eichengreen, B. and Hausmann, R. (1999). Exchange Rates And Financial Fragility. *NBER Working Paper*, No: 7418.
- Erkan, R. (2021). Dolarizasyon Histerisi: Türkiye Örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 49, 397-407.
- Fabris, N. ve Vujanović, N. (2017). The Impact Of Financial Dollarization On İnflation targeting: Empirical Evidence From Serbia. *Journal Of Central Banking The Oryand Practice*, 6(2), 23-43.
- Feige, E. L. (2003). Dynamics Of Currency Substitution, Asset Substitution And De Facto Dollarisation And Euroisation İn Transition Countries. *Comparative Economic Studies*, 45(3), 358-383.
- Gale, D., M. And Vives, X. (2001). Dollarization, Bailouts, And The Stability Of The Banking System. *Quarterly Journal Of Economics*, 117(2),467-502.
- Ghalayini, L. (2011). The Impact of Dollarization on the Efficiency of Monetary in Lebanon: Interaction between Dollarization and Inflation. *Middle Eastern Finance and Economics*, 14, 128-139.
- Granger, Clive W. J. (1969). Investigating Causal Relation by Econometric and Cross-Sectional Method. *Econometrica*, 37, 424-438
- Granger, Clive W. J. (1988). Some Recent Developments in the Concept of Causality. *Journal of Econometrics*, 39, 199-211.

- Hekim, D. (2008). Para İkamesi Histerisi ve Türkiye Örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 27-43.
- IMF. (29 Eylül 2005). *Financial Sector Assessment: A Handbook*. 54–57.
- Serdengeçti, S. (2005). *Dolarizasyon/ Ters Dolarizasyon*. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/66b76660-1723-433d-b347-3929b6bea2a3/sunumeskisehir.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=66b76660-1723-433d-b347-3929b6bea2a3>
- Kocaman, M. (2022). Türkiye’de Dolarizasyon, Enflasyon ve Faiz İlişkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. *İktisadi Konular Üzerine Seçme Yazılar*. 155-168
- Lin, S. ve Ye, H. (2013). Does Inflation Targeting Help Reduce Financial Dollarization?. *Journal of Money, Credit and Banking*, 45(7), 1253-1274.
- Olayungbo, D. O. ve Ajuwon, K. T. (2015). Dollarization, Inflation and Interest Rate in Nigeria. *CBN Journal of Applied Statistics*, 6(1), 241-261.
- Oskooee, B. M. & Domaç, İ. (2002). On The Link Between Dollarization And Inflation: Evidence From Turkey. *Comparative Economic Studies* 45(3): 306-328.
- Özkul, G. (2021). Türkiye’de Finansal Dolarizasyonun Enflasyon ve İstihdam ile Olan Etkileşimi. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1, 59-79.
- Park, H. ve Son, J. C. (2020). “Dollarization, Inflation and Foreign Exchange Markets: A Cross-Country Analysis”. *International Journal of Finance & Economics*, 1-13.
- Philips, Peter C.B. and Perron P. (1988). Testing For A Unit Root In Time Series Regression, *Journal Of Business & Economic Statistics*, 75(2), 335-346.
- Saraç, T. B. (2010). Enflasyon ve Para İkamesi İlişkisi: Türkiye Ekonomisi İçin Ekonometrik Bir Analiz (1994: 01- 2009: 12). *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1): 147-152.
- Sims, Christopher A. (1980). Macroeconomics and Reality. *Econometrica*, 48(1), 1-48.
- Toda, Hiro, and Yamamoto, Taku Y. (1995). Statistical Inferences In Vector Autoregressions With Possibly Integrated Processes, *Journal Of Econometrics*, (66), 225-250.
- Tweneboah, G. ve Alagidede, P. (2019). Dollarization, Inflation Targeting, and Inflationary Dynamics in Ghana. *Journal of African Business*, 20(3), 358-375.

- Us, V. ve Kıvılcım, M. Ö. (2005). Modeling The Persistence of Currency Substitution in the Turkish Economy. *Yapı Kredi Economic Review*, 16 (1): 3-16.
- Uslu, Ç. N. ve Kapkara, S. (2019). Kredi Dolarizasyonunun Belirleyicileri: Türkiye Örneği. *Economics Literature*, 1(2), 148-167.
- Yeyati, E. L. (2003). Financial De Dollarization: A Carrot And Stick Approach. *Business School Working Papers*. Nueve Universidad Torcuato Di Tella, 1-23.
- Yeyati, E. L. (Ocak 2006). Financial Dollarization: Evaluating The Consequences. *Journal of Economic Policy*, XXI, 45, 61–118
- Yılmaz, M. ve Uysal, D. (2019). “Türkiye’de Dolarizasyon ve Enflasyon İlişkisi”. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 4(10), 286-306.

SEÇİLMİŞ MUHASEBE TEMEL KAVRAMLARIYLA İLGİLİ FARKLI UYGULAMALARIN MALİ TABLOLARA ETKİSİ

Etik Beyanı:

Çalışmanın yazarları olarak; bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan ederiz. Editörlerin ve derginin yazarlar tarafından beyan edilen bu hususta ve metinde yer verdikleri bilgi ve görüşler karşısında herhangi bir sorumluluğu bulunmaz. Tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.

Yazar Katkıları:

Melek Gültepe Çorak ile Emine Ebru Aksoy, çalışmanın gerek literatür gerekse veri toplama, analiz ve analiz bulgularının değerlendirilmesinden oluşan tüm sürece eşit oranda katkı sağlamışlardır.

1. yazarın katkı oranı: %50,
2. yazarın katkı oranı: %50'dir.

Çıkar Beyanı:

Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Çıkar Beyanı:

Yazarın bu çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Melike GÜLTEPE ÇORAK
Prof. Dr. Emine Ebru AKSOY

MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ BAĞIMSIZ DENETİME YÖNELİK GÖRÜŞLERİ: DOĞU KARADENİZ İLLERİNDE BİR ARAŞTIRMA*

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed ARDIÇ**
Asiye IŞIK***

Bilimsel Araştırma
(Empirical Research)

Uluslararası
Muhasebe ve Finans
Araştırmaları Dergisi
Aralık 2022; 4(2): 222-243

APA Stili Kaynak Gösterimi:

Ardıç, M. & Işık, A. (2022). Muhasebe Meslek Mensuplarının Bağımsız Denetime Yönelik Görüşleri: Doğu Karadeniz İllerinde Bir Araştırma. *Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*. 4(2), 222-243.

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Doğu Karadeniz bölgesinde yer alan illerden Artvin, Rize ve Trabzon'da faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının bağımsız denetim konusundaki düşüncelerini tespit ederek yaş, eğitim durumu, mesleki deneyim ve faaliyette bulunulan il faktörlerine göre değişkenlik gösterip göstermediğini belirlemektir. Araştırmanın kapsamı DOKA bölgesinde faaliyet gösteren tüm meslek mensuplarından oluşmaktadır. Örneklem olarak Artvin, Rize ve Trabzon illerinde faaliyette bulunan meslek mensupları seçilmiş olup bunlardan 167'si ile yüz yüze anket yöntemiyle veriler elde edilmiştir. Elde edilen veriler, SPSS 22.0 paket programı kullanılarak t-testi ve tek yönlü varyans analizine tabi tutulmuştur. Elde edilen bulgulara göre meslek mensuplarının yüzde 95.2'sinin bağımsız denetçi belgesine sahip olmadıkları; buna karşın, yüzde 85'inin bağımsız denetçilik konusunda daha önce bir eğitim almadığı ancak yüzde 80'inin Kamu Gözetim Kurumu tarafından düzenlenen eğitimlere katılmak istediklerini belirttikleri tespit edilmiştir. Ayrıca, meslek mensuplarının bağımsız denetime yönelik görüşlerinin yaşa, eğitim durumuna ve faaliyet gösterilen il faktörlerine göre değişiklik gösterdiği; ancak cinsiyet ve mesleki tecrübe faktörlerine göre anlamlı bir şekilde değişiklik göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Muhasebe Denetimi, Bağımsız Denetim, Muhasebe, Serbest Muhasebeci Mali Müşavir, Yeminli Mali Müşavir

JEL Kodları: M41, M42

* Makalenin gönderim tarihi, 13.01.2023; Kabul tarihi: 09.03.2023, iThenticate benzerlik oranı: %25.

** Artvin Çoruh Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, ardıc@artvin.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8408-291X

*** Artvin Çoruh Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Doktora Programı, asiye_84@artvin.edu.tr, ORCID 0000-0002-6328-5344

VIEWES OF PROFESSIONAL ACCOUNTANTS ON INDEPENDENT AUDITING: A RESEARCH IN EASTERN BLACK SEA PROVINCES

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the perceptions of professional accountants in Artvin, Rize and Trabzon, which are situated on the Eastern Black Sea Region, on independent auditing, and to reveal whether the perceptions differ according to the factors of age, education level, professional experience and the province they operate. The scope of the study includes all the members of accounting profession that operate in DOKA region. The accounting professionals in Artvin, Rize and Trabzon were chosen as the sample of the study. Within the scope of the present study, a face-to-face questionnaire was administered to 167 accountants in total. The data were analyzed using T-test and one-way variance analysis in SPSS 22.0 package program. The results of the analyses indicate that 95.2 % of the accounting professionals do not have an independent auditor certificate and 85 % of them have not received any training on independent auditing. However, 80 % of the participants have stated to be willing to participate in the trainings organized by the Public Oversight Accounting and Auditing Standards Authority (KGK). Furthermore, the study reveals that the perceptions of the accounting professionals on independent auditing vary according to age, education level and the province they operate; while there was not any significant difference found considering the variables of gender and professional experience.

Key Words: Accounting Audit, Independent Audit, Accounting, CPA, Sworn-in CPA

JEL Codes: M41, M42

1. GİRİŞ

Muhasebe, tarihi yüzyıllar öncesine dayanan en eski mesleklerden biridir. Geçmişten günümüze kadar yaşayan her toplum için iktisadi hayatın vazgeçilmez bir parçası, ayrıca arz, talep esasına dayanan ticaretin gelişimi ve devamı için önemlidir. Özellikle günümüzde, küresel işlemler bütünü haline gelen ekonomi dünyası açısından muhasebe işlemlerinin etik ilkeler çerçevesinde yürütülmesi son derece önemlidir. İşletmenin boyutuna bakılmaksızın parçası olduğu iktisadi sistemde yer alan hukuksal düzenlemelere uygun şekilde yürütülmelidir. Bu işlemlerin sorunsuz olarak mevcut mevzuata ve teamüle uygun şekilde yürütülmesi için denetim ve kontrol mekanizmasının varlığı önem kazanmaktadır (Ayboğa, 2022, s.40).

Günümüzde işletme yapıları oldukça büyük ve karmaşık bir hale geldiğinden firma yöneticilerin doğru ve güvenilir bilgilere sahip olması isabetli kararlar alması bakımından önemlidir. Bu noktada, muhasebe yürütmekte olduğu faaliyetin muhteviyatı dolayısıyla, gerek kamu kurum ve kuruluşlarının gerekse özel sektör yöneticilerinin isabetli karar almalarında önemli bir etkisi bulunmaktadır (Akçay ve Alkan, 2022, s.288).

Yürütülen muhasebe işlemlerinin sonucu olarak ortaya çıkan mali tablolar ve benzeri diğer veriler oluşturulan standart denetim kurallarına göre

incelenerek söz konusu verilerin güvenilirliğini sorgulamak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik sistemlerinin bir parçasıdır (Uzay ve diğerleri, 2009, s.125).

Sonuç olarak, birbirine pek çok bakımdan bağlı olan ve küresel bir organizasyonlar bütünü şeklinde çalışan firmalar mali durumları sundukları finansal raporlar ile ortaya koymaktadırlar. Açıklanan bu raporların kurumsal yönetim ilkeleri doğrultusunda şeffaf olması ve gerçeği yansıtması beklenmektedir. Bu beklenti bağımsız denetim firmaları ve bağımsız denetçiler tarafından hazırlanan denetim raporları ile sağlanmaktadır (Kurt ve Özberk, 2022, s.59).

Özellikle 1990'lı yıllarda dünyanın çeşitli ülkelerinde yaşanan muhasebe skandalları neticesinde bağımsız denetim konusuna daha fazla önem verilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, değişen sosyal, ekonomik ve teknolojik koşullar gereği işletme faaliyetlerinin güvenilirliği açısından muhasebe denetiminin son derecede önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Zikredilen bu olgular muhasebe meslek mensuplarının bağımsız denetime ilişkin görüşlerinin önemini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada denetim kavramı incelenerek Muhasebe meslek mensuplarının bağımsız denetime karşı tutumlarının değerlendirildiği alan araştırması yer almaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

2.1 Denetim Kavramı

Denetim, firmaların finansal faaliyetlerinin objektif bir gözle, belirlenmiş standartlar kapsamında değerlendirildiği ve böylelikle uygunluğunun firma yetkililerine bildirildiği bir süreçtir (Şahin, 2021, s.1654).

Finansal işlemlerin takibi ve denetimi neredeyse insanlık tarihi kadar eski bir konudur. Bu bağlamda, tarih boyunca uygarlıklar çeşitli uygulama, düzenleme ve meslek grupları oluşturmuşlardır. Özellikle ticari işletmelerin vergi yükümlülükleri noktasında gerçekleştirdikleri faaliyetlerin araştırılması konusu denetim kavramının oluşumunda büyük paya sahiptir. Bu sorumluluk günümüzde muhasebe meslek mensuplarınca yerine getirilmektedir (Şahin, 2021, s.1655).

Denetim kavramının tarihi, insanların ticari ilişkilerinin başladığı döneme kadar götürülse de asıl manada denetim 18. ve 19. yüzyıllarda sanayi devrimi sonrası büyüyen işletme hacimlerine paralel şekilde gelişmiştir. Sanayi devrimi öncesi bir ya da birkaç kişiden oluşan daha çok bölgesel bazlı işletmeler söz konusuysen, sanayi devrimi sonrası işletme yapısı giderek büyümüş şahıs ya da aile şirketlerinin yerini temsil ilişkisi ile yönetilen modern şirketlere dönüşmüştür. Bu dönüşüm neticesinde asil ile vekil arasında bilgi asimetrisi nedeniyle bir temsil sorunu ortaya çıkmıştır. Vekil ile

asilin arasındaki problemleri en aza indirmek için bir denetim sistemi gerekliliği doğmuştur (Senal, 2011, s.4).

Erdoğan'a (2002, s.56) göre nerede bir alış veriş ve ekonomik bir olay meydana gelirse orada denetim mutlaka söz konusu olmalıdır. Kavramın pek çok tanımı yapılmakla beraber en geniş şekilde ifade edilmek istenirse şu dört husus mutlaka zikredilmelidir:

- Konusu ne olursa olsun denetim faaliyeti sonucunda mali işlemlerin o anki sonuçları verilmelidir. Kısaca 'olanı' belirlemelidir.
- Sonuçlar denetim ilkeleri kapsamında kanıtlanabilir verilere dayanmalıdır.
- İleride meydana gelebilecek hataların önüne geçmek için denetim konusu işletme ile o işletmenin paydaşı konumunda bulunan kişi, kurum ve kuruluşların yatırımları konusunda bilgi sahibi olabilmeleri sağlanmalıdır.
- 'Elde edilen verilerden objektif bir yargı elde etmek için kullanılan sistematik bir süreçtir' şeklinde ifade edilmektedir.

Bu özellikler ışığında denetimin özellikleri; mali konularla ilgili olan ilkeleri öncesinden belirlenmiş olan, tarafsız ve ileriye dönük olarak yürütülen bir süreçtir şeklinde sıralanabilir (Erdoğan, 2002, s.56).

2.2 Denetim Türleri

Muhasebe yazını incelendiğinde, denetimin birçok farklı şekilde kategorize edildiği görülmektedir. Bunlar; denetimi yapan bölümler ile bu bölümlerin birbiri ile olan ilişkisi konumu, denetimin kamu ya da özel sektörde yapılması, denetim için planlanan zaman aralığı, denetleme yapılan konu vb. pek çok faktöre göre denetim sınıflandırılabilir.

2.2.1. Amaçlarına Göre Denetim Türleri

2.2.1.1 Faaliyet Denetimi

Küresel olarak değişen günümüz piyasa koşulları yoğun rekabet koşulları ile baş etmek zorundadır. Bu rekabetçi ve anlık değişen piyasa şartları için işletmelere ilişkin bilgileri kullanan kişilerin doğru ve yerinde kararlar alabilmeleri için bu kararı almada kullandıkları mali verilerin yanında işletmenin tüm faaliyetlerine ilişkin denetime ihtiyaç duyulmaktadır (Kiracı, 2003, s.68).

Faaliyet denetimi işletmenin yürüttüğü faaliyetlerin bütünü veya bir kısmının belirli bir disiplin çerçevesinde gözden geçirilmesi ile kaynakların etkin ve verimli kullanılması açısından yapılan denetimdir (Kiracı, 2003, s.68).

2.2.1.2 Bağımsız Denetim

Yukarıda ifade edilen denetim türlerinden bir diğeri bağımsız denetimdir. Bağımsız Denetim Yönetmeliğinin 4. Maddesinde:

“Finansal tablo ve diğer finansal bilgilerin, finansal raporlama standartlarına uygunluğu ve doğruluğu bakımından makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtlarının elde edilmesi için denetim standartlarında öngörülen gerekli bağımsız denetim tekniklerinin uygulanarak defter, kayıt ve belgeler üzerinden denetlenmesi ve değerlendirilerek rapora bağlanması” şeklinde açıklanmaktadır (Toptan, 2022, s.123).

2.3 Literatür Araştırması

21. yy'nin başından itibaren ekonomi dünyası, şirketlerin büyümesi, firmaların yönetim yapısının değişmesi, küçük ve yerel işletmelerin küresel sistemin bir parçası haline gelmesi gibi pek çok köklü bir değişim yaşamıştır. Yaşanan bu değişimler firmaların muhasebe sistemlerini ve ekonomik durumunu ortaya koyan verileri daha kompleks ve manipülasyona açık hale getirmiştir. Özellikle ABD'de ortaya çıkan Enron skandalı sonrasında bağımsız denetim konusunun küresel düzeyde tartışılmasına ve bir bağımsız denetim uygulamasını yapacak kurumlar oluşturulmuş ve bu kurumların uygulamalarına rehberlik edecek pek çok kanuni düzenlemeler yapılmıştır.

Kestane (2022) tarafından 2020 yılında Hatay bölgesinde faaliyet yürüten bağımsız denetçilerin özelliklerinin, yürütülen denetimin kalitesi üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla çalışma yapılmış ve çalışmanın sonucunda; denetçilerin etik farkındalık düzeyi ile mesleki eğitim özellikleri ve meslekte geçirdiği yılların denetim kalitesi üzerinde, istatistiksel olarak anlamlı bir etki oluşturduğu tespit edilmiştir.

Şavlı (2022) Türkiye'de faaliyet gösteren bağımsız denetim şirketleri üzerinde yürüttüğü anket çalışması ile bağımsız denetçi ile iç denetçi arasındaki işbirliğinin ne düzeyde olduğunu araştırmıştır. Araştırmanın sonucunda bağımsız denetçilerin sürdürdüğü iç denetim çalışmalarından denetim sürecinde ne ölçüde yararlandığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Aravcık ve Usul'ün (2022) çalışmasında bağımsız denetçilerin işletme risklerinin denetimindeki sorumluluğu incelenmiştir. Bağımsız denetçinin yürüttüğü denetim faaliyeti sonrası oluşturduğu işletmenin risk unsurlarının tespiti ve yönetim kuruluna ve diğer ilgililere sorumluluklarının ele alındığı çalışma neticesinde tüm işletmelerin risk yönetimi bilinç düzeyinin artırılması ve risk yönetim sistemi kültürünün oluşturulmasının gerekli olduğu kanaatine varılmıştır.

Baran ve Baskan, (2020) tarafından yapılan araştırmada muhasebe meslek mensuplarının etik dışı faaliyet göstermeleri üzerine ulusal ve uluslararası yazında bulunan çalışmaların sonuçları değerlendirilmiştir.

Çalışmanın sonucunda muhasebe mesleğini yürüten sektör çalışanlarını etik olmayan davranış sergilemeye müşteri-yönetim baskısının teşvik ettiği tespit edilmiştir. Ayrıca denetim faaliyetinin etkin bir şekilde yürütülmemesinin ve düzenlenen eğitimlerin yeterli olmamasının önemli bir sorun olduğu tespit edilmiştir.

Özbirecikli, Sayar, ve Türkoğlu, (2022), Doğu Akdeniz Bölgesinde bulunan Serbest Mali Müşavir odalarına kayıtlı bağımsız denetçi belgesine sahip muhasebe meslek mensuplarının bağımsız denetime konusunda verilen eğitimlerden beklentilerini tespit etmek amacıyla yürütülen çalışma sonucunda katılımcıların eğitimlerde uygulamaya yönelik örneklerle daha fazla yer verilmesinin eğitimin etkinliğini ve verimliliğini artıracak kanaatinde oldukları tespit edilmiştir.

Tosun (2021) çalışmasında hızla büyüyen ekonomi dünyasında firmaların finansal işlemlerinin genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluğunun incelenmesi işlemi olarak denetim kavramını tüm boyutları ile ele alarak ve bağımsız denetimi denetim türleri içerisinde en etkili denetim sistemi olduğunu vurgulamaktadır.

Yazıcı (2022) tarafından yapılan ve ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanmasında bağımsız denetimin rolünün araştırıldığı çalışmada; kurumsal yönetim ilkelerinin merkeze alınması, kayıt dışı ve yasa dışı ekonomik faaliyetlerin önüne geçilmesi için finansal bilgilerin oluşturulması ve denetim süreçlerinin nasıl olması gerektiği açıklanmaya çalışılmaktadır.

Polat, (2021) tarafından muhasebe meslek mensuplarının denetime bakış açılarını ölçmek, bağımsız denetim konusundaki bilgileri, görüşleri ile denetime hazır olup olmadıkları ve bağımsız denetimin faydalı olup olmayacağı konusundaki düşüncelerinin belirlenmesi amacıyla Elazığ ilinde yürütülen 250 muhasebe meslek mensubu ile bir alan araştırması yapılmıştır.

Günümüzde işletmelerin muhasebe bilgilerine duyulan gereksinim artmıştır. Firmaların muhasebe bilgilerini içeren verilerin doğru ve güvenilir olması pek çok açıdan büyük öneme sahiptir. Bu bağlamda, Samur (2022) tarafından yapılan çalışmada, denetim mesleğinin giderek artan önemini değerlendirilerek mesleğin başarılı bir şekilde yürütülmesi için denetim elemanlarının donanımlı bir şekilde yetiştirilmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır.

3.MATERYAL VE YÖNTEM

3.1 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Son yıllarda yaşanan gelişmeler neticesinde ülkeler arasında var olan sınırların önemsizleştiği bir noktaya taşındığı görülmektedir. Özellikle ekonomik alanda kullanılan sistemlerin son derece karmaşıklaştığı görülmektedir. Bu gelişmelerin özellikle muhasebe mesleğini ve bu mesleği icra edenleri etkilediği düşünülmektedir. Bu karmaşık sistemlerin, anlaşılır

bir şekilde dönüşmesi ve kullanıcılar açısından güvenilir bir bilgi kaynağı haline gelmesine oldukça önem verilmektedir. Ayrıca küreselleşmenin etkileri öncesinde ekonomik faaliyetlerin etkisi yerel düzeyde kalırken değişen koşullarla birlikte yerel firmalarda oluşan mali sorunların tüm ülkeyi az ya da çok etkilediği ortaya çıkmaktadır. Bu noktada boyutuna bakılmaksızın tüm işlemlerin mali işlemlerinin doğru bir şekilde yürütülmesi oldukça önemlidir. Bağımsız denetim işte bu işletmelerin yürüttüğü faaliyetlerin doğru bir şekilde yürütülüp yürütülmediğini denetlemesi bakımından yoğun olarak araştırılan bir konudur.

Bu çalışmanın temel amacı bağımsız denetimi yapmak üzere yetkisi bulunan Artvin Rize ve Trabzon illerinde muhasebe mesleğini icra eden meslek mensuplarının bağımsız denetim olgusuna yönelik algısını ve farkındalık düzeyinin araştırılmasıdır. Literatürde yapılan inceleme neticesinde Artvin Rize ve Trabzon illerinde çalışan muhasebe meslek mensuplarına yönelik böyle bir çalışma yapılmadığından özgün bir çalışma olduğu söylenebilir. Bu bağlamda bu çalışmanın literatürdeki bu boşluğu doldurması düşünülmektedir.

3.2 Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın amacı çerçevesinde oluşturulan hipotezler Doğu Karadeniz Bölgesinde yer alan Artvin, Rize ve Trabzon illerinde faaliyet gösteren Muhasebe Meslek Mensuplarının demografik özelliklerine göre bağımsız denetime karşı tutumlarının analiz edilmesine yönelik oluşturulmuştur.

H1: Muhasebe meslek mensuplarının bağımsız denetime karşı tutumları cinsiyetlere göre anlamlı bir şekilde değişiklik göstermektedir.

H2: Muhasebe meslek mensuplarının bağımsız denetime karşı tutumları yaş gruplarına göre anlamlı bir şekilde değişiklik göstermektedir.

H3: Muhasebe meslek mensuplarının bağımsız denetime karşı tutumları eğitim düzeylerine göre anlamlı bir şekilde değişiklik göstermektedir.

H4: Muhasebe meslek mensuplarının bağımsız denetime karşı tutumları mesleki tecrübelerine göre anlamlı bir şekilde değişiklik göstermektedir.

H5: Muhasebe meslek mensuplarının bağımsız denetime karşı tutumları faaliyet gösterdikleri ile göre anlamlı bir şekilde değişiklik göstermektedir.

3.4 Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Doğu Karadeniz Bölgesi illerinden olan Artvin, Rize ve Trabzon'da faaliyet gösteren muhasebe meslek mensupları oluşturmaktadır. Evrenin büyüklüğünü belirleyebilmek adına söz konusu

illerde yer alan meslek odaları ile telefonla görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmede alınan bilgiler neticesinde Artvin’de 61, Rize’de 228, Trabzon’da 300 olmak üzere toplamda 589 muhasebe meslek mensubunun faaliyet gösterdiği belirlenmiştir. Erdoğan ve Yazıcıoğlu, (2004) tarafından örneklem büyüklüğünün belirlenmesi için belirtilen “farklı evren büyüklüklerinden, farklı oranda örnekleme hataları için belirlenen örneklem büyüklükleri dikkate alındığında göre $p=0.8$ ve $q=0.2$ olasılıklarında $\alpha=0.05$ güven aralığında 500-750 kişiden oluşan bir evrende en az 165 kişilik bir örneklem ile çalışılması gerekmektedir” Bu bağlamda araştırmamızın 589 olarak belirlenen evreni için örneklem büyüklüğü 165 olarak tespit edilmiştir. Evrenden örneklemin seçilmesi için ise evrende var olan tüm bireylerin örnekleme dahil olma şansının eşit olması nedeniyle tesadüfi örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Ayrıca tesadüfi örnekleme objektif ve “örnekleme hatalarının tahmini için istatistiksel araçlar sağlama” konusunda avantajlıdır (Kuş, 2009, s.45). Bu çalışmada 200 anket formu düzenlenmiş olup bunlardan 167 tanesi çalışmaya dahil edilmiştir.

3.5 Veri Toplama Yöntemi

Özçelik vd., (2014); Bekçi ve Apalı (2020) tarafından yapılan çalışmalarda kullanılan ölçeklerden yararlanılarak Akçay ve Alkan (2022) tarafından yapılan “Muhasebe Meslek Mensuplarının Bağımsız Denetime Yönelik Görüşleri: TRA2 Bölgesi Uygulaması” adlı çalışmada kullanılmış olan anket soruları kullanılmıştır. Sorular yaş, cinsiyet, mesleki tecrübe gibi demografik sorular ile katılımcıların bağımsız denetime ilişkin kanaatlerini öğrenme amaçlı likert tipi sorulardan oluşmaktadır.

Anket uygulaması için yüz yüze görüşme metodu kullanılmıştır. Anket uygulamasında yüz yüze görüşme metodunun seçilmesinde; cevaplayıcıların araştırmacının kontrolünde olması, cevaplayıcının daha motive olması, veri kaybının önlenmesi ve en yüksek cevaplanma oranına sahip olması gibi üstünlükleri etkili olmuştur (Kuş, 2009, s.51).

Araştırma dört bölüm ve otuz sekiz sorudan oluşmaktadır. Araştırmanın birinci bölümünde katılımcıların demografik özellikleri ikinci bölümde; katılımcıların bağımsız denetim uygulamalarına ve bağımsız denetim mesleğine yönelik düşüncelerinin tespit edilmesi amacıyla yönelik sorular, üçüncü bölümde; katılımcıların bağımsız denetim uygulamasında ortaya çıkan problemlere ilişkin düşünceleri ve dördüncü ve son bölümde ise bağımsız denetim uygulamasının sağladığı üstünlüklerin tespit edilmesine yönelik düşüncelerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca araştırmada 5’li likert tipinde ölçek kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler SPSS 22.0 (Statistical Package for Social Sciences) programı kullanılarak analize tabi tutulmuştur.

4. BULGULARIN ANALİZİ

Çalışmanın bu bölümünde ankete katılan muhasebe meslek mensuplarının cevapları neticesinde ortaya çıkan bulgular yer almaktadır.

4.1. Güvenilirlik Analizi

Tablo 1: Güvenilirlik Analizi

Boyutlar	Cronbach's Alpa Katsayısı	Madde Sayısı
Bağımsız Denetim Uygulamalarına İlişkin Düşünceler	0.838	8
Bağımsız Denetim Uygulamalarındaki Sorunlara İlişkin Düşünceler	0.890	8
Bağımsız Denetimin Sağladığı Avantajlara İlişkin Düşünceler	0.899	10

Tablo 1'de yer alan veriler incelendiğinde bağımsız denetim uygulamalarına ait düşünceler alt boyutunun 0,838, bağımsız denetim uygulamalarındaki sorunlara ait düşünceler alt boyutunun 0,890 ve bağımsız denetimin sağladığı üstünlüklere ilişkin düşünceler alt boyutunun Cronbach's Alpha katsayısı 0,899 olarak görülmektedir. Alpar'a göre (2013, pp.848-851) Cronbach's Alpha katsayısının $0,80 < \alpha < 1,00$ arasında olması durumunda kullanılan ölçeğin güvenilirlik düzeyinin yüksek olduğu kabul edilmektedir

4.2. Demografik Özelliklere Ait Bulgular

Tablo 2: Katılımcıların demografik ve mesleki özellikleri

Değişken	Kategori	Toplam	
		N	%
Cinsiyet	Kadın	40	24
	Erkek	127	76
Eğitim Durumu	Lise	16	9,6
	Önlisans	10	6
	Lisans	131	78,4
	Lisansüstü	10	6
Yaş	18-24	2	1,2
	25-34	42	25,1
	35-44	57	34,1
	45-54	34	20,4
	55 ve üzeri	32	19,2
Mesleki Tecrübe	1-4	16	9,6
	5-9	25	15
	10-14	26	15,6
Faaliyet Gösterilen İl	14-19	34	20,4
	20 ve üzeri	66	39,5
	Artvin	58	34,7
Mesleki Konum	Rize	47	28,1
	Trabzon	62	37,1
Mesleki Konum	SMM	165	98,2
	YMM	2	1,2

Tablo 2’de görüldüğü üzere, katılımcıların yüzde 76’sı erkek, yüzde 24’ü kadındır. Katılımcıların eğitim durumlarını incelediğimizde, yüzde 78,4’ünün lisans mezunu olduğu, yani muhasebe meslek mensuplarının eğitim düzeyinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca katılımcıların yüzde 66’sının mesleki tecrübesinin 20 yıl ve üzeri olduğu görülmektedir. Yine katılımcıların yüzde 34.7’sinin Artvin, yüzde 28.1’inin Rize, yüzde 37.1’inin ise Trabzon’da faaliyet gösterdiği, yüzde 98.2’sinin SMMM ve yüzde 1.2’sinin YMM olarak görevlerini sürdürdüğü bulgularına erişilmiştir.

4.3. Meslek Mensuplarının Bağımsız Denetim Süreci Hakkındaki Görüşlerine Ait Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde meslek mensuplarının bağımsız denetime ilişkin görüşleri değerlendirilmiştir.

Tablo 3: Meslek Mensuplarının Bağımsız Denetçilik Mesleği ile İlgili Düşüncelerine İlişkin Sonuçlar

	Bağımsız Denetçi Belgeniz var mı?		Bağımsız Denetçilikle İlgili Eğitim aldınız mı?		Kamu Gözetleme Kurumunun (KGK) Açtığı Eğitimlere Katılmayı Düşünüyor musunuz ?		Bağımsız Denetçi Belgesi Almayı Düşünüyor musunuz?	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Evet	8	4.8	25	15	87	52.1	106	63.5
Hayır	159	95.2	146	85	80	47.9	61	36.5
Toplam	167	100	167	100	167	100	167	100

Tablo 3’te yer alan veriler doğrultusunda katılımcıların yüzde 95.2’sinin bağımsız denetçi belgesine sahip olmadığı, ancak yüzde 63.5’inin bağımsız denetçi belgesi almayı düşündüğü tespit edilmiştir. Katılımcıların yüzde 85’inin bağımsız denetçilikle ilgili eğitim almadığı, ancak yüzde 52.1’inin Kamu Gözetleme Kurumunun açtığı eğitimler katılmak istediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlardan hareketle katılımcıların bağımsız denetime ilgilerinin olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Tablo 4: Meslek Mensuplarının Bağımsız Denetim Uygulamaları Hakkındaki Görüşlerine İlişkin Sonuçlar

İfadeler	N	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	\bar{x}	S.S.
TMS/IFRS uygulamaları bağımsız denetim uygulamasını kolaylaştırmaktadır	10	24	20	61	52		3.7246	1.21568
	% 6	14.4	12	36.5	24.6			
KOBİ'ler ile büyük işletmelerin aynı denetim standartlarına göre denetime tabi tutulması yanlış olur.	12	16	32	66	41		3.6467	1.16204
	% 7.2	9.6	19.2	39.5	24.6			
Tüm sermaye işletmelerinin bağımsız denetime tabi olması durumunda bu kâğıt üzerinde (yüzeysel) bir işleme dönüşür.	22	20	20	71	34		3.4491	1.30118
	% 13.2	12	12	42.5	20.4			
6335 sayılı yasa ile denetime tabi tutulacak şirketlerin bakanlar kurulunca belirlenecek olması olumlu bir gelişmedir	6	26	44	63	28		3.485	1.05771
	% 3.6	15.6	26.3	37.7	16.8			
Muhasebe standartlarının işletmeler tarafından tam olarak uygulanması, bağımsız denetimi olumlu yönde etkilemektedir.	4	14	26	65	58		3.9521	1.02856
	% 2.4	8.4	15.6	38.9	34.7			
KOBİ / Büyük işletme ayrımı yapılmaksızın tüm sermaye işletmelerinde bağımsız denetim zorunlu olmalıdır.	9	18	40	67	33		3.5808	1.08844
	% 5.4	10.8	24	40.1	19.8			
Bağımsız denetçilerin, KGK tarafından yapılan sınavla yetkilendirilmesini doğru buluyorum	19	8	32	73	35		3.5808	1.20406
	% 11.4	4.8	19.2	43.7	21			
Türkiye'de bağımsız denetim alanında yapılan çalışmalar yeterince etkindir	8	26	80	32	21		3.1916	1.00561
	% 4.8	15.6	47.9	19.2	12.6			

Tablo 4 incelendiğinde katılımcıların yüzde 61,1'inin "TMS/IFRS uygulamaları bağımsız denetim uygulamasını kolaylaştırmaktadır" ifadesine katıldığı, yüzde 64,1'inin "KOBİ'ler ile büyük işletmelerin denetim açısından aynı denetim ölçünlerine tabi olması yanlış olur" ifadesine katıldığı, yüzde 62,9'unun "Tüm sermaye işletmelerinin bağımsız denetime tabi olması durumunda bu kâğıt üzerinde (yüzeysel) bir işleme dönüşür" ifadesine katıldığı, yüzde 73.1'inin "Muhasebe standartlarının işletmeler tarafından tam olarak uygulanması, bağımsız denetimi olumlu yönde etkilemektedir" ifadesine katıldığı, yüzde 64.7'sinin "Bağımsız denetçilerin, KGK tarafından

yapılan sınavla yetkilendirilmesini doğru buluyorum” ifadesine katıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 5. Meslek Mensuplarının Bağımsız Denetim Uygulamalarında Yaşanan Sorunlar Hakkındaki Görüşlerine Ait Bulgular

İfadeler		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	\bar{x}	S.S.
Denetime ilişkin düzenlemelerin yetersiz olması	N	8	28	36	60	35	3.51497	1.139944
	%	4.8	16.8	21.6	35.9	21		
VUK ve TMS/IFRS arasındaki farklılıklardan dolayı ortaya çıkan mevzuat karmaşası	N	6	20	24	88	29	3.682635	1.012511
	%	3.6	12	14.4	52.7	17.4		
Mesleki eğitim ve yeterliliğe gereken önemin verilmemesi	N	18	16	20	74	39	3.598802	1.246972
	%	10.8	9.6	12	44.3	23.4		
“Muhasebe vergi içindir” anlayışının yaygın olması	N	6	24	22	67	48	3.760479	1.125871
	%	3.6	14.4	13.2	40.1	28.7		
Yeterli bağımsız denetim kuruluşunun olmaması	N	10	18	34	62	43	3.658683	1.150026
	%	6	10.8	20.4	37.1	25.7		
Yapılan denetim kapsamının işletme yönetimi tarafından bilinmemesi	N	12	14	26	66	49	3.754491	1.17436
	%	7.2	8.4	15.6	39.5	29.3		
İşletme yönetim kurulunun, bağımsız denetim yapan kişilere karşı olumsuz davranışları	N	8	22	48	68	21	3.431138	1.026628
	%	4.8	13.2	28.7	40.7	12.6		
İşletmelerin muhasebe standartlarını tam olarak uygulamaması	N	6	16	34	75	36	3.712575	1.024412
	%	3.6	9.6	20.4	44.9	21.6		

Tablo 5 incelendiğinde; katılımcıların yüzde 56.9’unun denetime ilişkin düzenlemeleri yetersiz bulduğu, yüzde 70.1’i VUK ve TMS/IFRS arasındaki farklılığın mevzuat karmaşası ortaya çıkardığını düşündüğü, yüzde 67.7’sinin mesleki eğitim ve yeterliliğe gereken önemin verilmemesi, yüzde 68.8’inin “Muhasebe vergi içindir” anlayışının yaygın olduğu fikrine sahip olduğu, yüzde 62.8’inin yeterli bağımsız denetim kuruluşunun olmadığına yönelik görüş beyan ettiği, yüzde 68.8’inin yapılan denetim kapsamının işletme yönetimi tarafından bilinmediğini düşündüğü, yüzde 53.1’inin işletme yönetim kurulunun, bağımsız denetim uygulamasını yürüten kişilere karşı olumsuz davranışlar sergilediğini düşündüğü, yüzde 66.5’inin ise işletmelerin muhasebe standartlarını tam olarak uygulamadığı görüşünde olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 6. Meslek Mensuplarının Bağımsız Denetim Uygulamasının Sağladığı Avantajlar Hakkındaki Görüşlerine Ait Bulgular

İfadeler		Kesinlikle	Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle	x̄	S.S.
		Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Katılıyorum			
Bağımsız denetimden geçmiş finansal tablolar, işletme yöneticilerinin alacağı kararların kalitesini artıracaktır	N	6	12	24	96	29		3.7784	0.9404
	%	3.6	7.2	14.4	57.5	17.4			
İşletmeler de kurumsal yönetim anlayışının geliştirilmesine katkı sağlar	N	10	12	20	84	41		3.8024	1.0768
	%	6	7.2	12	50.3	24.6			
Risklerin erken saptanması ve yönetilmesine katkı sağlar	N	2	10	32	87	36		3.8683	0.8611
	%	1.2	6	19.2	52.1	21.6			
Tarafsız, doğru ve güvenilir mali tabloların hazırlanmasında bağımsız denetim önemlidir	N	10	10	26	80	41		3.7904	1.0689
	%	6	6	15.6	47.9	24.6			
Kayıt dışı ekonominin azalmasına katkı sağlar	N	10	4	46	74	33		3.6946	1.0103
	%	6	2.4	27.5	44.3	19.8			
Tüm ortakların haklarının korunmasına katkı sağlar.	N	6	14	34	86	27		3.6826	0.9637
	%	3.6	8.4	20.4	51.5	16.2			
Bağımsız denetim gerçeğe uygun belgelerin ve kayıtların düzenlenmesinde etkili olmuştur.	N	6	12	34	83	32		3.7365	0.9707
	%	3.6	7.2	20.4	49.7	19.2			
Bağımsız denetim, sermaye piyasasının güvenilir olmasını, yatırımların artmasını ve ekonominin gelişmesini sağlamaktadır.	N	8	16	20	88	35		3.7545	1.0440
	%	4.8	9.8	12	52.7	21			
Bağımsız denetim işletmeler üzerinde ortaya çıkması muhtemel sorunların önlenmesinde etkili olmaktadır	N	4	14	20	92	37		3.8623	0.9373
	%	2.4	8.4	12	55.1	22.2			
Bağımsız denetim sayesinde kredi kuruluşları, işletmelere daha kolay kredi imkânları sağlamaktadır	N	2	18	32	67	48		3.8443	0.9999
	%	1.2	10.8	19.2	40.1	28.7			

Tablo 6 incelendiğinde katılımcıların bağımsız denetim uygulamasının sağladığı üstünlüklere ilişkin ifadeler büyük ölçüde katıldığı ve en yüksek katılımın ($\bar{x} = 3.8683$) “Risklerin erken saptanması ve yönetilmesine katkı sağlar” ifadesine, en düşük katılımın ise ($\bar{x} = 3.6826$) “Tüm ortakların haklarının korunmasına katkı sağlar.” ifadesine olduğu tespit edilmiştir.,

4.4. Normallik Testi

Tablo 7: Normallik Testi

Faktör	Çarpıklık	Basıklık
Bağımsız Denetim Uygulamalarına İlişkin Düşünceler	-0.918	0.994
Bağımsız Denetim Uygulamalarındaki Sorunlara İlişkin Düşünceler	-1.042	0.618
Bağımsız Denetimin Sağladığı Avantajlara İlişkin Düşünceler	-1.24	2.237

“Parametrik testlerin uygulanabilmesi için örneklem büyüklüğü normal dağılım ve homojenlik gibi bazı temel varsayımların karşılanması gerekmektedir” (Güçlü, 2020, s.246). Tablo 14’te yer alan basıklık ve çarpıklık değerleri doğrultusunda tüm ifadelerin normal dağılım gösterdiği görülmektedir. Basıklık değerinin tüm değişkenler için $\pm 1.0 \pm 2.0$ olduğu için varyansların normal dağıldığına karar verilmiştir. “Psikometrik amaçlar için ± 1.0 arasındaki basıklık değeri mükemmel kabul edilir fakat ± 2.0 arası bir değer de birçok durumda uygulamaya bağlı olarak kabul edilebilir düzeydedir” (George & Mallery 2012).

4.5. Farklılık Analizleri

Tablo 8: Faktörlerin Cinsiyete Göre Değerlendirilmesine İlişkin T-Testi Sonuçları

	Grup	N	Ortalama	Standart	t	p
				Sapma		
Bağımsız Denetim Uygulamalarına İlişkin Düşünceler	Kadın	40	3.5125	.89326	-.594	0.554
	Erkek	127	3.5965	.74172		
Bağımsız Denetim Uygulamalarındaki Sorunlara İlişkin Düşünceler	Kadın	40	3.6063	.89270	-.284	0.776
	Erkek	127	3.6496	.82391		
Bağımsız Denetimin Sağladığı Avantajlara İlişkin Düşünceler	Kadın	40	3.6225	.90476	-0.818	0.414
	Erkek	127	3.6656	.80085		

Tablo 8 incelendiğinde, katılımcıların cinsiyetleri ile bağımsız denetim faaliyetlerine ilişkin düşünceleri, bağımsız denetim uygulamalarındaki sorunlara ilişkin düşünceleri ile bağımsız denetimin sağladığı avantajlara ilişkin düşünceleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($p>0.05$).

Tablo 9: Yaş durumuna Göre ANOVA Bulgular

		Karelerin Toplam	Serbestlik	Ortalamaların karesi	F	P
Bağımsız Denetim Uygulamalarına İlişkin Düşünceler	Gruplar arası	6.62924	4	1.65731		
	Grup İçi	94.02233	162	0.580385		
	Toplam	100.6516	166		2.856	0.025
Bağımsız Denetim Uygulamalarındaki Sorunlara İlişkin Düşünceler	Gruplar arası	11.41703	4	2.854257		
	Grup İçi	105.2523	162	0.649706		
	Toplam	116.6693	166		4.393	0.002
Bağımsız Denetimin Sağladığı Avantajlara İlişkin Düşünceler	Gruplar arası	5.462173	4	1.365543		
	Grup İçi	79.57028	162	0.491175		
	Toplam	85.03246	166		2.78	0.029

Katılımcılar 14-24,25-34, 35-44, 45-54, 55 ve üzeri yaş gruplarına göre bağımsız denetim uygulamalarına ilişkin düşünceleri, bağımsız denetim uygulamalarındaki sorunlara ilişkin düşünceleri, bağımsız denetimin sağladığı avantajlara ilişkin düşünceleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığının tespiti için yapılan ANOVA testi yapılmıştır.

ANOVA testi bulgularına göre katılımcıların yaşlarına göre bağımsız denetim uygulamalarına ilişkin düşünceleri ($P=0.0025$), bağımsız denetim uygulamalarındaki sorunlara ilişkin düşünceleri ($p=0.009$) ve bağımsız denetimin sağladığı avantajlara ilişkin düşünceleri ($P=0.029$), arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu ($P<0.05$) görülmektedir.

Varyansların homojen olup olmadığının testi için her gruba Levene testi uygulanmıştır. Tüm değişkenler için yapılan testte $P<0.05$ olduğu için varyansların homojen olmadığına karar verilmiştir. Bu yüzden anlamlı farklılıkların olduğu grupların tespit edilmesi için post hoc testlerinden testi uygulanmıştır.

Analiz sonuçlarına göre bağımsız denetim uygulamalarına ilişkin düşüncelerin 18-24 yaş ile 25-34 ve 35-44 yaş arası katılımcılar ile 25-34 yaş ile 35-44 ve 55 ve üzeri yaş arası katılımcılar arasında anlamlı bir şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir.

Bağımsız denetim uygulamalarındaki sorunlara ilişkin düşüncelerin 18-24 yaş ile 25-34 ve 35-44 yaş arası, 25-34 ve 35-44 yaş ile 55 ve üzeri yaş arası katılımcılar arasında anlamlı bir şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir.

Bağımsız denetimin sağladığı avantajlara ilişkin düşüncelerin 18-24 yaş ile 18-24 yaş ile 25-34 ve 35-44 yaş arası katılımcılar arasında anlamlı bir şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir.

Tablo 10: Faktörlerin Eğitim Durumuna Göre Değerlendirilmesine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

		Karelerin		Ortalamaların karesi	F	P
		Toplam	Serbestlik			
Bağımsız Denetim Uygulamalarına İlişkin Düşünceler	Gruplar arası	15.31	3	5.103		
	Grup İçi	85.342	163	0.524		
	Toplam	100.652	166		9.747	0.00
Bağımsız Denetim Uygulamalarındaki Sorunlara İlişkin Düşünceler	Gruplar arası	12.424	3	4.141		
	Grup İçi	104.245	163	0.64		
	Toplam	116.669	166		6.476	0.00
Bağımsız Denetimin Sağladığı Avantajlara İlişkin Düşünceler	Gruplar arası	5.881	3	1.96		
	Grup İçi	79.151	163	0.486		
	Toplam	85.032	166		4.037	0.008

Katılımcıların eğitim göre bağımsız denetim uygulamalarına ilişkin düşünceleri, bağımsız denetim uygulamalarındaki sorunlara ilişkin düşünceleri, bağımsız denetimin sağladığı avantajlara ilişkin düşünceleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığının tespiti için yapılan ANOVA testi yapılmıştır.

ANOVA testi bulgularına göre katılımcıların yaşlarına göre bağımsız denetim uygulamalarına ilişkin düşünceleri (P=.00), bağımsız denetim uygulamalarındaki sorunlara ilişkin düşünceleri (p=.00) ve bağımsız denetimin sağladığı avantajlara ilişkin düşünceleri (P=.008), arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu (P<.05) görülmektedir

Varyansların homojenliğinin tespiti için her grupta Levene testi uygulanmıştır. Tüm değişkenler için yapılan testte P<0,05 olduğu için varyansların homojen olmadığına karar verilmiştir. Bu yüzden anlamlı farklılıkların olduğu grupların tespit edilmesi için post hoc testlerinden Games-Howel testi uygulanmıştır.

Test sonuçlarına göre bağımsız denetim uygulamalarına ilişkin düşüncelerin lisans düzeyinde eğitim alan katılımcılar ile önlisans ve lisansüstü düzeyinde eğitim alan katılımcılar arasında, anlamlı bir şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir.

Tablo 11: Faktörlerin Mesleki Tecrübeye Göre Değerlendirilmesine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

		Karelerin		Ortalamaların	F	P
		Toplam	Serbestlik	karesi		
Bağımsız Denetim Uygulamalarına İlişkin Düşünceler	Gruplar arası	0.55	4	0.137	0.223	0.93
	Grup İçi	100.102	162	0.618		
	Toplam	100.652	166			
Bağımsız Denetim Uygulamalarındaki Sorunlara İlişkin Düşünceler	Gruplar arası	1.12	4	0.28	0.393	0.81
	Grup İçi	115.549	132	0.713		
	Toplam	116.669	166			
Bağımsız Denetimin Sağladığı Avantajlara İlişkin Düşünceler	Gruplar arası	3.724	4	0.931	1.855	0.121
	Grup İçi	81.308	162	0.502		
	Toplam	85.032	166			

Tablo 11’de yer alan bulgular incelendiğinde, mesleki tecrübeleri ile bağımsız denetim uygulamalarına ilişkin düşünceleri, bağımsız denetim uygulamalarındaki sorunlara ilişkin düşünceleri ile bağımsız denetimin sağladığı avantajlara ilişkin düşünceleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($p>0.05$).

Tablo 12: Faktörlerin Faaliyet Gösterilen İl’e Göre Değerlendirilmesine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

		Karelerin		Ortalamaların	F	P
		Toplam	Serbestlik	karesi		
Bağımsız Denetim Uygulamalarına İlişkin Düşünceler	Gruplar arası	19.14	2	9.57	19.255	0.00
	Grup İçi	81.511	164	0.497		
	Toplam	100.652	166			
Bağımsız Denetim Uygulamalarındaki Sorunlara İlişkin Düşünceler	Gruplar arası	20.606	2	10.303	17.589	0.00
	Grup İçi	96.063	164	0.586		
	Toplam	116.669	166			
Bağımsız Denetimin Sağladığı Avantajlara İlişkin Düşünceler	Gruplar arası	1.597	2	0.798	1.569	0.211
	Grup İçi	83.436	164	0.509		
	Toplam	85.032	166			

Katılımcıların faaliyet gösterdiği ile göre bağımsız denetim uygulamalarına ilişkin düşünceleri, bağımsız denetim uygulamalarındaki sorunlara ilişkin düşünceleri, bağımsız denetimin sağladığı avantajlara ilişkin düşünceleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığının tespiti için yapılan ANOVA testi yapılmıştır.

ANOVA testi bulgularına göre katılımcıların faaliyet gösterdiği ile göre bağımsız denetim uygulamalarına ilişkin düşünceleri ($P=,00$), bağımsız denetim uygulamalarındaki sorunlara ilişkin düşünceleri ($p=,00$) arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu ($P<,05$) ancak bağımsız denetimin sağladığı avantajlara ilişkin düşünceleri arasında ($P=,211$), arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı ($P<,05$) görülmektedir

Varyansların homojenliğinin tespiti için her grupta Levene testi uygulanmıştır. Tüm değişkenler için yapılan testte $P<0,05$ olduğu için varyansların homojen olmadığına karar verilmiştir. Bu yüzden anlamlı farklılıkların olduğu grupların tespit edilmesi için post hoc testlerinden testi uygulanmıştır.

ANOVA testi sonuçlarına göre katılımcıların bağımsız denetim uygulamalarına ilişkin düşüncelerin Artvin’de faaliyet gösteren meslek mensubu ile Trabzon’da faaliyet gösteren meslek mensubu arasında anlamlı bir şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir. Katılımcıların bağımsız denetim uygulamalarındaki sorunlara ilişkin düşünceleri Trabzon’da faaliyet gösteren meslek mensubu ile Artvin ve Rize’de faaliyet gösteren meslek mensubu ile arasında anlamlı bir şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir.

Tablo 13: Hipotez Kabul ve Red Durumları

İfade	Kabul Durumu
: Muhasebe meslek mensuplarının bağımsız denetime karşı tutumları cinsiyetlere göre anlamlı bir şekilde değişiklik göstermektedir.	Red
H2: Muhasebe meslek mensuplarının bağımsız denetime karşı tutumları yaş gruplarına göre anlamlı bir şekilde değişiklik göstermektedir.	Kabul
H3: Muhasebe meslek mensuplarının bağımsız denetime karşı tutumları eğitim düzeylerine göre anlamlı bir şekilde değişiklik göstermektedir.	Kabul
H4: Muhasebe meslek mensuplarının bağımsız denetime karşı tutumları mesleki tecrübelerine göre anlamlı bir şekilde değişiklik göstermektedir	Red
H5: Muhasebe meslek mensuplarının bağımsız denetime karşı tutumları faaliyet gösterdikleri ile göre anlamlı bir şekilde değişiklik göstermektedir	Kabul

Araştırma için geliştirilen hipotezler kapsamında ile bağımsız denetim uygulamalarına ilişkin düşünceleri, bağımsız denetim uygulamalarındaki sorunlara ilişkin düşünceleri ile bağımsız denetimin sağladığı avantajlara ilişkin düşüncelerinin cinsiyetlerine göre farklılaşp farklılaşmadığını tespiti için T testi; yaş eğitim, mesleki tecrübe faaliyet gösterilen iş grupları için ise bu etkiler ANOVA testi yapılarak bu konudaki düşünceler arasında farklılık olup olmadığı test edilmiştir. Yapılan analizlerde elde edilen bulgular ışığında hipotezlerin kabul ve reddedilme durumları tablo 13’te verilmiştir

5. SONUÇ

Dünya ekonomik sistemi son elli yılda yaşanan teknolojik, sosyal ve ekonomik gelişmeler neticesinde büyük ölçüde değişmiştir. Bu yem, koşullarda ulusal ve uluslararası düzeyde pek çok işletmenin mali durumu, üretim kapasitesi, sermaye yapısı, bilanço bilgileri gibi özellikleri birbirini etkileyecek bir nitelik kazanmıştır. Bu noktada işletmeler açısından muhasebe verileri hayati önem kazanmaktadır. Çünkü bu veriler piyasadaki işletmenin geleceğe yönelik kararlarını etkilediği gibi diğer işletmelerin kararlarında da etkili olmaktadır. Bu noktada muhasebe işlemlerinin tanımlanmış muhasebe ilkeleri çerçevesinde yürütülmesi gerekmektedir. Ancak ideal olan uygulamada her zaman gerçekleşmeyebilir. Bu bağlamda denetim kavramı karşımıza çıkmaktadır. Muhasebe işlemlerinin tanımlanmış muhasebe standartlarına uygunluğunun denetlenmesi uygulama açısından teşvik edici olduğu gibi yapılan yanlış uygulamaların da tespit edilmesi noktasında önemlidir.

Bu araştırma ile 03.06.2011 tarih ve 642 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuş, merkezi Giresun olan DOKA illerinden Artvin, Rize, ve Trabzon illerinde faaliyet gösteren meslek mensuplarının bağımsız denetime yönelik görüşleri değerlendirilmektedir. Çalışma neticesinde bulguların değerlendirilerek hipotezler güvenilirlik analizi, frekans analizleri, normallik testi, faktörler arasındaki ilişkiyi tespit etmek üzere t testi ve tek yönlü varyans analizleri uygulanarak test edilmiş ve elde edilen bulgular neticesinde birtakım genellemeler yapılmıştır.

Yapılan araştırma verilerinin analizi sonucunda elde edilen bulgular ile: Bu araştırmaya katılanların yüzde 76'sının erkek, yüzde 78'inin lisans mezunu olduğu belirlenmiştir. Buradan hareketle araştırmaya en çok erkek meslek mensubu katılmış olup katılımcıların eğitim düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun yaşlarının 25-44 yaş aralığında olduğu, katılımcıların büyük oranda 20 yıl ve üzeri mesleki tecrübeye sahip olduğu ortaya çıkmıştır buradan hareketle katılımcıların tecrübeli ve muhasebe mesleğinin gerekliliklerini ve sorunlarını değerlendirebilecek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılabılır. Katılımcıların 165'inin mesleki konumu itibariyle serbest muhasebeci mali müşavir olduğu 2'sinin ise yeminli mali müşavir olduğu tespit edilmiştir.

Muhasebe meslek mensuplarının bağımsız denetim uygulamaları konusundaki düşüncelerinin belirlenmesine yönelik yapılan analiz neticesinde ortaya çıkan bulgular değerlendirildiğinde, katılımcıların büyük bir bölümünün TMS/TFRS uygulamalarının bağımsız denetim uygulamasının kolay bir şekilde yürütülmesine katkı sağlamaktadır. KOBİ'ler ile büyük işletmelerin denetim standartları açısından aynı hükümlere tabi olmasının doğru olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. İşletmelerin muhasebe standartlarını eksiksiz bir şekilde uygulamasının bağımsız denetim

sürecini destekleyeceği, KGK tarafından yapılan sınavlar sonucunda denetçi unvanının alınması ifadelerine katıldıkları bulguları elde edilmiştir.

Muhasebe Meslek mensupları mesleki sorunları hakkında yer alan ifadelerden, muhasebe vergi içindir algısının yaygın olması, denetime ilişkin düzenlemelerin az olması, mevcut bağımsız denetim kurumlarının ihtiyacı karşılamaktan uzak olması, VUK ve TMS/IFRS arasında bulunan ayrılıklardan mütevellit ortaya çıkan mevzuat karışıklığını bağımsız denetim alanındaki en belirgin sorunlar olarak ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcıların bağımsız denetim uygulamaları ile ulaşılan kolaylıklar için yaptıkları değerlendirmelerde ise, en üst düzey katılım gerçekleşen ifadenin “Bağımsız denetim, sermaye piyasasının güvenilir olmasını, yatırımların artmasını ve ekonominin gelişmesini sağlamaktadır.” ifadesi olduğu belirlenmiştir.

Anketi uygulayan muhasebe meslek mensuplarının bağımsız denetim konusundaki algılarına yönelik elde edilen ortalama değerlerin cinsiyet, yaş, eğitim durumu, mesleki tecrübe ve faaliyet gösterilen il faktörleri açısından değişiklik gösterip göstermediğini bulmaya yönelik yapılan test sonuçlarına göre, bağımsız denetim uygulamalarındaki sorunlar konusundaki düşünceler ile bağımsız denetçilik mesleği, bağımsız denetim uygulamaları ve bağımsız denetimin yararlarına yönelik algıları ile cinsiyet ve mesleki tecrübe faktörleri arasında anlamlı bir değişiklik bulunmadığı sonucu elde edilmiştir. Ayrıca verilerin tek yönlü varyans analizine tabi tutulması sonucunda elde edilen bulgulara göre meslek mensuplarının bağımsız denetim hakkındaki düşüncelerinin yaş, eğitim düzeyi faktörlerine göre değişiklik gösterdiği; ancak bağımsız denetimin faaliyetinin sağladığı faydalara yönelik düşüncelerin faaliyet gösterilen il açısından değişiklik göstermediği tespit edilmiştir.

Sonuçların daha genelebilir bir nitelik kazanması için farklı bölgelerde benzer araştırmaların yürütülmesi alan yazını bakımından faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- A Reha; (2013), Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Yöntemler, (4. Baskı) Ankara: Detay Yayıncılık
- Akçay, A. Ö, & Alkan, D. (2022), Muhasebe Meslek Mensuplarının Bağımsız Denetime Yönelik Görüşleri: Tra2 Bölgesi Uygulaması. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (31), 287-313.
- Aravcı, D. E. & Usul H. (2022), 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Kapsamında Bağımsız Denetçilerin İşletmelerine Karşı Yasal Sorumlulukları. *Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi* 5(1):73–84.
- Ayboğa, H. (2022), İşletmelerde Yaşanan Muhasebe Skandallarının Önlenmesinde Alınan Denetim Tedbirleri. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (17), 39-68.

- Baran, E. & Başkan T. D. (2021), Muhasebe Meslek Mensuplarının Etik Dışı Davranış Sergilemelerinin Nedenleri: Literatür İncelemesi Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(2), 470-506.
- Baran, E. & Başkan T. D. (2021), Türkiye Finansal Raporlama Standartlarının Muhasebe Meslek Mensupları Tarafından Bilinen Farklılıkları Ve Bu Standartlara İlişkin Yaklaşımları Üzerine Bir Uygulama.” Yönetim Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi 88–109.
- Bekçi, İ. Apalı, A. & Özlemiş Özen, Ö. (2020), Muhasebe Meslek Mensuplarının Bağımsız Denetime Bakış Açılarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi: Batı Akdeniz Bölgesi Örneği. Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 16(1), 173-196
- Erdoğan, M. (2002), “Muhasebe, Denetim Ve Bağımsız Denetimin Gerekliliği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi* 1(3):51–63.
- George, D., & Mallery, P. (2012). IBM SPSS statistics 19 step by step. Boston, Mass.
- Kestane, A. (2022), Denetçi Niteliklerinin Bağımsız Denetim Kalitesi Üzerindeki Rolü: Hatay İlinde Bir Uygulama, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi* 24:331–52.
- Kıracı, M. (2003), “Faaliyet Denetimi ile İç Kontrol İlişkisi.” *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 67–78.
- Kurt, A., & Özberk C. Y. (2022), Şeffaflık Raporları V E Denetim Kalitesi İlişkisinin İncelenmesi. *Denetim Ve Güvence Hizmetleri Dergisi* 2(1):58–76.
- Kuş, E. (2009), Nicel–Nitel Araştırma Teknikleri Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri Nicel Mi. Nitel Mi 3. Baskı , Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özbirecikli, M., Zafer S., & Türkoğlu E. A. (2022). “Muhasebe Ve Denetime.” *Muhasebe Ve Denetim Bakış Dergisi* 1–20.
- Özçelik, H., Şenol, H. & Aktürk, A. (2014). Muhasebe Meslek Mensuplarının Bağımsız Denetim Alanındaki Güncel Gelişmelere Bakış Açıları Ve Farklılıkları Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, 62, 55-71.
- Polat, E. (2021). “Muhasebe Meslek Mensuplarının Bağımsız Denetim Alanındaki Güncel Gelişmelere Bakış Açıları: Elazığ İli Örneği * Perspectives Of Professional Accountants On Current Developments In The Field Of Independent Audit : The Case Of Elazığ Province.” *The Journal Of Academic Social Science Studies* 14:519–40.
- Şahin, O. N. 2021. Muhasebe Meslek Mensupluğu Ve Denetçilik :Seçilen Ülkeler Üzerine Bir Araştırma. *Alanya Akademik Bakış* (1):1653–71.
- Samur, M. (2022). Kullanıcılarına Olan Etkisinin İrdelenmesi Turkish Commercial Law Provisions On The Formation Of. İstanbul: Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi 69–81.

- Şavlı, T. (2022). Araştırma Makalesi / Research Article Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi 2022, 24 (Modavıca Özel Sayısı), Ös 184- Ös 201. Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi 24:184–201.
- Senal, S. (2011). Bağımsız Denetim Kalitesinin Arttırılmasında Kamu Gözetim Kurulunun Rolü: Bağımsız Denetim Firmaları Üzerine Bir Araştırma.
- Toptan, M. (2022). Bağımsız Denetçilerin Mesleki Şüphencilğe İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi, Muhasebe Ve Vergi Uygulamaları Dergisi 117–54.
- Tosun, A. (2021). Muhasebe Denetimi ve Denetim Türleri. Balkan Ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi 07:101–7.
- Uzay, Ş, Tanç A., & Erciyes M. (2009). Financial Auditing In Turkey : Historical Context And Expectations. *Mali Çözüm* 125–40.
- Yazıcı, R. (2022). Ekonomide Sürdürülebilirliğin Sağlanabilmesinde Bağımsız Denetimin Önemi : Entegre Raporlama The Importance Of Independent Audit In Ensuring Sustainability In The Economy : Integrated Reporting Resül Yazıcı * Ekonomide Sürdürülebilirliğin Sağlanabilmesind. *Türk & İslam Dünyası Araştırmalar Dergisi* 145–58.
- Yazıcıoğlu, Y., & Erdoğan, S. (2004). Spss Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri. *Detay Yayıncılık, Ankara*, (S 53).

MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ BAĞIMSIZ DENETİME YÖNELİK GÖRÜŞLERİ: DOĞU KARADENİZ İLLERİNDE BİR ARAŞTIRMA

Etik Beyanı:

Çalışmanın yazarları olarak; bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan ederiz. Editörlerin ve derginin yazarlar tarafından beyan edilen bu hususta ve metinde yer verdikleri bilgi ve görüşler karşısında herhangi bir sorumluluğu bulunmaz. Tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.

Yazar Katkıları:

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Ardıç ve Asiye Işık, çalışmanın gerek literatür gerekse veri toplama, analiz ve analiz bulgularının değerlendirilmesinden oluşan tüm sürece eşit oranda katkı sağlamışlardır.

1. yazarın katkı oranı: %50,
2. yazarın katkı oranı: %50'dir.

Çıkar Beyanı:

Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Çıkar Beyanı:

Yazarın bu çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed ARDIÇ
Asiye IŞIK